

SKOLBIBLIOTEKETS SKAMVRÅ?

**En studie av skolbiblioteket som resurs i tjejers
informationssökningar kring sexualitet**

Agnes Kauranen & Matilda Lindhe Persson

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Jamilla Johnston

År: 2018

Title

The school library's nook of shame? A study of the school library as a resource in young women's information seeking concerning sexuality

Abstract

This master's thesis presents a review of high school girls' experiences of how information seeking concerning sexuality is handled and given space in the school library. In Swedish high schools, sex education is integrated into a number of subject areas rather than taught as an independent subject. This is reflected in school libraries' collections, which often prioritize subjects that are stated in the regulatory documents and not 'secondary' subjects such as sexual health and other topics related to sexuality. Changes may be ahead. As a consequence of the metoo movement, the government has presented a proposal for increased funding for sex education. This proposal raises questions about how school libraries might respond to increased focus on sex education as they are increasingly being integrated into the curriculum. The aim of this study is, therefore, to examine the extent to which high school students use and experience the school library as a resource in information seeking processes related to sexuality. The study takes a phenomenological approach and presents how a school library and its activities are described and perceived by the school librarian and seven female students in focus groups. The theoretical lens of the study is based in Erving Goffman's theories of regional behavior and Carol C. Kuhlthau's theoretical framework for information retrieval as a process of constructions. These are used to map out the school library's role as a developer of students' information literacy. The result shows that school libraries' regulatory documents form the basis for which activities are given most focus in the school library, which today limits how young women's information seeking processes concerning sexuality are given space in the school library. The result also illustrates that the young women are mainly using the internet to retrieve information about sexuality, but also clearly distinguish between information retrieval and valuation of sources depending on whether the information is to be used in school work or for private use. The school library is a resource that the young women use for school work, as they regard the school library as a small academic library of scholarly nature, which excludes searches concerning sexuality as a result of decency standards.

This study wishes to highlight the possibility of the school library's mission to expand in relation to sex education. During the focus groups, however, it was clear that such an initiative must come from the library staff and not from the students, and that sex education as a subject must in turn be given more space in the overall regulatory documents, in order to also be granted more space in Swedish school libraries in the long run.

Master's thesis

Keywords

ALM: Library and information science, school library, sexuality, phenomenography, focus groups, regional behavior, Erving Goffman, Carol C. Kuhlthau

ABM: Biblioteks- och informationsvetenskap, skolbibliotek, sexualitet, fenomenografi, fokusgrupper, regionbeteende, Erving Goffman, Carol C. Kuhlthau

Tack!

Vi vill rikta ett stort tack till våra informanter; en engagerad, skicklig och tillmötesgående skolbibliotekarie samt sju inspirerande, vassa och kompetenta unga kvinnor. Därtill vill vi tacka varandra för fascinerande resonemang, uppmuntrande ord och ett aldrig sinande intresse för studien.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Inledning och problemområde	6
1.1	Syfte och forskningsfrågor	8
1.2	Avgränsningar i studien	8
1.3	Centrala begrepp i studien.....	9
1.3.1	Informationssökning	9
1.3.2	Sexualitet.....	9
1.3.3	Skolbibliotek.....	9
1.3.4	IKT (informations- och kommunikationsteknik)	10
1.3.5	MIK (medie- och informationskunnighet).....	10
1.3.6	Tjej.....	10
1.4	Disposition	10
2	Bakgrund och tidigare forskning.....	12
2.1	Det svenska skolbiblioteket som digital och pedagogisk resurs	12
2.2	Fenomenografisk forskning om skolbibliotek	16
2.3	Sexualiteten i kunskapsorganisationer	19
2.4	Unga kvinnors informationskompetens	20
2.5	Avslutande reflektion kring forskningsproblemets relevans.....	24
3	Teoretiskt ramverk	26
3.1	Skolbibliotekets inramning	26
3.1.1	Konstruktionen av ett skolbibliotek.....	26
3.1.2	Icke-normativa kroppar i kunskapsorganisationen	28
3.2	Informationssökning som en process av konstruktioner	30
3.3	Sammanfattande reflektion	31
4	Metodbeskrivning	32
4.1	Fokusgrupper och skriftligt formulär	32
4.1.1	Studieprotokoll inför fokusgrupperna.....	33
4.2	Enskild semistrukturerad intervju	35
4.3	Presentation av informanterna och skolbiblioteket	35
4.4	Analys av det insamlade materialet.....	36
4.5	Urvalsprocess och etiska överväganden.....	37
5	Resultat.....	40
5.1	Skolbiblioteket	40
5.2	Informationssökning	44
5.3	Kroppen som förutsättning.....	46
6	Analys	49
6.1	Skolbiblioteket som region och interaktionen som fasad	49
6.1.1	Rörlighetens politik inom regionen.....	49
6.1.2	Taktkänsla och försvarsåtgärder inom fasaden.....	53
6.1.3	Sammanfattning	55
6.2	Informationssökningens begränsningar och möjligheter	55
6.2.1	Informationskällehorisonten och förutsättningar för omförhandling	55
6.2.2	Instrumentella krav och gränsförskjutning i fasaden	58
6.2.3	Sammanfattning	61
7	Reflektion och slutsatser	62
7.1	Besvarande av forskningsfrågans underfrågor	62
7.1.1	Gymnasietjegers informationssökningar kring sexualitet	62
7.1.2	Den kvinnliga sexualiteten på skolbiblioteket	63
7.1.3	Skolbibliotekets arbete med informationsförmedling	64
7.2	Besvarande av den övergripande forskningsfrågan	65
7.2.1	Tjegers möjlighet att informationssöka om sexualitet på skolbiblioteket.....	65
7.3	Avslutande reflektioner kring skolbibliotekets föränderliga roll	67
7.4	Metodreflektioner	68
7.5	Förslag till vidare forskning	69
	Litteraturförteckning	72
	Bilagor.....	78
	Bilaga 1. Mejl till informanterna som visat intresse efter genomfört bokbord	78

Bilaga 2. Mejl till skolbibliotekarie vid förfrågan om intervju	79
Bilaga 3. Nyckeldiskussionsfrågor i fokusgrupper	80
Bilaga 4. Kompletterande skriftligt frågeformulär efter fokusgrupperna	81
Bilaga 5. Intervjuguide skolbibliotekarie	82
Bilaga 6. Övrigt material	84
Bilaga 7. Arbetsfördelning	85

1 Inledning och problemområde

Följande studie är en granskning av gymnasietjejjers upplevelser av hur informations-sökningar kring sexualitet bemöts och ges utrymme inom skolbiblioteket. Vi vill undersöka vem som äger rätten att känna sig bekväm inom olika kontexter och vilka föreställningar det finns om tjejjers sexualitet och informationsbehov i offentliga rum. I förhållande till detta ämne diskuteras även vilken roll skolbiblioteket har idag och hur skolbibliotekspersonalen själva upplever sitt uppdrag. Utifrån det väcks frågor om skolbiblioteket är en fristående pedagogisk resurs eller i huvudsak ett litterärt komplement till varje skolas individuella verksamhet. Bibliotekslagen (SFS 2013:801) fastslår att alla elever i gymnasiet ska ha tillgång till skolbibliotek men varken i Skollagen (SFS 2010:800) eller i Bibliotekslagen finns någon tydlig och enhetlig definition av vad ett skolbibliotek faktiskt är. Idag fungerar många skolbibliotek allt mer som en pedagogisk resurs till stöd för lärarna. Detta öppnar upp för diskussion kring huruvida fokus behöver läggas på att utveckla personalens pedagogiska kompetens eller om skolbiblioteket främst ska agera informationsbank och förmedlare. I en artikel av Helena Francke och Olof Sundin (2012) uttrycker bibliotekarier att deras roll som en pedagogisk auktoritet skiljer sig från lärarnas delvis på grund av det faktum att lärarna också sätter betyg på eleverna. Detta påverkar hur både lärare och elever ser på bibliotekarier som tillförlitliga källor att vända sig till i behov av information.

Med hänvisning till FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna lyfter Johanna Rivano Eckerdal i artikeln *Från MIK till medborgarskap* (2014) att en grundläggande förutsättning för åsikts- och yttrandefrihet är att varje människa ges möjlighet att söka, inhämta och förmedla information och egna uppfattningar via olika typer av plattformar. Rivano Eckerdal hänvisar vidare till Alexandriaproklamationen där *information literacy*¹ också beskrivs som en mänsklig rättighet. Enligt Rivano Eckerdal är skolans fundamentala uppdrag att utveckla elevers tre basfärdigheter vilket länge inneburit att kunna läsa, skriva och räkna. Hon poängterar dock att vad som allt oftare beskrivs som den fjärde basfärdigheten är elevers förmåga att applicera ett kritiskt förhållningssätt till information och informationskällor, något som även skrivits in i gymnasieskolans läroplan (Läroplan för gymnasieskolan SKOLFS 144 2011) till följd av digitalisering, nya medier och en markant ökning av informationsflöden (Rivano Eckerdal 2014). Även Stefan Pålsson (2017) uppmärksammar att Skolverket arbetar för att "alla elever år 2022 ska utveckla en adekvat digital kompetens i skolan" (Pålsson 2017, 287), vilket han menar innebär att eleverna tillägnar sig de digitala färdigheter som krävs för att kunna delta i samhället och arbetslivet på ett demokratiskt och jämställt sätt.

Enligt Cecilia Gärdén (2017) läggs fokus inom skolbiblioteksforskning ofta primärt på profession och organisation och i mindre utsträckning på elevers informationsbeteenden kopplat till sökning, värdering, hantering och meningsskapande. Den typ av forskning som i stället kartlägger individers informationssökningar, behov och användning kallas enligt Gärdén för *information needs, seeking and use* (INSU) och bedrivs alltså främst inom andra typer av biblioteksformer än skolbiblioteket. Med hänvisning till detta har vi i vår studie valt att fokusera på unga tjejjers möten med information och agerande i förhållande till informationssökning inom just skol-

---

¹ Vi kommer hädanefter, i likhet med Rivano Eckerdal (2014), översätta begreppet *information literate* till *informationskompetent* samt översätta begreppet *information literacy* till *informationskompetens*.

biblioteket, vilket placerar studien inom forskningsfältet INSU. Studien har en fenomenografisk ansats och syftar till att synliggöra olika perspektiv på gymnasietjejjers informationsbehov och informationssökningar kopplat till sexualitet, inom den gemensamma kontext som skolbiblioteket utgör.

I den svenska gymnasieskolan är sex- och samlevnadsundervisning inget fristående ämne. Vid ett tillfälle framhålls i läroplanen (Läroplan för gymnasieskolan SKOLFS 144 2011) att det är rektorns ansvar att elever under gymnasiet får kunskap i ämnet, men i samma mening står det att rektorn även ansvarar för att eleverna ska få utbildning i konsument- och trafikfrågor samt de risker som finns med till exempel narkotikanyttjande. Denna sammanslagning av övriga ämnesområden pekar på i vilken utsträckning information relaterad till ungdomars sexualitet ges utrymme inom skolan. Sex- och samlevnadsundervisning ska enligt ämnesplanen integreras i de gymnasiegemensamma ämnena, däribland religionskunskap 1 och naturkunskap 1a1 (Skolverket 2011). Huruvida skolbiblioteket skulle kunna spela en roll i relation till sådan undervisning lyfts dock inte alls. Dokumentet *Sex- och samlevnadsundervisning i gymnasieskolan* framtaget av Skolverket (2013) fungerar som ett stödmaterial för lärare vari det rekommenderas att sex- och samlevnadsundervisning bör utformas och bedrivs i tre överlappande koncept; särskilda lektioner eller temadagar, genom att läraren är uppmärksam och flexibel inför att lyfta frågor när de dyker upp samt integrera sex- och samlevnadsrelaterad undervisning i andra ämnen. Samtliga delar är enligt Skolverket viktiga för att undervisningen ska bli kvalitativ och förhoppningsvis kunna resultera i att elever tillägnar sig kunskap om hur rådande normer kring sexualitet är sammankopplat med människors förutsättningar i samhället (Skolverket 2013). Trots att Skolverket tagit fram detta material med tydliga riktlinjer för yrkesverksamma lärare så finns det inga krav på hur sex- och samlevnadsundervisning ska bedrivs på gymnasienivå, vilket ofta leder till att ämnet blir beroende av den enskilda lärarens ageranden. I *Ungdomssexualitet som undervisningsämne och forskningsområde* skriver Birgitta Sandström (1995) att det enligt ungdomar själva behövs mer forskning kring hur deras sexuella identitet formas i relation till samhället:

Det handlar både om att studera hur samhället reagerar på ungdomars sexuella identitet och att studera flickors och pojkars olika uppfattning om sexualitet och analysera symmetrin mellan könen.

Sandström, 1995, 42

Den uppmärksammade metoo-kampanjen² ledde under hösten 2017 till att kvinnor världen över uttalade sig kring sexuella övergrepp och trakasserier. En påföljande effekt av kampanjen är att regeringen nu föreslagit att i vårändringsbudgeten öka anslaget Utveckling av skolväsendet och annan pedagogisk verksamhet med 50 miljoner kronor för att utveckla sex- och samlevnadsundervisningen och motarbeta kränkningar inom skolan (Regeringskansliet 2018). I Folkhälsomyndighetens rapport om sexualitet och hälsa bland unga i Sverige från 2015 uppgav 54 procent av tjejerna att de haft en sexuell upplevelse mot sin vilja (Folkhälsomyndigheten 2017). Detta pekar tydligt på att sex- och samlevnadsundervisning är ett område som behöver ges uppmärksamhet i de rum som fungerar som gemensamma informationsförmedlare för alla ungdomar och där möjliga aktörer är skolan och skolbiblioteket. Utifrån ovanstående resonemang vill vi utforska gymnasietjejjers informationssöknings-

---

² Genomslagskraften i metoo syns bland annat i att rörelsen har en egen kategori hos dagstidningen *Dagens Nyheter*: <https://www.dn.se/om/metoo/> [Hämtad 2018-05-11]

processer samt undersöka om tjejerna respektive bibliotekspersonalen anser att skolbiblioteket är eller kan vara en möjlig aktör och resurs i informationssökning kring sexualitet.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med studien är att undersöka i vilken utsträckning gymnasietjejer använder och upplever skolbiblioteket som en resurs i informationssökningsprocesser rörande sexualitet. Studien ämnar granska hur gymnasietjejer väljer och värderar informationskällor, vilka källor som används utöver skolbiblioteket vid informationssökning i ämnet och vad detta beror på. Genom att belysa dels gymnasietjejeers och dels professionens perspektiv syftar studien till att synliggöra vilken typ av information som unga kvinnor tilldelas och tar sig tillgång till i informationssökningsprocesser kring sexualitet.

Övergripande frågeställning

- Vilket utrymme får gymnasietjejeers informationssökningsprocesser kring sexualitet inom skolbiblioteket?

Underfrågor

- Hur informationssöker tjejer i gymnasieåldern kring sexualitet?
- Hur upplever tjejer att den kvinnliga sexualiteten får ta plats på skolbiblioteket?
- På vilket sätt arbetar skolbiblioteket med informationsförmedling?

1.2 Avgränsningar i studien

Avgränsningarna i studien baseras till stor del på att det är en fenomenografisk undersökning som genomförs. Studien utgår i huvudsak från användarna men jämförelser görs också mellan hur tjejer på skolan uppfattar skolbiblioteket och hur en skolbibliotekarie beskriver sitt arbete ur ett professionellt perspektiv. Metoden beskrivs mer ingående i kapitel 4 *Metod* men en viktig aspekt av fenomenografiska studier är att de sällan är generaliserbara eftersom de syftar till att beskriva olika uppfattningar av samma fenomen (Wheeler & McKinney 2015). I det här fallet är det skolbiblioteket som åsyftas. Vi har därför valt att inte jämföra hur olika skolbibliotek arbetar utan istället valt ut ett välfungerande³ skolbibliotek med fackutbildad personal. Vi har inte heller granskat skolbibliotekets bestånd ingående eftersom studien i huvudsak fokuserar på användarnas upplevelser i relation till hur skolbiblioteket framträder.

Våra informanter utgörs dels av en fackutbildad skolbibliotekarie och dels av tjejer som går tredje året på gymnasiet. Skolbibliotekarien är utvald för att hon kan besvara hur skolbiblioteket arbetar med och organiserar den fysiska platsen samt hur bibliotekspersonalen arbetar gentemot eleverna med till exempel informationsförmedling och referenssamtal. Att vi har valt specifikt tjejer är grundat i en förståelse av samhället som patriarkalt och ståndpunkten att tjejeers erfarenheter är viktiga inlägg i forskning kring skolbibliotek. Vi har därför, i likhet med bland annat Rivano Eckerdals (2012) och Sixtenssons (2018) val av unga kvinnor som informanter i sina avhandlingar, en

---

³ Enligt utomstående aktörer som bland annat fackförbundet DIK. Beskrivs mer ingående i kapitel 5 *Resultat*.

normativ ingång i ämnet. Valet av informanter motiveras ytterligare i kapitel 4 *Metodbeskrivning*.

1.3 Centrala begrepp i studien

Nedan följer våra definitioner av för studien relevanta och återkommande begrepp. Dessa definitioner presenterades också under materialinsamlingen för att göra informanterna bekanta med studiens och biblioteksfältets vokabulär.

1.3.1 Informationssökning

Begreppet informationssökning definieras i denna studie utifrån Carol C. Kuhlthaus (1991) beskrivning av en individs informationssökningsprocess (ISP), vilket hon menar innefattar de aktiviteter som en person väljer för att kunna tillägna sig meningsfull information som i förlängningen kan omvandlas till kunskap inom ett aktuellt ämne eller problemområde.

När vi använder begreppet informationssökning önskar vi alltså kartlägga på vilka sätt en person tillägnar sig meningsfull information, dels i fysisk och digital form men även via till exempel referenssamtal med bibliotekarier.

1.3.2 Sexualitet

Vår definition av begreppet sexualitet tar avstamp i Folkhälsomyndighetens beskrivning av sexuell hälsa, vilket de menar innefattar "livskvalitet och personliga relationer [...] rådgivning och hälsovård" (Folkhälsomyndigheten 2017, 21). Världshälsoorganisationen WHO⁴ uttrycker dessutom att "Sexualitet [...] finns i energin som driver oss att söka kärlek, kontakt, värme och närhet; den uttrycks i vårt sätt att känna och väcka känslor samt att röra vid varandra. Sexualiteten påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa" (Kulick, Blomqvist & Dahlöf u.å.). Maria Bäckman (2003) poängterar att begreppet också kan syfta till att beskriva "ett kluster av idéer om till exempel asexualitet, idealiserad oskuld, hypersexualitet, driftsstyrning, kärleksuttryck, perversioner, fantasier och onani" (Bäckman 2003, 19).

I den här studien innefattar begreppet sexualitet sammanfattningsvis dels tankar, fantasier och handlingar kopplade till sexualdrift, dels hälsoaspekten i förhållande till exempelvis anatomi, menstruation och preventivmedel och dels medvetna och undermedvetna föreställningar om ideal och normer.

1.3.3 Skolbibliotek

Vi har i studien främst utgått från Skolverkets definition av skolbibliotek:

[...] en gemensam och ordnad resurs av medier och information som ställts till elevernas och lärarnas förfogande med hjälp av kompetent personal. Skolbibliotek är en del av skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande. Skolbibliotek kan därmed betraktas dels som en materiell resurs som är en del i en skolas läromedel och övrig utrustning, dels som en funktion som bidrar aktivt i kunskapsutvecklingen och svarar för viss service.

Skolinspektionen 2011, 5

---

⁴ World Health Assembly (WHO): <http://www.who.int/en/> [Hämtad 2018-05-24].

Därtill kompletterar vi med Statens kulturråds skolbiblioteksutredning som även poängterar att personal ingår som en resurs i skolbibliotekets verksamhet (Skolinspektionen 2011).

1.3.4 IKT (informations- och kommunikationsteknik)

Begreppet informations- och kommunikationsteknik innefattar arbete med digitala verktyg i relation till kommunikation och databehandling samt som ett redskap för lärande i pedagogiska sammanhang (Skolverket 2017).

1.3.5 MIK (medie- och informationskunnighet)

Utmärkande för detta begrepp är färdigheter i informationssökning, kritisk granskning och värdering av informationskällor, kunskap om olika slags medier samt text-publicering som en demokratisk förutsättning. Att tillägna sig, hantera, värdera och producera information i olika digitala kontexter är centralt för medie- och informationskunnighet (Skolverket 2017).

1.3.6 Tjej

I studien innefattar begreppet tjej en person som i sin könsidentitet identifierar sig med det kvinnliga könet (Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) u.å.). Sara Ahmed (2006) poängterar att kön också definieras utifrån vad olika kroppar gör vilket i förlängningen också reproducerar riktlinjer för olika kroppars möjliga ageranden. Ahmed påpekar att individer i olika utsträckning ges möjlighet att känna sig bekväma i olika sammanhang och rum beroende på till exempel hur bekväm eller normativ den egna kroppen är i en specifik kontext (Ahmed 2006).

Att av sig själv och av andra definieras som tjej medför alltså, utifrån Ahmeds (2006) resonemang, även begränsade möjligheter till bekvämlighet inom olika rum. Vidare problematisering kring kön görs i uppsatsens kapitel 3.1.2 *Icke-normativa kroppar i kunskapsorganisationen*.

Vid rekryteringen av informanter till studien försäkrades att deltagarna vid tillfället själva identifierade sig som tjejer.

1.4 Disposition

I det här avsnittet presenterar vi uppsatsens disposition och redogör för innehåll i dess sju olika kapitel.

I kapitel 1 presenterar vi studiens problemområde och varför den är relevant samt dess syfte med tillhörande forskningsfrågor. Vi beskriver även våra initiala avgränsningar, presenterar definitioner av centrala begrepp i studien samt redovisar dispositionen.

I kapitel 2 skriver vi om bakgrund för forskningsproblemet samt redovisar tidigare forskning i ämnet. Vi redogör för vilka förutsättningar som finns för skolbiblioteket i Sverige att agera som digital och pedagogisk resurs, presenterar begreppet fenomenografi samt skriver om fenomenografisk forskning som har gjorts om skolbibliotek. Vi beskriver vidare vilken forskning som finns om sexualitet i relation till kunskapsorganisationer samt ger en bakgrund och redogör för tidigare forskning om unga kvinnors informationskompetens. Vi avslutar med en beskrivning av varför vår studie är relevant i relation till den tidigare forskning som har bedrivits.

I kapitel 3 redogör vi för det teoretiska ramverk som analysen av det empiriska materialet sedan utgår från. Vi redogör bland annat för begrepp som regionbeteende, fasad och beskriver rörlighetens politik samt informationssökningar som en process av konstruktioner. De teoretiker som presenteras är främst Erving Goffman och Carol C. Kuhlthau men de kompletteras med Sara Ahmed, Geoffrey C. Bowker och Susan Leigh Star samt Emily Drabinski. Vi avslutar kapitlet med en sammanfattande reflektion kring de teorier som har presenterats.

I kapitel 4 gör vi vår metodbeskrivning. Med hänvisning till att vi vill vara så transparenta som möjligt, visa på de beslut vi har tagit gällande tillvägagångssätt i metoden och för att kunna beskriva våra olika överväganden gällande etik och urvalsprocess beskrivs metoden utförligt och tar relativt många sidor i anspråk. I beskrivningen av urvalsprocess motiveras vårt val av informanter ytterligare.

I kapitel 5 redovisar vi vårt resultat genom att redogöra för det insamlade material som finns i anteckningarna från fokusgrupperna samt i transkriberingen av intervjun med skolbibliotekarien. I kapitlet inleder vi även med att presentera informanterna och skolbiblioteket. Resultatet är uppdelat enligt tre teman; Skolbiblioteket, Informations-sökning samt Kroppen som förutsättning.

I kapitel 6 gör vi vår analys av materialet utifrån det teoretiska ramverk som presenterades i kapitel 3. Vi analyserar skolbiblioteket som region samt interaktionen mellan bibliotekspersonal och skolbiblioteksanvändare som fasad. Därtill gör vi en analys av elevernas informations-sökningar kring sexualitet inom och utanför skolbiblioteket samt skolbibliotekariens uppfattning om hur elever på skolan informations-söker i skolarbeten och i det övriga livet.

Uppsatsens avslutande kapitel inleder vi med att kortfattat besvara de forskningsfrågor som ställdes i kapitel 1. Här görs även en metodreflektion. Vi reflekterar därtill kring de slutsatser som kan göras utifrån analysen i kapitel 6 samt ämnar bidra med kunskapsutveckling inom forskningsområdet genom att presentera våra förslag på vidare forskning.

2 Bakgrund och tidigare forskning

I det här kapitlet ges en bakgrund till forskningsproblemet samt en överblick över den tidigare forskning som bedrivits. Bakgrundsbeskrivning för forskningsproblemet återfinns främst i kapitlets första och tredje avsnitt eftersom det inte är möjligt att placera skolbiblioteksforskning och forskning kring sexualitet i kunskapsorganisationer utanför den samhällskontext som påverkar och kringskar dessa områden. En rad aktörer i samhället har åsikter om vad ett skolbibliotek ska vara och andra aktörer i samhället än forskningen påverkar även hur skolans sex- och samlevnadsundervisning ska utformas, vilket gör en bakgrundsbeskrivning relevant i de avsnitten. I avsnitt 2.2 redogör vi för specifikt fenomenografisk forskning om skolbibliotek och i kapitlets avsnitt 2.4 ger vi en beskrivning av den forskning som finns kring kvinnors informations-kompetens.

Vi har även valt att inkludera en del relevanta uppsatser på masternivå i den tidigare forskningen då de är forskningsförberedande till sin karaktär. Utifrån de förutsättningarna kommer de svenska skolbibliotekets förutsättningar nu inledningsvis att sättas i en större samhällskontext.

2.1 Det svenska skolbiblioteket som digital och pedagogisk resurs

För att förstå bakomliggande orsaker till vilken roll skolbiblioteket och skolbibliotekarien spelar inom sex- och samlevnadsundervisning i skolan behöver vi kartlägga hur biblioteksverksamheten uppfattas ur ett pedagogiskt perspektiv samt vilka uppdrag som enligt användare, personal och andra inblandade tilldelas just skolbiblioteket. Vi intresserar oss för huruvida skolbiblioteket anses vara en resurs för lärande och om detta är en generell syn på skolbiblioteksverksamhet eller skiljer sig åt från skola till skola. I det här avsnittet presenterar vi vilka förutsättningar svenska skolbibliotek har utifrån samtida formuleringar i inflytelserika texter inom skolbiblioteksområdet, i svenska lagar och i den forskning som finns om svenska skolbibliotek. Vårt främsta fokus är hur skolbibliotekets uppdrag beskrivs i texterna.

I 2 kap. 36 § av Skollagen (SFS 2010:800) uttrycks det att alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek vilket även Bibliotekslagen har en hänvisning till i 3 § (SFS 2013:801). I 2 § av Bibliotekslagen fastslås även bibliotekens syfte när det i lagen uttrycks att "[b]iblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning" (SFS 2013:801). I enlighet med hur Nationalencyklopedin (u.å.) skriver så ligger skolbiblioteken organisatoriskt under det allmänna biblioteksväsendet och ska därmed verka efter dess bestämmelser. När dåvarande regering arbetade fram Bibliotekslagen skickade de ut den på remiss innan den antogs av riksdagen. Flera av remissinstanserna efterfrågade redan då en tydligare definition av vad ett skolbibliotek är i lagen men regeringen menade att det inte bör göras i Bibliotekslagen då dess beskrivning av skolbiblioteket endast är en hänvisning till Skollagen (Kulturdepartementet 2013).

Varken Skollagen eller Bibliotekslagen definierar vad ett skolbibliotek är och därför saknas till exempel krav på bemanning och varierat mediebestånd. Skolinspektionen (2011) har dock tagit fram en del kriterier som de utgår från i sin granskning av skolorna när Skolinspektionen ska bedöma huruvida skolorna följer Skollagens krav på tillgång

till skolbibliotek eller inte. Kraven är bland annat att skolbiblioteket ska vara anpassat efter elevernas behov och bemannas av kompetent personal. I skolbibliotekens internationella manifest från 1999, framtaget av IFLA/Unesco men här utifrån översättningen av Svensk Biblioteksforening (2014), fastslås det även att skolbiblioteket bör bemannas av yrkesutbildad personal som verkar för att skolbiblioteket ska integreras i den övriga utbildningsverksamheten på skolan. 2016 kom även en förordning från regeringen om att de skolor som anställer personal med utbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap kan få statsbidrag (SFS 2016:370).

Även om varken Bibliotekslagen eller Skollagen ger en tydlig definition av vad ett skolbibliotek är och vilken personal som bör bemanna det menar Karin Blom och Linnea Tell (2017) i sin masteruppsats att de senaste årens nytillkomna lagar och skrivningar om skolbibliotek har skapat en mer aktiv diskussion om skolbibliotekets funktion. Det instämmer Pålsson (2017) i, vilket han menar bland annat kan styrkas i de utmärkelser som delas ut i Sverige. De mest tongivande är DIK:s utmärkelse *Skolbibliotek i världsklass* och utmärkelsen *Årets skolbibliotek* som utses av Nationella biblioteksgruppen. Båda utmärkelserna ges en gång per år (Pålsson 2017). Inför framtagandet av den nationella biblioteksstrategin sammanställde Gärdén (2017) en forskningsöversikt över internationell och svensk forskning, vari det fastställs att skolbibliotekens status inte har höjts trots att diskussionen kring dem har blivit livligare. Gärdén skriver fortsättningsvis att även om skolbiblioteken finns uppe för diskussion idag så har det uppstått vad hon kallar för en *genre* (Gärdén 2017, 25) där uppsatser, forskning och ibland kommunrapporter undersöker hur väl skolorna följer Skollagens krav på skolbibliotek. Det är en trend som vi vill komma ifrån i vår uppsats genom att snarare ställa frågor om vad som begränsar ett skolbibliotek för att kunna diskutera hur de kan utvecklas. Sofia Malmberg (2017) skriver att gymnasieskolornas bibliotek i större utsträckning än grundskolornas bibliotek, både ur ett historiskt perspektiv och i samtiden, bemannas av fackutbildad personal. Malmbergs bok fokuserar främst på grundskolans skolbibliotek men är ett inlägg i debatten om huruvida skolbiblioteket ska vara mer än ett rum för böcker. Malmbergs ståndpunkt är, som tidigare verksam bibliotekarie och välkänd debattör i frågorna, att skolbiblioteket bör betraktas som en viktig och pedagogisk investering som ingen skola kan vara utan (Malmberg 2017).

Skolverket lanserade förra året en reviderad version av det första kapitlet i läroplanen som berör vilken värdegrund och vilka uppgifter som gymnasieskolan har. I den reviderade versionen av det första kapitlet nämns skolbiblioteket som resurs två gånger. Vid det första tillfället skriver Skolverket att alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek, under en rubrik som fastslår vad rektorns ansvar är. Vid det andra tillfället – fortfarande i relation till vad som är rektorns ansvar – lyder formuleringen: “skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens” (Läroplan för gymnasieskolan SKOLFS 16 2017, 12). Formuleringen beskriver vilken roll skolbiblioteket ska ha och trycker samtidigt på en ökad samverkan mellan skolbiblioteket och lärarna på gymnasieskolorna. Både den språkliga och den digitala aspekten av vad ett skolbibliotek ska bidra med enligt läroplanen är intressant för uppsatsens syfte.

I den nationella biblioteksstrategins omvärldsanalys som presenterades förra året där biblioteken omskrivs som en femte statsmakt återfinns Pålssons (2017) kapitel om skolbibliotek. Pålsson berör främst hur skolbiblioteket kan agera i en digitaliserad skola, eftersom han menar att det är ditåt som den samtida skolvärlden rör sig. I kapitlet beskriver Pålsson bland annat hur vi länge talat om det informationssamhälle vi nu lever i och att skolbiblioteket i dagens medielandskap, där bland annat mobiltelefonen ger oss "hela världen i fickan" (Pålsson 2017, 243), behöver kunna möta eleverna så att de kan bli både käll- och sökkritiska i sitt internetanvändande. Vidare skriver Pålsson att hela skolans värld befinner sig i en fas av förändring eftersom nya informationsvanor skapar andra behov än vad skolans personal tidigare har behövt hantera. Pålsson menar att det idag finns ett ständigt informationsflöde där många människor oreflekterat eller i alla fall utan att ta tydlig ställning använder system som till stora delar ägs av globala företag som Facebook⁵ och Google⁶, där företagen styr vilken information vi får och tar till oss med hjälp av text, bilder och videor. I det menar han att skolbiblioteken har en roll i att möta eleverna så att de kan bli både käll- och sökkritiska till den information de ställs inför. Pålsson resonerar även kring att de politiska diskussionerna rörande utbildning och skola länge har varit bakåtblickande och att diskussionen nu har börjat beröra mer framåtsyftande frågor om till exempel digitalisering. Som ett inlägg i det ställer han följande frågor, som även är relevanta för vår uppsats:

Hur ska skolan och undervisningen förändras? Varför? Hur kan lärare och elever dra nytta av skolbiblioteket och av skolbibliotekarien? Vilken roll och funktion kommer skolbiblioteket att få? Hur kan den digitala utvecklingen användas för att skapa likvärdiga förutsättningar i hela landet? Frågorna är många. De svar vi ger kommer att avgöra hur skolan och samhället utvecklas under de kommande decennierna.

Pålsson 2017, 246

Pålsson (2017) skriver vidare att flera skolbibliotek i Sverige har börjat arbeta efter metoden *guided inquiry* där skolbibliotekarie och lärare ska vara närvarande i elevers informationssökningar så att samtal om de svårigheter som kan uppstå kan finnas med i processen. Metoden har utvecklats av Kuhlthau och utgår till stor del från hennes teorier om informationssökningsprocesser (Pålsson 2017). I sin uppsats skriver Blom och Tell (2017) att metoden utgår från att bibliotekarien finns tillgänglig med sin kunskap inom det informationsvetenskapliga fältet och läraren bidrar med sin ämnesspecifika kunskap. På så sätt bildar de tillsammans ett stöd för eleven som genom dialog får hjälp att komma framåt i sin informationssökningsprocess. Detta är ett tydligt exempel på hur skolbibliotek i det samtida Sverige är en del av skolans pedagogiska uppdrag.

Gärdén (2017) poängterar i sin forskningsöversikt att internationell forskning visar att välutvecklade skolbibliotek med personal som samarbetar med lärarna spelar en stor roll för elevers lärande. Francke och Sundin (2012) poängterar samtidigt att den svenska skolan idag uppmuntrar eleverna att göra egna val i sitt lärande genom att till exempel producera, söka, värdera och använda material som ofta återfinns i en digital miljö. Därför har Francke och Sundin genom fokusgrupper undersökt hur lärare och

---

⁵ Facebook: <https://www.facebook.com> [Hämtad 2018-05-24]. Facebook är ett socialt medium och finns även som app till smartphones.

⁶ Google: <https://www.google.com> [Hämtad 2018-05-24]. Google är en sökmotor.

skolbibliotekarier från olika skolor samtalar kring yrkesgruppernas samverkan och uppdelning när det gäller vem som utbildar eleverna i källkritik. I studien undersöker de även lärarnas samt bibliotekariernas inställning till tryckt och digital media och slutligen vad de anser om Wikipedias⁷ tillförlitlighet. Artikeln behandlar främst trovärdighet och hur personalen arbetar med förmedling kring värdering av källor men har trots det en del gemensamma beröringspunkter med vår uppsats. En del av det är inställningen till Wikipedia i fokusgrupperna, vilket vi återkommer till senare i analysen. Francke och Sundin (2012) skriver att bibliotekarierna och lärarna inte enhälligt menade att Wikipedia är en acceptabel källa i skolarbeten trots att undersökningar visar hur elever ofta använder källan i bakgrundskontroller men inte refererar till den i arbeten utan då i stället vänder sig till andra, enligt lärarna, mer trovärdiga källor. Det visar att det finns ett glapp mellan personalen och eleverna som är svårt att överbrygga men där eleverna vet hur de ska göra för att skolarbeten ska bli godkända. Francke och Sundin skriver att:

What is credible enough for a student in the school context is thus always a matter of credible or not credible, depending on what the teacher finds acceptable or unacceptable.

Francke & Sundin 2012, 175

I relation till det väcks frågor kring om skolbiblioteket ska ha en roll i det som ofta benämns som *det livslånga lärandet* (exempelvis Gärdén 2017) eller om skolbiblioteket endast ska hantera informationssökningar till skolarbeten. I vår uppsats vill även vi belysa den aspekten av skolbibliotek genom att ha fokus på det integrerade ämnet sex och samlevnad – något som många människor genom hela livet har ett behov av att informationssöka kring.

I skolbibliotekariers arbete finns det även en del begrepp att förhålla sig till. Rivano Eckerdal (2014) skriver om medie- och informationskunnighet (MIK) i skolan och påpekar hur många idag menar att alla individer måste vara informationskompetenta för att kunna delta i samhället på lika villkor. Därför har digitaliseringen de senaste åren fått en allt större betydelse i skolan, vilket även påverkar skolbibliotekens arbete. Att kunna värdera, kritiskt granska och ta till sig information har i relation till digitaliseringens utbredning, enligt Rivano Eckerdal, blivit en demokratifråga. Vidare skriver hon i sin artikel att dialogen är en viktig aspekt när skolbibliotek arbetar med MIK, och att bibliotekarien därför behöver möta eleven i dess informationssökningsprocess genom att ha en dialog om alla de motstridiga och varierande källor som idag finns tillgängliga (Rivano Eckerdal 2014). Vi återkommer till demokratiaspekten kring informationskompetens i relation till sexuell hälsa i avsnitt 2.4 men menar att det saknas forskning kring hur skolbibliotek arbetar med MIK i relation till allt som elever informationssöker kring. I ett brett spektrum av informationssökningar ingår även de som berör sexualitet och vi vill därför undersöka vad som förhindrar en dialog med elever i just de frågorna när det finns en dialog kring informationssökningar som berör andra ämnen.

Kungliga biblioteket (2016) har gjort en sammanställning av alla de aktörer som påverkar och styr skolbibliotekens arbete. I den sammanställningen pekar de på att det

---

⁷ Wikipedia: <https://www.wikipedia.org> [2018-05-24]. Wikipedia är ett uppslagsverk på internet där innehållet är användarbaserat.

kräver tid och vilja att samarbeta med alltifrån Kulturrådet (KuR), Kungliga biblioteket (KB), Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) till Skolforskningsinstitutet, Skolinspektionen, Skolverket, Specialpedagogiska skolmyndigheten och Statens medieråd samt tillgodose vad både Skollagen och Bibliotekslagen säger om skolbibliotekets uppdrag. Även Gärdén (2017) skriver att det finns många aktörer som påverkar hur skolbiblioteket arbetar gentemot elever och skolan och lägger till fackförbundet DIK, kommunen skolbiblioteket finns i, Nationella skolbiblioteksgruppen och Svensk biblioteksförnings nätverk för skolbibliotek på listan. Åse Hedemark och Lisa Börjesson (2014) menar att folkbibliotek befinner sig i en kontext av att många parter gör anspråk på att få inflytande över hur arbetet ska styras men där ingen har tillsynsansvar, vilket resulterar i en verklighet där folkbiblioteken måste arbeta efter svåråtkomliga och stundom motsägelsefulla mål. De skriver att detta endast skapar en "byråkratisk och social kontroll" (Hedemark & Börjesson 2014, 109). Ingen liknande forskning har gjorts om skolbibliotekens situation men Kungliga bibliotekets (2016) sammanställning pekar på snarlika tendenser. I den skriver KB dessutom att Skolinspektionen endast granskar utefter Skollagen och därför finns det ingen instans som granskar huruvida skolbiblioteken följer de uppdrag som Bibliotekslagen har pekat ut för dem. I vår uppsats vill vi studera ett skolbibliotek och har valt sätta ett integrerat ämne i fokus. På så sätt kan vi även analysera vad skolbiblioteket arbetar utefter för riktlinjer.

Sammanfattningsvis befinner sig de svenska skolbiblioteken i en komplex miljö där många olika lagar, riktlinjer och krav ska efterföljas. Den samhälleliga kontexten kräver dessutom ett ständigt uppdaterat skolbibliotek som svarar gentemot elevers behov i ett allt mer digitalt informationssamhälle. De skolbibliotek som anses vara föredömen arbetar med att möta elevers olika behov i informationssökningsprocesser och har dessutom en välutvecklad samverkan med lärare på skolan. För att förstå och analysera olika uppfattningar om skolbibliotekets komplexa uppdrag samt den praktik som det skapar har en viktig utgångspunkt i uppsatsen varit fenomenografien. Med stöd i dessa resonemang redogör vi därför nedan för fenomenografisk forskning som bedrivits om skolbibliotek.

2.2 Fenomenografisk forskning om skolbibliotek

För att beskriva skolbibliotekets roll behöver vi förstå att det inom skolbibliotekets specifika kontext finns olika uppfattningar av den särskilda kontextens syfte. Genom att studera tidigare genomförd fenomenografisk forskning kring skolbibliotekets roll, bibliotekariens uppdrag i relation till lärande och användares informationssökningsprocesser öppnar vi upp för dialog rörande skolbibliotekets möjligheter och begränsningar utifrån olika personers förutsättningar.

I följande avsnitt presenteras därför tidigare forskning som ur ett fenomenografiskt perspektiv beskriver olika parter uppfattningar av skolbibliotekets och skolbibliotekariens roll som pedagogisk resurs. Skolbibliotekets roll i skolan och i undervisningen är som tidigare nämnts ofta oklar och hur pass integrerat skolbiblioteket är i skolverksamheter och i handlingsplaner varierar från skola till skola. Det finns olika uppfattningar om huruvida skolbibliotek och skolbibliotekarierna ska ha ett pedagogiskt förhållningssätt och fungera som en resurs i förhållande till läroplanen, eller om biblioteksverksamheten snarare ska betraktas som ett verktyg för källkritik och en plats för litteraturförmedling. Genom att bedriva fenomenografisk

forskning inom området kan uppfattningar om vad skolbiblioteket är kartläggas ur olika perspektiv, då en fenomenografisk ansats innebär att ett fenomen studeras ur flera synvinklar för att synliggöra att olika personers uppfattning av samma sak kan skilja sig åt och på så sätt ge en djupare förståelse av fenomenet (Andretta 2007).

Emily Wheeler och Pamela McKinney (2015) har undersökt om och i vilken utsträckning universitetsbibliotekarier i England också identifierar sig som lärare och hur de uppfattar sin roll inom skolans verksamhet. I Wheelers och McKinneys studie är det aktuella biblioteket ett universitetsbibliotek men trots att vi i vår uppsats utgår från ett gymnasiebibliotek så är Wheelers och McKinneys undersökning relevant. Den verksamhet som bedrivs inom universitetsbiblioteket är nära knuten till studenternas och universitetets behov, vilket även gäller för det skolbibliotek som är aktuellt för vår studie. Wheeler och McKinney menar att skolbibliotekariers pedagogiska uppdrag förstärkts och att det i sin tur ställer högre krav på utbildning i pedagogiska tekniker och teorier inom yrket. Som det ser ut idag utvecklar bibliotekarierna på det studerade universitetsbiblioteket pedagogiska färdigheter främst på egen hand genom att prova sig fram i den dagliga verksamheten. Wheeler och McKinney påpekar att detta kan resultera i negativa lärprocesser då bibliotekspersonalen dels upplever osäkerhet kopplat till lärande och dels saknar medvetenhet kring hur deras agerande kan tas emot. Studien påvisar att universitetsbibliotekarierna anser att lärande sker på olika nivåer inom biblioteket och att det genomsyrar en stor del av deras arbete med till exempel referenssamtal. Wheeler och McKinney menar också att många universitetsbibliotekarier upplever att det finns maktrelationer som gör att de känner sig i underläge gentemot fakulteten i stort, att bibliotekarierna inte ses som trovärdiga lärare och att de behöver få mer stöd från fakulteten för att möjliggöra pedagogisk utveckling inom bibliotekets personalstyrka. Samtidigt ifrågasätter studiens resultat huruvida det faktiskt är lärande som sker vid till exempel referenssamtal eller om det bara är ett slags tillhandahållande av information som inte kan räknas som pedagogiskt i förhållande till den nivå på vilken lärare arbetar. En del bibliotekarier i studien uttryckte också att lärandeuppdraget har lagts som ett ytterligare tillägg utöver de redan existerande arbetsuppgifterna och att ett förväntat pedagogiskt förhållningssätt ökar arbetsbördan i bibliotekaryrket avsevärt (Wheeler & McKinney 2015).

I Wheeler och McKinneys (2015) studie kartläggs fyra nivåer av bibliotekariers läranderoll. Den första kallas för *teacher-librarian* och innebär att bibliotekarien uppfattar sig själv även som lärare likvärdig med de övriga lärarna, samt bedriver lärande som en del av de fasta arbetsuppgifterna. En informant i studien jämförde till exempel referenssamtalet med en mindre version av en lektion eller föreläsning. Den andra nivån benämns *learning support*, där bibliotekarierna uppfattar sig själva som ett stöd i lärprocessen men inte som lärare. De kan tillhandahålla information och i viss mån agera lärande, men de arbetar inte med det på samma sätt som lärarna gör. Nivå tre är *librarian who teaches* och innefattar de bibliotekarier som inte vill benämna sig själva som lärare, men som ändå menar att de arbetar med lärande. Dessa bibliotekarier tar aktivt avstånd från att kalla sig för lärare, inte för att lärarrollen på något sätt nedvärderas utan för att de lägger vikt vid att separera de två yrkena. De poängterar att deras yrkesbenämning är bibliotekarie vari det ligger fler aspekter som är mer utmärkande för deras yrkesroll än just lärandet. Den fjärde nivån kallas *trainer* och innebär att bibliotekarierna varken vill etikettera sig som lärare eller benämna sin verksamhet som lärande. Det grundar sig dels i att de tillskriver lärare en pedagogisk

färdighetsnivå som de menar att bibliotekarier inte uppnår och dels i att de anser att bibliotekarier arbetar med att lära ut informationssökning snarare än att förmedla kunskap. En informant inom den fjärde nivån uttryckte även att en bibliotekarieutbildning inte kan räknas som en pedagogisk utbildning på samma sätt som lärarnas, och att yrkestiteln påverkar hur vi ser på våra arbetsuppgifter. I samband med detta menar informanterna på denna nivå att bibliotekarier sysslar med *training* snarare än *teaching*, där fokus inom *training* ligger på att tillhandahålla hjälp med att hitta information snarare än att ge kunskap, vilket alltså är syftet med *teaching*. Wheeler och McKinney poängterar slutligen att samtliga av studiens deltagare förflyttade sig mellan de fyra nivåerna när de talade om bibliotekarieyrket och att den fenomenografiska metoden på så sätt kunde urskilja dessa framträdande nivåer genom den kollektiva information som framkom under materialinsamlingen (Wheeler & McKinney 2015).

Susan Andretta (2007) undersöker lärprocessen ur den lärandes perspektiv samt förhållandet mellan lärande och förståelse. Hon menar att en grundläggande aspekt i alla typer av lärprocesser är att mottagaren är informationskompetent, ett begrepp som i stora drag innebär att en person besitter färdigheter och insikt i de verktyg och beteenden som behövs för kunskapsinhämtning. När en person besitter sådana förmågor kan hen applicera sina färdigheter i informationssökning på vilken kontext som helst, vilket fungerar som en nyckel för att omvandla information till meningsfull kunskap. I en studie genomförd i England har Andretta ur ett fenomenografiskt perspektiv undersökt på vilka sätt olika personers nivåer inom informationskompetens skiljer sig åt samt underliggande orsaker till att det är så. Resultatet visar att skillnaderna beror på studenternas varierande förmågor att förstå och komma ihåg texters innebörd. Studien visar även att studenterna i huvudsak rör sig på två nivåer som kan benämnas som *djupinläring* och *ythinläring*, där djupinläring innebär att personen fokuserar på att faktiskt ta till sig och förstå något medan ythinläring snarare handlar om att kortsiktigt komma ihåg och kunna återkalla information. Andretta menar att ett fenomenografiskt förhållningssätt till lärande innebär att både information och beteende samverkar för att ge en lärandesituation flera infallsvinklar. Variation i lärprocessen bidrar till att kunskap bibehålls till följd av att den lärande tillägnar sig flera perspektiv och aspekter av ett fenomen. Detta gör att informationen och lärprocessen upplevs som meningsfull och mångbottnad vilket i förlängningen kan leda till djupinläring.

Att vara informationskompetent innebär enligt Louise Limberg, Olof Sundin och Sanna Talja (2012) att en person besitter sådan kompetens inom informationssökning att hen generellt kan hantera olika typer av söksituationer oberoende av den specifika kontexten. De menar vidare att ett fenomenografiskt förhållningssätt till informationskompetens belyser att det inte bara finns skillnader mellan olika kontexter utan att det även förekommer variation inom varje kontext. Därför innebär informationskompetens inte bara att förstå en viss kontext utan att även förstå att ett och samma material eller fenomen kan hanteras och värderas på skilda sätt beroende på vem som ställs inför det och vid vilket tillfälle. Begreppet informationskompetens beskrivs mer ingående i avsnitt 2.4 *Unga kvinnors informationskompetens*.

Den fenomenografiska metoden har i vår studie varit en viktig del i att synliggöra i vilken utsträckning som tjejers informationssökning kring sexualitet tilldelas plats inom skolbiblioteket. Därför har vi valt att ovan redogöra för forskning med samma

fenomenografiska ansats i relation till skolbibliotek och universitetsbibliotek då det i den jämförelsen av uppfattningar som metoden ger utrymme för redan finns viktiga bidrag i tidigare forskning. Den tidigare forskning som finns om skolbibliotek har dessutom gett oss utrymme att tillföra ytterligare en dimension när vi studerar hur tjejs informationsökningar kring sexualitet får ta plats på skolbiblioteket genom att synliggöra olika uppfattningar om vad ett skolbibliotek är och bör vara.

2.3 Sexualiteten i kunskapsorganisationer

För att få en uppfattning om hur tjejs informationskompetens kopplat till sexualitet tar sig uttryck och bemöts inom det samtida skolbiblioteket behöver vi lyfta in ett historiskt perspektiv. I stycket som följer beskrivs därför i stora drag inställningen till sex- och samlevnadsundervisning sedan ämnet blev en obligatorisk del av den svenska skolverksamheten, följt av forskning kring hur bibliotekets hantering av material kring sexualitet påverkar vilka normer som reproduceras och vem som tilldelas känslan av inkludering i samband med informationssökning.

Maria Bäckman (2003) har i sin avhandling studerat samlevnadsundervisning i skolan ur ett historiskt perspektiv och påpekar att sexualitet ofta definieras som biologiskt och styrt av människans strävan efter reproduktion. Denna syn resulterar i att genus och sexualitet är tätt sammankopplat och att sexualitet därför i allra högsta grad är maktskapande. Ett grundargument för att den manliga njutningen prioriteras högre än den kvinnliga är att kvinnans orgasm inte är en förutsättning för graviditet, medan den manliga orgasmen är central i befruktningsprocessen. Under senare delen av 1800-talet förväntades människor, och speciellt kvinnor, att kontrollera den egna sexualiteten då en måttfull sexualitet likställdes med god omsorg om den egna personen. Senare växte diskussionen om att sexualitet inte endast var sammankopplad med reproduktion utan även med personlig njutning, vilket ställde nya krav på sexualundervisning för att undvika oönskade graviditeter eller könssjukdomar. Undervisningen riktade sig främst till kvinnor då dessa behövde värja sig från männen vars sexuella drift ansågs mycket starkare än kvinnans (Bäckman 2003).

I rapporten *Ungdomar och sexualitet: En kunskapsöversikt år 2005* presenterar forskaren Margareta Forsberg (2006) en kartläggning av ungdomars sexualitet och resultatet påvisar märkbara skillnader mellan unga kvinnors och mäns sexualvanor och sexualrelaterade beteenden. Liksom Bäckman påpekar Forsberg att kvinnan ur ett historiskt perspektiv har varit det kön som tagit störst ansvar för till exempel preventivmedelsanvändning och att den kvinnliga sexualiteten har förväntats kontrolleras i större utsträckning än den manliga. Enligt Forsberg beror detta möjligtvis på att kvinnor och män agerar utifrån de förväntningar som läggs på respektive kön i samhället i stort, vilket alltså resulterar i att sexualiteten generellt sett bemöts och hanteras olika beroende på just kön (Forsberg 2006). I Bäckmans (2003) avhandling betonas att även i samtida sex- och samlevnadsundervisning i skolor läggs mer fokus på kvinnorna genom exempelvis speciella "tjejgrupper", detta med anledning av att kvinnor fortfarande anses vara i större behov av information om risker kopplade till sexualitet. På senare tid menar dock Forsberg (2006) att dessa mönster förändrats och att kvinnor inte längre kopplas samman med ansvarstagande på samma sätt som tidigare. Vad Bäckman och Forsberg har gemensamt är resonemangen kring att ansvaret för heterosexuella interaktioner mellan människor primärt läggs på kvinnan, samtidigt som den kvinnliga njutningen prioriteras bort till följd av reproduktiva

aspekter. Mannens sexualdrift ses som ett statistiskt faktum och kvinnan förväntas anpassa sig efter den. Kanske är det så att den historiska synen på sexualitet påverkar hur samtida kvinnor upplever att de äger sin kropp, sexualitet och rätten till kunskap inom skolan och skolbiblioteket.

Sex- och samlevnadsundervisning har varit obligatoriskt i svenska skolor sedan 1955 (Bäckman 2003) och i gymnasieskolans ämnesplan för gymnasiegemensamma ämnen framkommer att ämnet ska integreras i historia, naturkunskap och religionskunskap, däremot finns inga anvisningar för hur stor del av varje ämne som ska utgöras av just sex- och samlevnadsundervisning (Skolverket 2011). Hur påverkar dessa oklara riktlinjer hur varje skolbiblioteksverksamhet utformas utifrån skolämnena? Karin Lundin (2015) kartlägger i sin masteruppsats hur de svenska skolbibliotekens bestånd, uppställning och klassificering av material kring sex och sexualitet påverkar vilka normer och vilken maktfördelning som aktivt reproduceras. Lundins studie visar bland annat att böcker inom detta ämne främst placeras på hyllor med material kring medicin, psykologi och samhälls- och rättsvetenskap, vilket frångår läroplanens riktlinjer om att sex- och samlevnadsundervisning ska integreras i fler skolämnena än de ovan nämnda. Därtill visar Lundins studie att de undersökta skolbibliotekens bestånd speglar en tydlig uppdelning av material för tjejer respektive killar (Lundin 2015), vilket bekräftar normen om ett binärt könssystem och dessutom skapar ett ökat glapp mellan könen.

I artikeln *Collecting Sex Materials for Libraries* (Martinez et al. 2016) presenteras en undersökning gjord i USA där forskarna studerat i vilken utsträckning bibliotek tillhandahåller material kring sex, och vilken inställning personal och användare har till hur beståndet bör utformas i relation till det området. Forskarna fastslår tidigt att trots att bibliotekets huvuduppdrag är att tillhandahålla information till befolkningen så är det omstritt huruvida bibliotek ska bistå användarna med material rörande just sexualitet och sexuell hälsa. En del anser att sådant material riskerar att snudda vid pornografi och en del anser att det rentav kan upplevas som olagligt eller stötande. Resultatet visar dock att det finns skilda åsikter kring hur pass relevant och passande material om sexualitet är inom olika typer av bibliotek. I artikeln lyfts det faktum att bibliotekets huvudsakliga syfte är att bemöta de specifika användarnas behov och att akademiska bibliotek är den typ som anses mest relevant när det kommer till tillhandahållande av material kring sexualitet (Martinez et al. 2016). Vår uppsats skiljer sig från de två senare studierna genom att vi i stället för att intressera oss för hur beståndet reproducerar normer och makt har valt att lyfta tjejernas egna upplevelser av informationsökningsprocessen i relation till skolbiblioteket ur ett perspektiv som inte endast berör beståndet. Ovan nämnda studier är dock relevanta för oss eftersom de påvisar hur beslutsfattande inom olika delar av biblioteksverksamheten reproducerar normer, där studierna belyser hur urvalsprocessen utgör en stor del av hur biblioteket upplevs av den enskilda användaren.

2.4 Unga kvinnors informationskompetens

Informationskompetens är ett beforskat område inom biblioteks- och informationsvetenskap men forskningen har främst gjorts på begreppet i relation till elevers informationskompetens och hur det tar sig uttryck inom skolans värld (Rivano Eckerdal 2014; Gärdén 2017). Vi kommer i det här avsnittet att ge en introduktion till begreppet utifrån forskning inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet. Vi har ingen intention att vara heltäckande när det gäller den övergripande forskningen

om informationskompetens. Vår avgränsning finns i att vi främst är intresserade av att presentera tidigare forskning som har bedrivits om specifikt unga kvinnors informationskompetens.

Enligt R. Annemiek Punter, Martine R. M. Meelissen och Cees A. W. Glas (2017) fanns det under 1980- och 1990-talet väldigt få kvinnor inom yrkesgrupper som i huvudsak kretsade kring olika typer av datoranvändning. Enligt författarna ledde detta till att ett stort antal studier genomfördes inom området vars resultat påvisade att kvinnor ofta upplevde osäkerhet kopplat till datorhantering. Detta ledde till att kvinnor inte uppfattade datorn varken som ett särskilt tillgängligt eller användbart redskap, i motsats till män som i mycket större utsträckning arbetade med och använde sig av datorer. Författarna menar att detta beror på den ”socialization theory” (Punter, Meelissen & Glas 2017, 763) som redan i unga åldrar gör att kvinnor och män ges olika relation till datoranvändning på grund av att datorn spontant associeras till mansdominerade områden som teknik, matematik och vetenskap. Denna grundinställning gör även att kvinnor som stöter på problem inom datoranvändning ofta tar på sig skulden medan män generellt hittar en yttre faktor som orsak till eventuella svårigheter. De flesta studier gjorda under denna period bekräftar enligt Punter, Meelissen och Glas en tydlig klyfta mellan kvinnors och mäns datoranvändning.

Samtida studier indikerar dock enligt Punter, Meelissen och Glas (2017) att människors ökade användning av exempelvis smartphones har gjort att kvinnors inställning till datorer har förändrats och att kompetensklyftan mellan könen har minskat avsevärt - till kvinnors fördel. För att undersöka detta vidare genomfördes en studie som granskade tjejers respektive killars färdigheter inom tre områden kopplade till dator- och internetanvändning. De tre områdena berörde tekniska färdigheter, förmågan att utvärdera och reflektera kring information samt förmågor i att dela och kommunicera information. Trots att forskarna menar att det krävs mycket mer forskning inom ämnet för att några generella slutsatser ska kunna påvisas, pekar studien mot att det skett märkbara förändringar. Resultatet visar att det inte längre finns några påtagliga skillnader i tjejers och killars tekniska färdigheter samt att tjejer ligger i framkant både när det kommer till att utvärdera och reflektera kring information och att dela och kommunicera information (Punter, Meelissen & Glas 2017).

Även C. Nadine Wathen och Roma M. Harris (2006) har intresserat sig för kvinnors ökade informationskompetens men undersöker snarare om den minskade informationsklyftan är densamma för alla kvinnor. De har därför genomfört semistrukturerade intervjuer med kvinnor bosatta på landsbygden i Kanada för att undersöka hur kvinnorna informationssöker vid både kroniska och akuta besvär. Utgångspunkten för studien är att kvinnor har visat sig vara aktiva informationssökare, speciellt när det gäller deras egen och deras familjs hälsa. I studien framkommer det dock att det finns unika utmaningar men också möjligheter när kvinnor på landsbygden informationssöker om hälsa, jämfört med när kvinnor som bor i större tätorter gör det. Utmaningarna finns bland annat i att kvinnor på landsbygden har en sämre hälsa än de som bor i tätorter och därför informationssöker på andra sätt, vilket systemen för informationssökning inte tar tillräcklig hänsyn till. Kvinnor på landsbygden blir därmed osynliggjorda både av sjukvården och av systemen som de informationssöker i. Genom att studera hur kvinnor utanför tätorter informationssöker kring sin egen och sina familjers hälsa vill författarna bidra med insikt i hur system för

informationssökningar kan förbättras så att de tillgodoser olika personers behov. Författarna menar att det finns en demokratiaspekt i hur systemen utformas eftersom de idag inte är utformade efter hur alla användare behöver och kan informationssöka om hälsa. I artikeln belyser de även att vi lever i ett informationssamhälle, vilket påverkar människors kontakt med vården eftersom patienter idag förväntas berika diskussioner där med information som de sökt på egen hand. Om då inte systemen är anpassade för alla användare, och således exkluderar de som inte är tillräckligt vana informationssökare eller har en ohälsa som är svårare att informationssöka kring, förstärker det den ojämlikhet som finns i hur vården fungerar gentemot olika patienter. Kvinnor är med andra ord ingen enhetlig grupp och har skilda förutsättningar, bland annat beroende på om de bor i tätort eller på landsbygden, vilket systemen för informationssökning kring hälsa behöver ta hänsyn till (Wathen & Harris 2006). I vår uppsats blir den här artikeln intressant eftersom den påtalar hur system och institutioner behöver bemöta människor skilda förutsättningar. Om system och institutioner vill uppnå ett jämlikt bemötande kan de därför inte möta alla människor enligt samma premisser, utan måste i stället försöka utjämna de ojämlikheter som finns genom att vara så inkluderande som möjligt.

Louise Limberg, Olof Sundin och Sanna Talja (2012) menar att om människor ska kunna delta i ett sammanhang på ett meningsfullt sätt måste vi först förstå de värderingar, teorier och språk som dess aktiviteter grundas i. Det är först när vi förstår den fulla kontexten som vi har de rätta förutsättningarna för att kunna ta till oss den kunskap som finns där. Att få en meningsfull relation till kontexten innebär även att behärska de verktyg och dokument som finns kopplade till informationssökning, samt att förstå att dessa verktyg besitter olika nivåer av relevans beroende på kontext och på personen som interagerar med dem. Att vara informationskompetent betecknas enligt Limberg, Sundin och Talja genom att behärska och kunna analysera de verktyg och dokument som omger informationssökning. Annemaree Lloyd (2007) instämmer i det när hon skriver att informationskompetens inte innebär att en person besitter kunskap inom en kontext utan snarare att personen har metoder för att införskaffa kunskap inom olika kontexter. Det centrala är hur en individ behärskar de olika informationssökningsprocesser som uppstår vid olika tillfällen (Lloyd 2007).

Cecilia Andersson (2017) undersöker utifrån samma intresse för informationskompetens hur tonåringar använder söktjänsten Google i sitt vardagsliv. Andersson gör en analys med stöd i Erving Goffmans teorier om inramning för att förstå hur aktiviteter tillskrivs mening och värde. Andersson skriver att nästan alla tonåringar har en egen mobiltelefon som de kan använda för att nå internet och sociala medier hela tiden; därför ses aktiviteten som helt självklar för dem. Trots det betraktar Anderssons informanter Google mer som ett verktyg för att hitta korrekt fakta i skolan än på fritiden. På fritiden betraktar de snarare Google som en neutral infrastruktur. Andersson drar slutsatsen att ungdomarna värderar söktjänsten på olika sätt utifrån kontext eftersom kontextens inramning belyser olika aspekter av Googles funktion i deras vardagsliv (Andersson 2017).

Rivano Eckerdal (2012) skriver om hur det finns en inriktning inom bibliotekaryrket som talar om vikten av att vara informationskompetent och som menar att informationskompetent inte är något som en människa bara blir, utan att biblioteket har en central roll i det. Rivano Eckerdal skriver att "I fokus för denna avhandling står hur

informationskompetens gestaltas i praktiker som rör värdering och användning av information” (Rivano Eckerdal 2012, 21). I avhandlingen studerar Rivano Eckerdal informationskompetens utifrån en radikal förståelse av demokratibegreppet genom att låta kvinnor berätta om sina val av preventivmedel. Rivano Eckerdal skriver om hur informationskompetens endast är intressant att studera utifrån bestämda kontexter med tillhörande praktiker och därför har hon valt den övergripande kontexten sexuell hälsa som sedan mer specifikt berör hur kvinnor väljer preventivmedel. Avhandlingens samhällseliga kontext rör sig därför i likhet med den här uppsatsen inom ramen för sexuell hälsa. Rivano Eckerdals avhandling placerar sig främst inom det informationsvetenskapliga spåret av biblioteks- och informationsvetenskap och där befinner sig även vår uppsats. Vi undersöker dock ett specifikt skolbibliotek för att även kunna analysera hur skolbibliotekets praktik möter elevers informationssökningsprocesser och har därav intentionen att placera oss inom både det biblioteksvetenskapliga och det informationsvetenskapliga spåret av forskningsfältet. Rivano Eckerdal (2012) skriver fortsättningsvis att unga personers sexuella hälsa är ett eftersatt forskningsämne inom biblioteks- och informationsvetenskap. Det förstärker relevansen av vår uppsats och med stöd i Rivano Eckerdals avhandling kan vi därför tillföra en annan dimension kring forskning om sexuell hälsa inom biblioteks- och informationsvetenskap genom att studera hur skolbibliotek möter tjejers behov av att informationssöka kring sexualitet.

I en sydafrikansk artikel skriver Erin Stern, Diane Cooper och Andrew Dibbs (2015) att det inte finns tillräckligt med forskning om unga kvinnors och mäns olika åtkomst till kunskap om sexuell och reproduktiv hälsa. Författarna till artikeln rör sig inom det hälsovetenskapliga fältet vilket gör att de inte motsäger Rivano Eckerdals (2012) påstående om den otillräckliga forskningen inom biblioteks- och informationsvetenskap utan snarare stärker hennes fokus på unga kvinnor. Stern, Cooper och Dibbs studie bygger på intervjuer med människor från ett flertal olika samhällsgrupper. Det resultat som de presenterar visar att unga kvinnor främst får information från familjemedlemmar när det gäller sexuell och reproduktiv hälsa medan män i huvudsak tillägnar sig information inom området via porr och kompisar. I analysen av materialet skriver de också att unga män och kvinnor i Sydafrika får otillräckligt med information om sexuell och reproduktiv hälsa idag vilket har en negativ inverkan på hur säkert sex de har (Stern, Cooper & Dibbs 2015).

Uta Papen (2013) har undersökt hur gravida kvinnor i England söker, värderar och hanterar informationskällor i behov av information kring sin graviditet. Resultatet visar att sociala nätverk, både fysiska och online-baserade, utgör en stor påverkansfaktor i avvägning och val av källor. Många kvinnor väljer att följa rekommendationer från vänner eller från kontakter i internetforum som haft liknande upplevelser eller befunnit sig i samma skede av graviditeten. Skriftlig vetenskapligt granskad information är också en uppskattad informationskälla, både i form av fysiska böcker och texter och artiklar från medicinska hemsidor och tidskrifter på nätet. De slutsatser som dras utifrån studiens resultat är att de deltagande kvinnornas informationssökningsprocesser ofta sker i interaktion med andra människor och att de inte endast är kognitiva processer som bygger på den enskilda individens tankar och uppfattningar.

Även Papen (2013) fastslår i enlighet med Lloyd (2007) och Limberg, Sundin och Talja (2012) att varje informationssökningsprocess är knuten till och anpassad efter den specifika kontext som den sökande befinner sig i för tillfället och att de aktuella

informationsbehoven påverkar vilken typ av information som personen finner värdefull. Papen menar även att förmågan att kunna söka och finna relevanta kunskapskällor utgör en del av att vara informationskompetent, men att den primära beståndsdel i informationskompetens är möjligheten att kunna avgöra vilken information som är väsentlig för en särskild situation. Studien visar också att kvinnorna vänder sig till olika källor i olika syften. En informant beskrev att om hon inte upplevde några problem läste hon gärna en bok med information kring graviditet men om hon däremot upplevde oro så vände hon sig hellre till andra människor på nätet för att få bekräftat att de känt likadant. Resultatet påvisar även att kvinnorna ibland värderade information känslomässigt, om information i till exempel ett internetforum gav dem positiva känslor var de mer öppna för att ta den till sig. Detta tyder på att informationssökningsprocessen inte endast är rationell utan även känslostyrd (Papen 2013).

Utifrån den tidigare forskning som finns om kvinnors informationskompetens vill vi bidra med forskning kring vad gymnasietjejer i en svensk kontext vänder sig till för källor när informationssöker om sexualitet, hur de betraktar den processen och även hur den betraktas i relation till skolbiblioteket som möjlig resurs.

2.5 Avslutande reflektion kring forskningsproblemets relevans

Johanna Sixtenssons (2018) avhandling är skriven inom forskningsfältet Hälsa och samhälle men i hennes beskrivningar av forskningens relevans närmar sig hennes argumentation vårt uppsatsområde. Sixtenssons avhandling utgår från genomförda fokusgrupper och intervjuer med tjejer i Malmö som är mellan 16 och 19 år. Genom det materialet undersöker hon tjejers vardagsliv och skriver följande om det:

Det är med andra ord angeläget att studera de strukturella samverkande processer som villkorar vardagen och kringskär tjejers aktörskap i vid bemärkelse. Lika betydelsefullt, anser jag, är att studera hur tjejer gör motstånd, omförhandlar positioner, kategoriseringar och ideal samt skapar rum och tar plats.

Sixtensson 2018, 19

Sixtensson menar att det är viktigt att skriva om tjejer i Malmö eftersom det är en stad vars sociala problem, utmaningar samt historieskrivning oftast utgår från männen och killarna i staden (Sixtensson 2018). I likhet med oss utgår Sixtensson från Ahmeds (2010) teoretiska ramverk. I relation till Sixtenssons analys menar vi att de senaste årens samtal kring de offentliga biblioteken till stor del har intresserat sig för så kallade stökiga ungdomsgäng och undrar vad det gör med bilden av bibliotek i relation till huruvida unga kvinnor känner att biblioteken är en plats där deras behov får utrymme. Åsa Hedemark (2009) undersöker i sin avhandling det medialas diskurser i debatterna kring folkbibliotek under åren 1970-2006. Hedemark konstaterar att de olika mediala diskurserna om bibliotek till stor del påverkar hur biblioteket betraktas av samhället och av de som använder biblioteket:

Denna avhandling visar att den offentliga och mediala bilden av folkbibliotek är viktig för de föreställningar om bibliotek som formas i samhället. Det kan i sin tur få konsekvenser för hur människor handlar i relation till institutionen samt även för hur de bemöts på folkbiblioteket. När folkbiblioteket beskrivs som en kulturinstitution, ett allaktivitetshus eller som en

informationscentral, tar argumenten sin utgångspunkt i olika diskurser vilka syftar till att driva igenom olika viljor och intressen.

Hedemark 2009, 166

Vi berör inte de senaste årens debatt om stök på bibliotek (se exempelvis McDowell 2016) i vår analys men tycker ändå att den bör nämnas. Den blir speciellt intressant i relation till Hedemarks konstaterande om att det finns ett återkommande drag i de debatter hon har analyserat ända från 1970 till och med år 2006 i att ungdomar mer ofta än sällan framställs som problematiska användare och att det därför inte kan tolkas som ett nytt fenomen (Hedemark 2009). I relation till de senaste årens debatt om stök på bibliotek blir det relevant för vårt uppsatsämne. Var finns de unga kvinnornas behov i debatterna och forskningen kring bibliotek om ungdomar alltid beskrivs som stökiga och problematiska? Vi vill med en medvetenhet om det förflytta fokus bort från beskrivningen av ungdomar som problematiska biblioteksanvändare till att belysa vilket behov unga tjejer har av skolbiblioteket i sina informationssökningsprocesser.

3 Teoretiskt ramverk

I följande kapitel redogör vi för det teoretiska ramverk som analysen av det empiriska materialet utgår från. I vår analys behöver vi ha teoretiska begrepp som grund för att förstå hur den kunskapsorganisation som skolbiblioteket utgör interagerar med de unga kvinnorna och deras informationssökningsprocesser (ISP). För att analysera hur skolbiblioteket skapar plats för eller hämmar unga kvinnors sätt att informationssöka om sexualitet behöver vi kartlägga hur skolbiblioteket konstrueras samt definieras. I det utgår vi främst från Erving Goffmans teorier om bland annat framträdande och regionbeteende för att analysera vad som bekräftar eller utmanar de normer som finns på ett skolbibliotek. Vi använder oss även av Carol C. Kuhlthaus förståelse av informationssökning som en process av konstruktioner för att analysera hur de unga kvinnorna informationssöker både i allmänhet men också specifikt om sin sexualitet, samt Sara Ahmeds teorier för att förstå vilka kroppar som utgör norm på skolbiblioteket och i det analysera vilken plats de icke-normativa kropparna kan och får ta. För att förstå de kunskapsorganisatoriska rammar som reglerar skolbiblioteket lyfter vi även in Geoffrey C. Bowker och Susan Leigh Star samt Emily Drabinski i teorin, vilka problematiserar hur klassificering påverkar och symboliserar mer än endast strukturer i beståndet. I vårt teoretiska ramverk ingår relativt mycket teori men det beror på det komplexa i syftet med uppsatsen som kräver två ingångar i den övergripande frågeställningen. Studien gynnas av att innefatta dels teori som kan användas för att analysera skolbiblioteket och dels teori som kan användas för att analysera elevernas informationskompetens och hur skolbiblioteket förhåller sig till den. Dessa förutsättningar har resulterat i att uppsatsens teoretiska ramverk utgörs av den teori som presenteras nedan.

3.1 Skolbibliotekets inramning

I det här avsnittet presenterar vi den teori som vi utgår från i vår analys av hur skolbiblioteket som fysisk plats både definieras och begränsas.

3.1.1 Konstruktionen av ett skolbibliotek

Goffman (2004) beskriver vikten av att studera vilka beteenden som uppstår och organiseras inom en anläggnings fysiska gränser. Utifrån Goffmans teoretiska lins förstår vi att skolbiblioteket konstrueras efter vissa gemensamma definitioner på ett sätt som uppstår enligt beskrivningar nedan.

På skolbibliotek finns främst interaktion i de referenssamtal som uppstår mellan bibliotekspersonal och låntagare. Goffman skriver att en interaktion påverkas av erfarenheter som finns ”bortom tiden och platsen för interaktionen eller ligger dolda inom den” (Goffman 2004, 11). Det gör att individen sällan kan påverka hur ett bemötande tar form om inte en medveten påverkan sker vid den allra första kontakten mellan individer, då det första bemötandet snabbt får ett starkt fäste i hur individerna uppfattar att resterande tid av den interaktionen och även kommande interaktioner och referenssamtal ska gå till. Trots den slutsatsen beskriver Goffman även hur det finns mycket i den återkommande interaktionen som är intressant att studera eftersom interaktioner måste beaktas i analysen av särskilda kontexter, då de är av stor betydelse för hur en kontext uppfattas. På skolbibliotek kan interaktionen sägas vara av väldigt stor betydelse, då bibliotekets informationsförmedlande och läsfrämjande uppdrag ofta förmedlas i referenssamtal på biblioteket eller undervisning i klassrum.

I det som en individ överför i en interaktion finns det två former av vad Goffman refererar till som *teckenaktivitet*: den yttring som personen *sänder ut* och den som personen *överför*. Dessa samspelar inte alltid; vi kan till exempel uttrycka en sak med vårt språk men visa något annat med vårt ansiktsuttryck. I de flesta sammanhang fungerar dock en gemensam situationsdefinition så att varje person inte uttrycker exakt vad den vill utan förhåller sig till vad hen tror att de andra inom den aktuella samtalskontexten kommer tycka är godtagbart. Det gör att det verbala och icke-verbala endast berör ämnen där de två teckenaktiviteterna enkelt kan samspela och som i förlängningen utgör ett slags falsk samstämmighet. Den falska samstämmigheten benämns av Goffman som en *preliminärt fungerande enighet* som med andra ord skapar ett rum där alla åsikter inte kommer upp till ytan. När något inträffar som bryter den preliminärt fungerande enigheten så hamnar interaktionen i ”ett förvirrat och pinsamt dödläge” (Goffman 2004, 20). I den här uppsatsen intresserar vi oss för om det finns en preliminärt fungerande enighet på skolbiblioteket och om referenssamtal kring informationssökningar om sexualitet hindras av att interaktionen inte vill hamna i det förvirrade och pinsamma dödläget.

För att undvika det förvirrade och pinsamma dödläget i interaktionen menar Goffman att den individ som överför och sänder ut teckenaktivitet omger den gemensamma situationsdefinitionen med *försvarsåtgärder*, eftersom den har mer kontroll över situationen då den kan påverka i vilket rum och på vilka premisser den sker. Deltagaren omger samtidigt den gemensamma situationsdefinitionen med *taktkänsla* för att undvika vad som upplevs som pinsamma störningar i interaktionen. I vår studie är bibliotekspersonalen de som kontrollerar i vilket rum och på vilka premisser som interaktioner sker och eleverna är de som eventuellt omger situationen med taktkänsla.

Vidare menar Goffman att ”[d]et kan vara lämpligt att som *fasad* beteckna den del av individens framträdande som regelbundet fungerar på ett allmänt och fastställt sätt för att definiera situationen för de personer som observerar framträdandet” (Goffman 2004, 28). I vår analys är fasaden det som skolbibliotekarierna gör när de arbetar i och utanför det fysiska skolbiblioteket men den enskilda bibliotekarien har även vad Goffman kallar för en *personlig manér* – det vill säga ett sätt att uppträda i fasaden. Det och inramningen, som den som sänder ut och överför intryck kontrollerar, är delarna i fasaden. I en skolbibliotekskontext blir Goffman relevant framförallt när han skriver om hur en fasad kan användas för olika ändamål men ofta blir institutionaliserad och därför omges med olika antaganden som är svåra att bryta mot. Goffman skriver att fasaden ”tenderar att anta mening och stabilitet oberoende av vilka specifika uppgifter som för tillfället råkar utföras i dess namn. Fasaden blir en *kollektiv representation* och en realitet av egen kraft” (Goffman 2004, 33). Med stöd i Goffmans teorier om fasaden kommer vi analysera hur fasaden på skolbiblioteket har institutionaliserats och vem som kan bryta mot de antaganden som omger den.

Goffman lyfter ett exempel från en amerikansk medelklassbegravning där likbilschauffören har vissa förväntningar på sig. Chauffören kan enligt Goffman röka i utkanten av begravningen så det inte drar till sig uppmärksamhet men får inte ”knäppa iväg cigarettfimpen i ett buskage så att den beskriver en elegant båge, i stället för att försiktigt släppa den till marken vid sina fötter” (Goffman 2004, 54). En relevant fråga är vad som kan likställas med cigarettfimpen på ett skolbibliotek och vilka gränsöverskridanden som fungerar inom den kontexten. Goffman påtalar även att vissa

sociala grupper i samhället får utföra aktiviteter som andra sociala grupper inte har utrymme att göra utan att bli negativt betraktade (Goffman 2004). De sociala ramarna finns även på skolbiblioteket och med stöd i Goffmans teoribildning vill vi analysera om de hindrar gymnasietjejer från att informationssöka om sexualitet på skolbiblioteket.

Ett sätt att ytterligare analysera det är att använda Goffmans teorier kring regionbeteende, där han menar att en region är avgränsad av uppfattade barriärer. I regionen finns det både en främre och bakre region där den främre är den plats där det som Goffman benämner som *framträdandet* uppstår (Goffman 2004). I ett bibliotek är det intressant att studera vad bibliotekarien respektive användarna benämner som främre och bakre region. Är till exempel de digitala resurserna en del av det synliga biblioteket och därav en främre region? Goffman menar att “[s]kiljelinjerna mellan de främre och bakre regionerna manifesteras överallt i vårt samhälle” (Goffman 2004, 110). I regionen finns *anständighetsnormer* som reglerar vilka ämnen som tas upp under ett framträdande, som exempel nämner Goffman moraliska förhållningssätt där ett sådant enligt honom är vår vilja att upprätthålla sexuell anständighet. Men det finns även instrumentella krav som till exempel är de förväntningar som en arbetsgivare har på arbetstagarna (Goffman 2004).

Inom bibliotekets rum bör således både moraliska och instrumentella krav finnas, eftersom det både är en plats för besökare och personal där interaktion, ett framträdande, sker mellan dessa två grupper. Goffman skriver vidare att det är viktigt att peka på vilka anständighetsnormer som råder men att de ofta inte märks av förrän något händer som bryter mot normerna (Goffman 2004). Att prata om sexualitetens plats på skolbiblioteket är ett sätt att bryta av och därav sätta fingret på hur skolbiblioteket fungerar som plats gentemot eleverna i relation till anständighetsnormerna. Avslutningsvis skriver Goffman att *beteendespråket* i den främre regionen till stor del är motsatsen till hur människor beter sig i den bakre regionen och att man i den bakre regionen “ömsesidigt duar varandra, samarbetar vid beslutsfattande, svär, talar fullt öppet om sexuella saker, kverulerar ohämmat, röker, är slarvigt och okonventionellt klädd” (Goffman 2004, 114).

3.1.2 *Icke-normativa kroppar i kunskapsorganisationen*

För att skapa rum som tillåter genuint informationssökande och relevant kommunikation mellan till exempel användare och skolbibliotekarie måste vi också ta hänsyn till hur olika människor upplever olika platser och i förlängningen vilka människor med tillhörande kroppar som tilldelas störst utrymme i en skolbiblioteks-kontext. Sara Ahmed (2010) skriver om vem som äger rätten att känna sig bekväm i vilka kontexter och vem som till följd av detta har möjlighet att tillgodose sina behov utan att ständigt stöta på ifrågasättanden eller situationer där en känsla av exkluderande uppstår. Ahmed menar att det västerländska samhället är så pass format efter den vita kroppen att rummet blir som en förlängning av kroppen; en vit person i ett vitt rum reflekterar sällan över hur hen uppfattas i sammanhanget för att rummet känns så pass bekvämt att det knappt märks. Genom att slippa ifrågasätta sin egen plats eller rätt att finnas i ett sammanhang kan en person som passar in i normen fokusera på att bejaka andra behov, vilket ger människor med olika kroppar och hudfärg olika möjligheter att lägga fokus på informationssökning och kunskapsutveckling. Ahmed menar att detta ägande av rätten att befinna sig på lika villkor i ett rum även kan beskrivas ur andra

aspekter. Vissa föds med klassprivilegier som gör det lättare att förflytta sig framåt mot ett bestämt mål, vilket medför att dessa personer besitter större resurser än andra redan från födseln. Att urskilja vem som äger sådana resurser och vem som tilldelas rätten att friktionsfritt röra sig inom offentliga rum kallar Ahmed för *rörlighetens politik*, däri bestäms i vilken utsträckning människor uppfattar rum som bekväma och vilka kroppar som accepteras som en naturlig och förväntad del av kontexten. Ahmeds huvudsakliga tes är alltså att den normativa kroppen har ett försprång och att den kropp som identifieras som vit ges bättre förutsättningar än andra för att kunna fokusera på att utvecklas i önskade riktningar, utan den begränsande aspekten i att uppmärksammas och distraheras av reaktioner eller icke-anpassningar efter den egna hudfärgen eller grupptillhörigheten (Ahmed 2010). Vi vill använda oss av Ahmeds teori om hur icke-normativa kroppar tilldelas oönskad uppmärksamhet i offentliga rum för att belysa hur unga kvinnors sexualitet bemöts i kontexter där det manliga könet till stor del är norm till följd av patriarkala strukturer.

Förutom att de strukturer som omger alla offentliga rum påverkar hur människor kan röra sig olika fritt inom det rum som bibliotek är finns det även biblioteksspecifika strukturer som omger skolbiblioteket. En stor del av hur skolbiblioteket som rumslig plats utformas och därmed uppfattas har med hur det sorterar sin kunskapsorganisation att göra. Bibliotek sorterar sitt bestånd utefter specifika klassifikationssystem, både i katalogen och i det fysiska rummet, vilket i förlängningen påverkar rummets utformning och hur det används. Geoffrey C. Bowker och Susan Leigh Star (1999) skriver om hur klassifikation alltid existerar i en social kontext. Standarder och kategorier lyfter enligt dem fram ett sätt att studera världen men i urvalet av en viss standard eller kategori tystas andra ner. Bowker och Star menar vidare att människan ständigt organiserar, både omedvetet och medvetet; omvärlden klassificeras hela tiden. Kunskapsorganisering på till exempel bibliotek svarar därför mot människans ständiga organisering, men Bowker och Star skriver också att det är viktigt att vara medveten om att alla människor inte organiserar på samma sätt. Den kunskapsorganisation som är mest fördelaktig för en person kan betyda förvirring för någon annan (Bowker & Star 1999). Emily Drabinski (2013) utgår ifrån en amerikansk kontext men problematiserar hur något klassifikationssystem alls skulle kunna betraktas som objektivt och menar att dessa system i stället bör betraktas som diskussionsunderlag. Drabinski vill förflytta samtalet om klassifikationssystem från att enbart ägas av katalogisatören till att också finnas som en diskussion i referenssamtal och i bibliotekariens användarundervisning (Drabinski 2013). Det här kan jämföras med Goffmans teorier om vad som får ske i den främre respektive bakre regionen där det enligt honom finns anständighetsnormer som reglerar båda platserna (Goffman 2004). Katalogisatörens arbetsrum kan betraktas som en bakre region där referens-disken i stället är en främre region. Drabinski skriver vidare om minoritetsgruppers identifikationsmöjligheter i klassifikationssystem. Hon menar att försök till inkludering ofta skapas genom en form av exkludering där särskilda områden bryts ut, vilket synliggör avvikelser i relation till normen. Drabinski påpekar att om det sker är det viktigt med diskussion och medvetenhet så att skapandet av nya kategorier, där det nya blir något avvikande, görs genomtänkt (Drabinski 2013).

3.2 Informationssökning som en process av konstruktioner

I det här avsnittet redogör vi för den teori som senare används för att analysera elevernas informationssökningsprocesser samt informationskompetens och hur skolbiblioteket som resurs förhåller sig till detta.

Enligt Tom Wilson (2000) tar människors informationsbeteenden form på olika plan. Information är ständigt närvarande och når oss medvetet eller omedvetet via det omgivande samhället. Intryck via exempelvis tv-program registreras antingen passivt eller aktivt och vi kan sedan välja att bortse från informationen eller lagra den om den upplevs som värdefull. En persons olika informationsbehov kan enligt Wilson inte definieras som primärbehov såsom mat och sömn, utan bör snarare benämnas som sekundärbehov. Däremot kan en välutvecklad kompetens inom informationssökning bidra till att förbättra förutsättningarna för att primärbehoven faktiskt ska kunna uppfyllas. Att medvetet söka efter önskad information sker dock på olika nivåer beroende på dels tillgång till hjälpmedel och dels tidigare kunskap i ämnet. Wilson menar att ett målmedvetet informationssökningsbeteende innebär att det finns ett uttalat behov som önskas tillgodoses genom sökning via till exempel biblioteket eller internet. Därefter kan vi nå en mer avancerad nivå om vi på ett kompetent sätt lyckas avgöra om sökträffar eller källor är pålitliga och relevanta i vårt ärende. Ytterligare fördjupning i sökprocessen sker om vi sedan kan koppla samman nyfunnen information med tidigare kunskap för att skapa fördjupad förståelse i ämnet (Wilson 2000). Huruvida vi lyckas förflytta oss mellan dessa nivåer är dock beroende av hur vi beter oss i sökprocessen.

Carol C. Kuhlthau (1991) beskriver *personal construct theory* som en process i vilken människor omvandlar information till förståelse och kunskap. I början av denna process, då en person möter ny information, uppstår ofta en osäkerhet till följd av att den sökande inser att hen saknar viss kunskap. Denna insikt och osäkerhet påverkar sedan hur personen uppfattar sin egen förmåga att tillgodogöra sig relevant information och i förlängningen också hur den nyfunna informationen hanteras och värderas. I detta skede är det avgörande hur personen går vidare. En del individer upplever den osäkra söksituationen som så pass obehaglig att de nöjer sig med information som bara delvis uppfyller deras ursprungliga behov (Kuhlthau 1991). I en skolbibliotekskontext blir det intressant eftersom skolbiblioteket kan fungera som en utjämnande instans; en institution som möter eleverna där de befinner sig i sina informationssökningsprocesser och sedan hjälper dem att ta processen vidare beroende på det individuella behovet. Frågan är dock om skolbiblioteket kan fungera så i alla informationssökningar, eller om vissa även, till exempel de som berör sexualitet, regleras av det som Goffman (2004) benämner som anständighetsnormer och om det ytterligare försvårar processen.

Hur säker en person känner sig i en sökprocess kan kopplas till den egna *informationskällehorisonten*, som enligt Reijo Savolainen (2004) via hänvisning till Sonnenwald (1999) visar på den bredd av informationskällor som personen kommit i kontakt med och känner sig bekväm med sedan tidigare, samt i vilken ordning hen föredrar att använda dessa. Sådana källor kan utgöras av till exempel bibliotekarier, dokument, databaser eller andra verktyg som på något sätt kan bidra med information (Savolainen 2004). Samtidigt menar Joel M. Burkholder att elever i informationssökningsprocesser sällan utmanar sig själva utan gärna använder sig av de källor som är mest tillgängliga, till följd av okunskap i att just värdera källor

(Burkholder 2010). Det finns med andra ord en brist på kunskap gällande vilka källor som är trovärdiga, granskade och relevanta för ändamålet.

Kuhlthaus teori om att vi tenderar att bromsas i sökprocessen då vi upplever osäkerhet är nära sammankopplad med att vi gärna söker oss till information som vi redan delvis känner till eller är bekväma med, också för att vi bara har möjlighet att ta till oss en viss mängd ny information (Kuhlthau 1991). Detta sätt att söka en friktionsfri process kan sammankopplas med Goffmans teori om en *preliminärt fungerande enighet* som tidigare beskrivits som ett sätt att skapa en samstämmighet inom en kontext som bygger på att samtliga deltagare betar sig och kommunicerar på ett sätt som de tror kommer att tas emot på ett bekvämt sätt av omgivningen (Goffman 2004). I vilken utsträckning begränsar viljan att leva ett friktionsfritt liv, genom att exempelvis nöja oss med falsk samstämmighet, våra chanser att nå relevant och stimulerande kunskap både i relationen till oss själva och i samspelet med andra?

Goffman (2004) uttrycker att vi lätt hamnar i ett obekvämt läge om något gör att den gemensamma definitionen av en kontext störs, precis som Kuhlthau (1991) menar att våra sökprocesser kan stanna av när vi upplever osäkerhet. För att komma förbi nivån av förvirring utan att kompromissa och anpassa oss efter den gemensamma överenskommelsen av vad en kontext bör innefatta eller vilken information som rådande samhällsnormer säger att vi bör söka oss till, behöver vi nå den nivå som Kuhlthau benämner som *formulation* (Kuhlthau 1991, 367). Först på denna nivå kan en person i en sökprocess på ett tydligt sätt urskilja relevanta delar av det enorma utbudet av information som finns, vilket hjälper till att definiera det egna faktiska informationsbehovet i stället för att förvirras av den osäkerhet och distraktion som sökprocessen inledningsvis innefattar (Kuhlthau 1991).

3.3 Sammanfattande reflektion

I det här kapitlet har vi redogjort för vårt teoretiska ramverk. I användandet av Goffmans (2004) teorier vill vi genom det empiriska materialet analysera vad ett skolbibliotek uppfattas som, vilket utrymme som ges till att tala och informationssöka om vad som helst på ett skolbibliotek och även vilka gränsförskjutningar det finns utrymme för. Genom Goffman vill vi undersöka huruvida vissa referenssamtal blir omöjliga att ha när skolbiblioteket som institution bland annat omgärdas av försvars-åtgärder och taktkänsla. Vi använder Goffmans teoribildning för att jämföra vad bibliotekarierna säger om skolbiblioteket med hur eleverna uppfattar det. Goffman kompletteras med mer samtida teoretiker där Ahmed (2010) beskriver hur icke-normativa kroppar kan ta plats i offentliga rum och Bowker och Star (1999) samt Drabinski (2013) påpekar hur kunskapsorganisationer måste analyseras i relation till makt i det övriga samhället. Avslutningsvis berör vi Wilsons (2000) och Kuhlthaus (1991) teorier som beskriver hur människor omvandlar information till kunskap och förståelse genom ett förlopp av konstruktioner i sökprocessen.

4 Metodbeskrivning

Uppsatsen har en fenomenografisk ansats vilket enligt Wheeler och McKinney (2015) är lämpligt vid materialinsamling som syftar till att synliggöra flera sätt på vilka olika personer ser på ett och samma fenomen. Fenomenografiska studier eftersträvar att belysa kollektiva åsikter och trots att det är enskilda personers yttranden som sammanställs i materialet även för en fenomenografisk undersökning så är det de övergripande mönster som går att urskilja i gruppen som sedan utgör studiens resultat. Vad som också är väsentligt att poängtera vid fenomenografisk forskning är att den inte ska ses som generaliserande utan snarare som ett sätt att belysa uppfattningar av ett fenomen som finns inom en utvald grupp i en specifik kontext och vid ett specifikt tillfälle (Wheeler & McKinney 2015). Eftersom vi genomfört en kvalitativ studie med ett mindre antal informanter har vi valt att göra den ur ett fenomenografiskt perspektiv för att belysa just våra informanternas skolbibliotekskontext och de kollektiva uppfattningar som finns av den. Vi valde metoden fokusgrupper för att denna metod, enligt Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009), möjliggör för de deltagande att tillsammans diskutera och reflektera kring ett ämne utan att behöva komma fram till ett resultat eller enas om en åsikt. Metoden är enligt Kvale och Brinkmann speciellt lämplig för olika typer av studier som inte genomförts i särskilt stor utsträckning tidigare, då gruppinteraktionen ofta resulterar i uttryck och analyser som sällan framkommer i lika stor skala vid till exempel en enskild intervju (Kvale & Brinkmann 2009). Synneve Dahlin-Ivanoff poängterar dock att om fokusgruppsdeltagarna känner varandra sedan tidigare så kan detta skapa en negativ effekt och göra att vissa deltagare hämmas och får mindre utrymme eller undviker spontanitet när de uttrycker sig (Dahlin-Ivanoff 2011). För att ge informanterna en ytterligare chans att uttrycka sig helt fritt och personligt fick samtliga av fokusgruppsdeltagarna därför fylla i ett kort frågeformulär efter diskussionstillfället.

Utöver den huvudsakliga informantgruppen valde vi även att genomföra en enskild semistrukturerad intervju med en skolbibliotekarie som är verksam inom det skolbibliotek som fokusgruppsdeltagarna använde sig av. Även vid semistrukturerade enskilda intervjuer menar Wheeler och McKinney att en fenomenografisk ansats är passande, då situationen lämnar utrymme för informanten att tala fritt och reflektera samtidigt som forskaren har möjlighet att anpassa intervjufrågorna efter de riktningar som samtalen rör sig i (Wheeler & McKinney 2015). Närmare beskrivning av de valda metoderna följer nedan.

4.1 Fokusgrupper och skriftligt formulär

Fokusgrupper som metod skiljer sig enligt Dahlin-Ivanoff (2011) från klassiska gruppintervjuer genom att deltagarna i en fokusgrupp är noga utvalda utifrån sin speciella kompetens i det ämne som ska diskuteras. Samtidigt poängterar Dahlin-Ivanoff att det inte är just deltagarnas tidigare kunskap som är i fokus, utan värdet ligger snarare i det samspel och de nya formuleringar och tankar som föds när gruppen interagerar med varandra (Dahlin-Ivanoff 2011). Att studiens huvudsakliga informantgrupp bestod av tjejer i gymnasieåldern var en viktig faktor i valet av metod. Dessutom var metodvalet beroende av vad som skulle undersökas – i vilken utsträckning gymnasietjejer använder och upplever skolbiblioteket som en resurs i informationssökning rörande sexualitet – vilket ställde krav på att skapa behagliga, tillåtande och öppna situationer för materialinsamling. Kvale och Brinkmann (2009)

menar att den gruppinteraktion som uppstår vid en fokusgruppsdiskussion kan förenkla för deltagarna att uttrycka sig när det kommer till känsliga eller svåra ämnen. Dahlin-Ivanoff (2011) betonar även att det är viktigt att skapa en trygg atmosfär vid fokusgruppsstillfallet, därför valde vi att boka ett privat grupprum inom det aktuella skolbiblioteket, vilket är en plats som informanterna är bekanta med sedan innan.

Under studiens gång har vi löpande anlagt ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Detta innebär enligt Mats Alvesson och Kaj Sköldberg att verkligheten konstrueras genom sociala samspel, relationer och föreställningar och de poängterar även att det inom forskning är av stor vikt att reda ut vad dessa sociala konstruktioner faktiskt grundas i (Alvesson & Sköldberg 2008). Francke och Sundin menar att metoden fokusgrupper fungerar i enlighet med ett socialkonstruktivistiskt perspektiv eftersom den bygger på antagandet att kunskap konstrueras i ett socialt samspel människor emellan (Francke & Sundin 2012). Vi ville kartlägga hur samtal och interaktioner kring vårt forskningsämne ser ut och hur det i förlängningen konstruerar normer. Baserat på den tidigare forskning och de teorier kring maktstrukturer, kvinnors sexualitet och informationsökningsbeteenden som vi presenterat ovan, kommer vi i analysavsnittet att reflektera kring hur det material som framkom under fokusgrupperna är sammankopplat med yttre påverkansfaktorer.

Vi instämmer i Sixtenssons (2018) analys av att fokusgrupperna har gett en form av kollektivt men dynamiskt berättande som vi tror hade varit svårt att nå fram till i enskilda intervjuer och som är värdefullt för den här uppsatsens resultat och analys. I likhet med Sixtensson har vi intervjuat kvinnor som är yngre än oss där fokusgruppen som metod till större del än vad som hade varit fallet vid enskilda intervjuer utjämnade de maktskillnader som fanns i intervjusituationen. Maktskillnaderna finns både i att vi studerar på universitet och i att vi är äldre än de som deltog i fokusgrupperna.

För att ge informanterna utrymme att kommentera den individuella upplevelsen av fokusgruppsdiskussionen valde vi, som tidigare nämndes, att placera ett kompletterande frågeformulär efter varje diskussionstillfälle. Formuläret bestod av fem frågor utan svarsalternativ där informanterna antingen kunde svara helt fritt eller inte alls. Frågorna berörde huruvida deltagarna ansåg att de fått likvärdigt utrymme under fokusgruppen samt om de upplevt obehag under gruppdiskussionen. Därtill fanns utrymme för övriga kommentarer om egna informationssökningsvanor och om undersökningen i stort. Vi valde att placera frågeformuläret direkt efter fokusgruppsdiskussionen för att uppnå hög svarsfrekvens och för att deltagarna skulle hinna sätta sig in i ämnet, reflektera och utmana sina egna åsikter innan de uttryckte sig i skrift.

4.1.1 Studieprotokoll inför fokusgrupperna

Eftersom vår studie bygger på en kvalitativ undersökning går den inte att återskapa exakt. För att främja transparens i vårt arbete och eftersom det inte finns någon inspelning från fokusgrupperna presenterar vi därför nedan hur studieprotokollet inför fokusgruppsdiskussionerna lades upp. Strukturen för studieprotokollet är hämtad ur *Handbok i kvalitativa metoder* (Ahrne & Svensson 2011, 75).

Datainsamling

Syfte

Syftet var att undersöka i vilken utsträckning gymnasietjejer använder och upplever skolbiblioteket som en resurs i informationssökningsprocesser rörande sexualitet.

Nyckeldiskussionsfrågor

Under fokusgrupperna utgick samtalen från ett antal nyckeldiskussionsfrågor som i förväg kategoriserats i tre delar med olika teman; elevernas relation till skolbiblioteket, elevernas informationssökning om sexualitet och skolbibliotekets roll som informationsförmedlare. Dessa teman användes sedan för att ställa det insamlade materialet från fokusgrupperna i relation till det teoretiska ramverket i analysen. Under den första delen berörde diskussionerna hur eleverna använder skolbiblioteket, deras upplevelser av skolbiblioteket som rum och som arbetsyta samt hur bekanta de är med bestånd, placering och resurser i övrigt. Den andra delen fokuserade på vilka källor tjejerna använder i informationssökning kring sexualitet, hur de värderar dessa källor, hur de kommit i kontakt med källorna från första början, känslan inför att tala om sexualitet med bibliotekspersonalen och i vilken utsträckning de använder skolbiblioteket som resurs i just informationssökning kring sexualitet. Del tre innefattade i stora drag reflektioner kring vilken roll skolbiblioteket spelar och kan spela i relation till sex- och samlevnadsundervisning i skolan samt hur material kring sexualitet bör hanteras inom skolbiblioteket. En komplett intervjuguide över nyckeldiskussionsfrågorna ligger som *Bilaga 3*.

Fokusgruppssammansättning

Inkludering

I fokusgrupperna ingick kvinnor som hunnit fylla 18 år och som gick tredje året på gymnasiet.

Homogenitet

Uppnåddes genom att kvinnorna var ungefär lika gamla, gick i samma klass och hade tillgång till samma skolbibliotek.

Heterogenitet

Heterogenitet uppnåddes genom att deltagarna utifrån sin unika bakgrund ägde sina individuella livserfarenheter och upplevelser av informationssökning kring sexualitet.

Antal grupper

Två separata fokusgruppsdiskussioner genomfördes.

Antal deltagare per grupp och gruppssessionens längd

Fokusgrupperna bestod av tre respektive fyra deltagare och träffades vid ett tillfälle. Diskussionen inklusive frågeformuläret pågick under cirka en timme.

Gruppledare

Gruppledarna var två kvinnliga masterstudenter i biblioteks- och informationsvetenskap som ledde en fokusgruppsdiskussion var. Båda två hade tidigare erfarenhet av att leda grupper. För att uppnå maximal anonymitet spelades diskussionerna inte in,

i stället för den som inte ledde gruppdiskussionen anteckningar under samtalets gång. Den som antecknade var inte aktiv i gruppdiskussionen.

Genomförande

Individuell kontakt

Gruppledarna upprättade kontakt med samtliga deltagare inför fokusgruppsdiskussionerna genom ett informationsbord i den utvalda gymnasieskolans lokaler. Vid urvalstillfället etablerades den första kontakten med informanterna och ytterligare kontakt upprättades sedan via en tillfällig mail för att stämma av inför diskussionstillfället.

Introduktion

Gruppledaren informerade om förhållningsregler. Informerat samtycke och muntligt avtal om konfidentialitet upprättades. Gruppledaren informerade om studiens syfte, sitt intresse i ämnet, vad samtalet önskades beröra samt begreppsdefinitioner. Gruppledaren informerade om att hon skulle hålla sig i utkanten av samtalet och att deltagarna önskades diskutera främst med varandra.

”Bryta isen”-fråga

Gruppledaren och den som antecknade berättade kort om sina upplevelser av skolbiblioteket under den egna gymnasietiden.

Plats för fokusgruppen

Fokusgruppen träffades i ett privat grupprum i det för studien aktuella skolbiblioteket. Fika erbjöds för att skapa en avslappnad atmosfär.

4.2 Enskild semistrukturerad intervju

I vår studie var vi intresserade av att jämföra de unga kvinnornas upplevelser av skolbiblioteket med den planerade verksamheten. Via fokusgrupperna synliggjordes några av skolans elevers olika uppfattningar av informationssökning kring sexualitet inom skolbiblioteket. Vi ville bredda vårt perspektiv genom att komplettera med yttranden från den professionella synvinkeln och ansåg därför det relevant för oss att genomföra en enskild intervju med en skolbibliotekarie, verksam inom det aktuella skolbiblioteket. Den enskilda intervjun var semistrukturerad och gav således utrymme för spontana tillägg och följdfrågor (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2011). Vi valde att spela in och transkribera intervjun då den gjordes ur ett professionellt perspektiv och därför inte behandlade någon känslig information rörande skolbiblioteksanvändarna. För att det inte skulle vara möjligt att på något sätt identifiera den gymnasieskola i Skåne som studien utgår från har inga papper skrivits under för samtycke, men i inledningen av intervjun skedde ett muntligt informerat samtycke och ett muntligt avtal om konfidentialitet upprättades.

4.3 Presentation av informanterna och skolbiblioteket

På det aktuella skolbiblioteket arbetar endast kvinnor. Vi har intervjuat en av bibliotekarierna och kommer senare att referera till henne som *skolbibliotekarien*. Vi genomförde två fokusgrupper med fyra deltagare i fokusgrupp 1 och tre deltagare i fokusgrupp 2. För att upprätthålla deltagarnas anonymitet hänvisar vi i kapitel 5

Resultat dem som *informanterna* och med individuell siffra vid specifika referat. Alla deltagare var vid tillfället för fokusgruppen över 18 år och gick tredje året på gymnasiet. Informanterna i den första fokusgruppen var alla frekventa besökare på skolbiblioteket medan informanterna i den andra fokusgruppen besökte skolbiblioteket mer sällan. Vi upplevde den första fokusgruppen som mer “artig” gentemot varandra; samtliga väntade till exempel på att den som vid tillfället pratade skulle tala klart om sitt innan de började prata. I den andra gruppen avbröt de varandra mer för att ge inspel i varandras resonemang. Båda grupperna hade dock en levande diskussion där samtalsledaren endast fungerade som en frågeställare. Vi kommer i resultatdelen att försöka återge den kollektiva berättelsen i samtalet i enlighet med Ahrne och Svenssons (2011) instruktioner. När vi skriver ut referat kommer vi inte att analysera ordföljden, meningens språk eller hur orden sägs eftersom vi inte har något inspelat material att återvända till men vi tycker ändå det är viktigt att försöka återge samtalet med deltagarnas språk och har därför valt att ha med referat. Våra anteckningar ändrades så pass lite i efterhand, endast stavfel och slarvfel korrigerades, att vi bedömer dem vara tillräckligt trovärdiga. De är dessutom godkända av samtliga deltagare.

Efter att fokusgrupperna genomförts fick deltagarna fylla i ett formulär med fem frågor kring hur de upplevt diskussionen, om de tilldelats tillräckligt med utrymme samt om de kunnat reflektera och prata om ämnet på ett uppriktigt sätt. I frågeformuläret framkom ingenting utöver det som informanterna sade under fokusgrupperna och samtliga skrev att de kände sig bekväma under gruppdiskussionen. Ingen tillade någon ytterligare information eller kommentar, därför kommer vi inte att presentera något fördjupat resultat baserat på frågeformulären.

Skolbiblioteket är öppet och bemannat under de timmar som det är undervisning på skolan, samtliga vardagar i veckan. Skolbibliotekarierna arbetar även ute i klassrummen och samarbetar mycket med lärarna på skolan.

4.4 Analys av det insamlade materialet

I det här avsnittet kommer vi presentera vilka tekniker vi använde för att urskilja teman i det intervjumaterial som vår analys utgår ifrån. Inför analysen av materialet sker många omedvetna och medvetna val och i enlighet med Gary W. Ryan och H. Russell Bernard (2003) är den här uppsatsens intention att vara så transparent som möjligt då tematiseringen av materialet är en väldigt viktig del i processen mot att det kan presenteras och analyseras.

Vi valde att medvetet utforma frågorna till fokusgrupperna och till skolbibliotekarien så att vissa av dem skulle överlappa varandra för att vi på så sätt skulle kunna jämföra skolbibliotekariens svar med elevernas. Ahrne och Svensson (2011) skriver att det är viktigt att identifiera teman och kategorier i det insamlade materialet från fokusgrupperna för att det kollektiva samtalet ska ges utrymme i analysen. Genom att frågorna utformades så att de delvis skulle överlappa varandra i kombination med Ahrne och Svenssons anvisning för hur en analys av fokusgrupp ska utformas uppstod det en del naturliga teman i läsningen av det transkriberade och renskrivna materialet. Inför analysen av det insamlade materialet använde vi oss därför av tekniken *Cutting and Sorting* som Ryan och Bernard (2003) beskriver är en metod där forskarna efter den initiala fasen av att läsa och markera i texten identifierar citat och uttryck som anses relevanta för att sedan arrangera dessa så att liknande citat och uttryck sorteras med

varandra. På så sätt identifieras relevanta teman som sedan kan analyseras (Ryan & Bernard 2003). Vi gjorde först detta enskilt med hjälp av färgmarkeringar i texterna och jämförde sedan våra resultat för att få två perspektiv på materialet där vår förhoppning var att det skulle ge en fördjupad analys. De teman som vi sorterade materialet utifrån var *Skolbiblioteket*, det vill säga hur de olika informanterna talar om skolbiblioteket i vårt material, *Informationssökning* och *Kroppen som förutsättning*. Det här sättet att analysera fungerar även ihop med den fenomenografiska utgångspunkt som uppsatsen har då fenomenografien betonar kollektiva berättelser i tematiseringen, vilket redogjordes för i inledningen av det här kapitlet. Det är den tematiseringen som presenteras i kapitel 5 *Resultat*. Inför analysen av resultatet gjorde vi återigen färgmarkeringar, men då utifrån den text som presenteras i kapitel 5 *Resultat* och hittade därigenom underteman i våra övergripande teman och kunde på så sätt analysera materialet utifrån det teoretiska ramverket. Dessa teman utgör rubrikerna i kapitel 6 *Analys*.

4.5 Urvalsprocess och etiska överväganden

I uppsatsens kapitel 1 *Inledning* lyfte vi 2017 års metoo-kampanj som synliggjorde samtida kvinnors utsatthet kopplat till sexualitet, samt återgav synen på kvinnlig sexualitet genom historien. Med hänvisning till detta har vi valt att avgränsa vår urvalsgrupp till endast tjejer för att lägga fokus på kvinnors egna röster i relation till informationssökning kring sexualitet. I vår urvalsprocess uppstår dilemmat att de som självmant väljer att delta i forskning kring det här ämnet eventuellt endast är tjejer som är fullständigt bekväma med att diskutera hur de informationssöker om sexualitet. Med en medvetenhet om det menar vi att det resultat som framkommer ur en sådan situation ändå är värdefullt för att förstå vilket utrymme som skolbiblioteket tilldelar tjejers sexualitet. Vi är dock medvetna om att studien inte är representativ för samtliga tjejer i alla situationer, eftersom urvalet inte tar hänsyn till hur bekväma eller obekväma de är, men också för att vi inte gör vårt urval baserat på andra samhällsliga strukturer än kön. Att det eventuellt endast deltar tjejer i studien som är helt bekväma med att diskutera informationssökningsprocesser kring sexualitet skapar dock än mer utrymme att ställa frågor kring om dessa informationssökningar även får utrymme på skolbiblioteket.

Under studiens gång har Vetenskapsrådets (u.å.) forskningsetiska principer tagits i beaktande, med fokus på de fyra huvudkraven för individskydd. Dessa innefattar informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet innebär att deltagarna är informerade om studiens syfte samt att de har rätt att när som helst avbryta processen. Samtyckeskravet innefattar uttalat samtycke från deltagarna samt vårdnadshavare om deltagarna är under 15 år. Konfidentialitetskravet säkrar deltagarnas anonymitet under och efter genomförd studie och nyttjandekravet belyser att de för studien insamlade uppgifterna inte kommer att användas utanför den aktuella forskningen eller påverka deltagarnas enskilda livsförhållanden (Vetenskapsrådet u.å.). Utöver Vetenskapsrådets forskningsetiska principer grundas den här studiens etiska överväganden, i synnerhet rörande fokusgrupperna, även i Ulf Görmans (2017) *Lathund för etikprövning*. Görman skriver att forskning både utgår från personuppgiftslagen och etikprövningslagen. Enligt Görman är personuppgifter all information som kan sammankopplas med en levande person valde vi att gå till väga på följande sätt för att skapa och genomföra fokusgrupperna.

Fokusgrupperna och den enskilda intervjun genomfördes på en kommunal gymnasieskola i Skåne. Under rekryteringsprocessen tog vi kontakt med unga kvinnor som vid tillfället gick tredje året på gymnasiet och som hunnit fylla arton år. En anledning till att de skulle ha fyllt arton år var att de själva skulle kunna välja om de ville delta. En annan anledning var det faktum att de då fullföljt en stor del av gymnasiet och därför borde ha kommit i kontakt med den sex- och samlevnadsundervisning som skolan och skolbiblioteket erbjuder sina elever, något som vi var intresserade av att höra mer om.

Den första kontakten med informanterna upprättades genom ett informationsbord på en öppen plats i den skola som valts ut för studien. Där berättade vi för intresserade elever om studiens syfte, undersökningens upplägg och vilken typ av informanter vi sökte. Eftersom vi inte ville lagra några personuppgifter valde vi att skapa en tillfällig mailadress som vi använde när vi mailade de elever som visat intresse för studien. I samband med fokusgruppsstillfället raderade vi sedan alla mail och kontaktuppgifter till de aktuella deltagarna för att det som sades under diskussionen inte skulle kunna kopplas till en specifik deltagare. Under samtalet använde vi inga namn och vi informerade även deltagarna i förväg om att inte dela med sig av sina egna eller andras privata erfarenheter eller sökningar. Efter avslutad gruppdiskussion fick samtliga deltagare läsa igenom och godkänna våra anteckningar för att undvika oredlighet, då vi inte hade någon möjlighet att kontakta dem och stämma av informationen efter att de lämnat rummet. Vi spelade med andra ord inte heller in samtalet under fokusgrupperna för att sedan transkribera materialet eftersom vi ville upprätthålla största möjliga anonymitet.⁸ Den av uppsatsförfattarna som inte ledde samtalet förde därför anteckningar som sedan renskrevs från stavfel och slarvfel men som i övrigt inte ändrades från de anteckningar som hade godkänts av deltagarna i fokusgruppen.

Görman (2017) skriver vidare om informanternas fyra grundläggande rättigheter utifrån personuppgiftslagen. Det första handlar om rättigheten att veta hur och varför uppgifter samlas in, vilket uppnåddes genom att vi vid bokbordet berättade om att det skulle underlätta om vi kunde hålla kontakt med deltagarna inför fokusgruppen. Det andra handlar om rättigheten att “få tillgång till och möjlighet att korrigera uppgifterna” (Görman 2017, 11). Detta uppnåddes genom att samtliga informanter läste igenom vårt protokoll efter att fokusgrupperna avslutats och då fick möjlighet att korrigera, ta bort eller godkänna protokollet. Samtliga informanter godkände våra anteckningar. Den tredje rättigheten är möjligheten att motsätta sig hur personuppgifter lagras, vilket uppnåddes genom att informanterna hade möjlighet att bestämma tid och plats för fokusgrupperna vid bokbordet. Samtliga informanter ville ha möjlighet att ge återbud eller ändra datum och lämnade därför en mailadress till oss. Den fjärde rättigheten berör att “alla uppgifter behandlas under konfidentialitet” (Görman 2017, 12). Även det beaktades samt uppnåddes och vid fokusgrupperna förklarades även begreppet konfidentialitet för deltagarna så att de skulle vara införstådda med dess betydelse, samtidigt som ett muntligt avtal upprättades i enlighet med beskrivningar tidigare i detta kapitel.

---

⁸ Beslutet att inte spela in för att sedan transkribera materialet från de två fokusgrupperna togs i samråd med kursansvarig Björn Magnusson Staaf och uppsatshandledare Jamilla Johnston. Detta skedde efter gemensam diskussion 2018-01-31 då en ny etisk lathund för humanistiska fakulteten, som redogörs för tidigare i uppsatsens kapitel 4 *Metod: Urvalsprocess och etiska överväganden*, hade tagits i beaktande av uppsatsförfattarna, kursansvarig och handledare.

Angående vad som ska etikprövas så skriver Görman att uppgifter som berör sexualliv innefattar följande: "Begreppet har inte bara tillämpats på sexuella aktiviteter, utan också på information om specifika sexuella böjelser eller preferenser, och även på uppgifter om könsbyte. Begreppet tillämpas inte på enbart uppgifter om kön eller civilstånd" (Görman 2017, 16). Vi tog detta i beaktande men menar att vårt uppsatsområde inte berör *vad* tjejerna söker på utan *hur* de söker om sexualitet och vilka informationskällor de litar på i sådana processer. Vi berättade även för informanterna om att de inte skulle dela med sig av privata erfarenheter gällande sin eller andra personers sexualitet och att det inte skulle antecknas om de skulle råka göra det av misstag i diskussionen. I enlighet med vad Görman (2017) skriver om intervjuer med professionella aktörer, i vårt fall skolbibliotekarien, och deras eventuella spridning av information om tredje person, informerade vi också skolbibliotekarien om att vi inte ville ha personlig information om elever i beskrivningar av verksamheten.

5 Resultat

I detta kapitel redogörs för det material som framkom under fokusgrupperna och vid den enskilda intervjun med skolbibliotekarien. Därtill presenteras iakttagelser av den fysiska miljön som gjordes på plats i skolbiblioteket.

5.1 Skolbiblioteket

På dörren till skolbiblioteket sitter en lapp som deklarerar att verksamheten har fått utmärkelsen *Skolbibliotek i världsklass*. Det är en utmärkelse som delas ut av fackförbundet *Dokumentation, Information och Kultur* (DIK) där kriterierna bland annat är att skolbiblioteket ska vara en tydlig aktör i skolans pedagogiska målsättning och att det ska stötta både elever och lärare i deras brukande av litteratur och media. Ett kriterium för skolbibliotek i världsklass är även att det “stärker elevernas digitala kompetens med fokus på informationsfärdigheter och förståelse för informations-sökningsprocesser och sociala medier” (DIK 2018). Det skolbibliotek som vår analys utgår från är med andra ord ett skolbibliotek som av en utomstående aktör bedöms vara ett bra skolbibliotek.

Den skolbibliotekarie som vi intervjuade påtalade att bibliotekets material om sexualitet finns på många olika platser i biblioteket eftersom det är ett ämne som finns både i skönlitteratur och i olika delar av facklitteraturen.⁹ De flesta av böckerna är dock sorterade under klassifikationen *Vnd*, vilket i SAB-systemet är beteckningen för sexologi (Viktorsson 2006). Hyllan med *Vnd*-litteratur står längst in i ett hörn på biblioteket och är svår att hitta för den som inte aktivt letar upp hyllan genom att fråga en bibliotekarie. Den övriga vägledning som finns är endast en liten karta på gaveln av en bokhylla där den högsta hierarkin i SAB-systemet, till exempel beteckningen *V*, vilket är beteckningen för Medicin i SAB-systemet (Viktorsson 2006), är utskriven. Informanterna i båda fokusgrupperna berättade att de inte visste var material om sexualitet fanns på skolbiblioteket men att det inte är omöjligt att ta reda på.¹⁰ Båda fokusgrupperna beskrev även skolbiblioteket som lugnt snarare än stökigt, vilket var en uppfattning som även skolbibliotekarien bekräftade. Enligt skolbibliotekarien besöker elever från alla program skolbiblioteket.

Skolbibliotekets verksamhet regleras enligt skolbibliotekarien främst utifrån kommunens biblioteksplan och skolans handlingsplan där skolbibliotekets handlingsplan är integrerad. Skolbibliotekarien beskriver det som positivt att bibliotekets handlingsplan är integrerad i gymnasieskolans då det gör biblioteket till en naturlig del av undervisningen. Bibliotekariens främsta arbetsuppgifter är att undervisa i informationssökning ute i klassrummen, bokprata för eleverna, göra inköp av böcker och andra medier, ha referenssamtal på biblioteket och skylta. I handlingsplanen för skolbiblioteket står det att skolbibliotekarierna ska vara ute i varje klass på gymnasiet två gånger i årskurs ett, en gång i årskurs två och en gång i årskurs tre. Det här berättade även skolbibliotekarien om och hon påtalade att de momenten gör mest nytta om de har en tydlig koppling till gymnasiearbetet eftersom eleverna, enligt skolbibliotekarien, annars inte tar till sig av informationen. Skolbibliotekarien berättade vidare att hon ibland motiverar vissa aktiviteter med att det står i läroplanen att de ska genomföras.

---

⁹ Intervju med skolbibliotekarie 2018-03-08. Hädanefter sker referenser direkt i den löpande texten.

¹⁰ Intervju med fokusgrupp 1 2018-03-07 & fokusgrupp 2 2018-03-08. Hädanefter sker referenser direkt i den löpande texten.

På så sätt har skolbiblioteket en tydlig koppling till övriga delar av gymnasieskolan och de är främst involverade i aktiviteter som rör gymnasiearbetet. I övrigt menar skolbibliotekarien att skolbiblioteket har relativt lösa strukturer för samarbete med lärarna. Enligt henne speglar också bibliotekets bestånd till stor del de teoretiska ämnen som finns representerade på skolan och hon säger följande angående det:

[...] alltså skolbibliotek är ju som ett forskningsbibliotek fast för yngre, så att det är ju inte som ett stadsbibliotek utan... så det är ju klart att det speglar, absolut, vad man har för program och så där.

Skolbibliotekarien

Enligt skolbibliotekarien finns det möjlighet att ha samtal med bibliotekarierna i deras arbetsrum bakom disken om eleverna önskar det, men hon säger att det aldrig har hänt. Det är dock ingenting som annonseras varken i biblioteksrummet eller på skolbibliotekets hemsida. Skolbibliotekariens uppfattning var också att det inte är så många elever som kommer och frågar om facklitteratur om det inte har med skolarbeten att göra men menade samtidigt att det i skolarbetet är tacksamt för eleverna att skolbiblioteket inte är någon bedömande instans eftersom eleverna därför kan våga fråga skolbibliotekarierna om frågor som de tror skulle sänka deras betyg om de frågade läraren. Ett exempel som skolbibliotekarien tog upp på en sådan fråga var vad en vetenskaplig text är. Angående vilken relation som eleverna har till skolbibliotekarierna så beskrev en informant det enligt följande:

Man är inte obekvämd med bibliotekarierna men inte bästisar heller.

Informant 3, fokusgrupp 2

Informanterna i fokusgrupp 1 berättade att de vistas i biblioteket på olika sätt. En del av dem är där i grupp medan andra främst sitter där ensamma för att studera under håltimmar. Deras svar bekräftar att det går att vara på biblioteket i många olika konstellationer men att biblioteket främst är en studiemiljö. Informant 2 i fokusgrupp 1 sa att det är lugnare på skolbiblioteket än i klassrummet för att de har mer respekt för bibliotekarierna än för lärarna och då fyllde informant 3 i hennes svar genom att säga att det också beror på att man har respekt för alla andra som vistas på biblioteket och deras aktiviteter där. Informanterna berättade vidare att de vet var i skolbiblioteket det material finns som de har fått hjälp med att hitta tidigare men att de hade velat ha en bättre genomgång av var olika sorters material finns i skolbiblioteket.

Skolbibliotekariens tes om att eleverna bara frågar om facklitteratur i relation till skolarbeten bekräftades av informanterna i fokusgrupp 1. De berättade att de endast går till skolbiblioteket och frågar om material som ska användas i skolarbeten och att det även gäller för deras informationssökningar om sexualitet. En av informanterna hade en gång frågat om en bok till ett skolarbete om sexualitet men berättade att den boken inte var den bästa. Hon menade dock att hon ändå skulle vända sig till skolbiblioteket igen för att få hjälp med att hitta böcker till skolarbeten om sexualitet för att "det känns bättre än att googla fram det, det känns mer säkert för arbetet" (Informant 3, fokusgrupp 1). Ingen av informanterna hade särskilt mycket erfarenhet av att hitta material om sexualitet på skolbiblioteket eftersom de främst såg skolbiblioteket som en informationskälla i skolarbeten och inte för sådant som händer i det övriga livet. Eftersom sex- och samlevnadsundervisningen på gymnasiet upplevdes som bristfällig av alla informanterna hade det inte heller uppkommit särskilt många tillfällen att fråga

om material kring sexualitet i relation till skolarbeten. Det blev också tydligt att informanterna i fokusgrupp 1 främst såg biblioteket som en plats för fysiska böcker, en av dem sa till exempel att "Det känns mer som de hänvisar mig till en bok. Men jag har nog aldrig tänkt på att läsa en bok om sexualitet" (Informant 2, fokusgrupp 1). En annan informant berättade om hur hon aldrig har använt något internetbaserat i skolbiblioteket utan endast det fysiska beståndet.

Informanterna i fokusgrupp 2 instämde i att det är ett lugnt skolbibliotek. De berättade att där är studiero och att många elever brukar sitta där och studera av den anledningen. De menade också att det framgår bra var material finns och att det är enkelt att ta reda på sådant som de inte vet platsen för. Skolbiblioteket har med andra ord en tydlig akademisk karaktär, både enligt skolbibliotekarien och de elever som ingår i den här studien.

Skolbiblioteket har enligt skolbibliotekarien inga digitala resurser som specifikt berör sexualitet och hon beskrev även hur undanskymd hyllan är. Angående om frågor rörande sexualitet hör hemma på skolbiblioteket svarade hon:

Alltså frågan är ju fri liksom, alla får ju fråga, eller det beror ju på hur. Jag kan inte tänka mig att nån skulle fråga nåt privat liksom så men fråga efter böcker eller annan information får de ju givetvis, de får ju fråga om vad de vill när det rör information liksom.

Skolbibliotekarien

Svaret på frågan visar hur bibliotekets personal inte tycker att informationssökningar kring sexualitet skiljer sig från andra typer av informationssökningar. Skolbibliotekarien fyller sedan i sitt svar och säger att ingen har frågat om hjälp med det här ämnet och därför arbetar skolbiblioteket inte aktivt med frågan. Det saknas med andra ord en strategi för hur det arbetas med det här materialet men även om det är så vad gäller arbetet med materialet om sexualitet verkar det finnas en medvetenhet kring hur skolbiblioteket arbetar med medieinköp som berör sexualitet. Skolbibliotekarien berättade att de till exempel försöker uppdatera beståndet med nya upplagor av tidigare utgivna böcker utefter BTJ-häftets¹¹ rekommendationer. Enligt henne är det även viktigt att skolbiblioteket försöker ha ett inkluderande material:

[...] man försöker ju hålla sig uppdaterad hela tiden så fort det kommer nya grejer, man tänker hbtq och liknande, det kommer ju hela tiden nya böcker och nya begrepp så att där behöver man ju va väldigt på hugget.

Skolbibliotekarien

Även informanterna i fokusgrupp 1 berörde detta när de berättade om hur det inte alls blir bra om en lärare som använder fel begrepp eller inte vet tillräckligt mycket undervisar i ämnet sexualitet eftersom det riskerar att motverka lärarens syfte och i stället bli förminskande. Eleverna uttryckte även att en roll skolbiblioteket skulle kunna ha är att agera stöd för lärarna i att hitta relevant och inkluderande material i ämnet. Informanterna i fokusgrupp 2 sa, apropå den större kontexten som handlar om hela gymnasieskolan och inte bara skolbiblioteket, att de inte haft någon sex- och

---

¹¹ Bibliotekstjänst: <http://www.btj.se> [Hämtad 2018-05-24].

samlevnadsundervisning alls på gymnasiet och ifrågasatte att skolan inte tar ett större ansvar i att lära eleverna om till exempel samtycke.

Ingen informant i någon av fokusgrupperna använder skolbiblioteket aktivt för att hitta information om sexualitet, en informant i fokusgrupp 1 berättade om hur hon hade hittat en bok av en slump en gång men avslutade resonemanget med:

Jag känner inte att min koppling mellan sexualitet och bibliotek hänger samman.

Informant 2, fokusgrupp 1

De andra instämde i hennes resonemang. Att de inte använder skolbiblioteket har eventuellt med inramningen att göra, vilket vi återvänder till i den kommande analysen. Under fokusgrupp 1 framkom att det finns två anledningar till att eleverna inte vänder sig till skolbiblioteket; en informant sa att "det känns inte som de [biblioteks-personalen] har koll på det" (Informant 1, fokusgrupp 1) och en annan sa "nej, det känns bara inte som sexualitet och skolbibliotek hänger ihop. Det känns inte som den rätta platsen. Det ska vara akademiskt, faktaböcker." (Informant 4, fokusgrupp 1).

Informant 2 i fokusgrupp 1 sa dessutom att hon inte skulle vända sig till skolbiblioteket för annat än skolarbeten i ämnet eftersom hon annars inte vill ha en bok om sexualitet. Angående det sa en informant i fokusgrupp 2 när de fick frågan om de någon gång hade använt skolbiblioteket för att få information om sexualitet:

Känns också lite så... Ska man låna en bok? Känns lite mer privat att göra en google-sökning om sin sexualitet. Det är mycket smidigare att googla.

Informant 2, fokusgrupp 2

När vi frågade skolbibliotekarien om hur de skyltar med material om sexualitet sa hon att de inte har någon särskild strategi för det utan har de böcker som är mest aktuella synliga och att det ibland kan vara så att de böckerna råkar handla om sexualitet. Även informanterna i fokusgrupp 1 trodde att det var på det sättet som biblioteket arbetar med skyltning vilket betyder att informanterna noterar hur biblioteket arbetar med skyltning av bestånd. Skolbibliotekarien berättade också om hur de observerade att många elever bläddrade i boken *Hallongrottan: en bok om slidsex* av Sandra Dahlén (2017) när den var nyutgiven förra året och därför skyltades med, men att den aldrig lånades ut. Detsamma gällde för böckerna på ett skolbibliotek som skolbibliotekarien arbetade på förut. Där var hyllan *Vnd* med böckerna om sexualitet mer synlig i rummet och från biblioteksdisken. Vid skyltning av de böckerna märkte därför bibliotekarierna hur de rörde på sig i rummet och ibland till och med försvann. Det var tydligt att böckerna användes. Informanterna i både fokusgrupp 1 och fokusgrupp 2 samtalade om att böckerna borde vara synliga snarare än undanskymda för att det dels ska vara enkelt att hitta dem vid behov och dels inte bli ännu mer tabubelagt då ämnet sexualitet redan är det enligt dem. En informant i fokusgrupp 2 uttryckte följande om hyllans placering:

Synligt. Verkligen synligt. Ingen idé att gömma undan, då blir det tabu. Som skamvrån.

Informant 3, fokusgrupp 2

Skolbibliotekarien uttryckte även att initiativ för att skolbiblioteket ska arbeta mer aktivt med ämnet sexualitet bör komma nedifrån, för att det annars kan vara känsligt:

[...] fast jag tror inte att vi ska ha det liksom på eget bevåg utan jag tror att det måste efterfrågas av eleverna faktiskt. Annars så tror jag att det får hamna på skolsköterskor och kurator på ett annat sätt. Men sen är det klart att man skulle kunna skylta mer ibland med vissa böcker för att man tycker den här är extra bra liksom eller nåt, men det är svårt annars att, man vill inte heller kliva in liksom, jag menar det kan ju va jättekänsligt. Samtidigt som man vill visa vad man har för att det kan ju va nån som sen smyger tillbaks till bibblan och lånar när ingen annan ser och det är också, det ska man ju kunna göra liksom, och låna den själv utan att behöva prata med oss.

Skolbibliotekarien

Enligt skolbibliotekarien bör skolbiblioteket med andra ord ha en roll där material finns att tillgå men inte arbeta aktivt med materialet om det inte uttrycks en efterfrågan från eleverna. Samtidigt sa informanterna i fokusgrupp 2 att de aldrig har fått veta att de kan använda skolbibliotekets material om sexualitet eller informationssöka om sexualitet på skolbiblioteket och att det är därför som de aldrig har gjort det. För att eleverna ska använda skolbibliotekets material om sexualitet behöver skolbibliotekarierna arbeta mer aktivt ute i klassrummen med att påtala att sådant material finns att tillgå på skolbiblioteket, enligt informanterna i fokusgrupperna.

5.2 Informationssökning

Under båda fokusgrupperna beskrev samtliga informanter hur de i huvudsak använder sig av internet för att hitta information om sexualitet. De gör ofta en sökning via Google och vänder sig därefter via träfflistan till informationskällor som ungdomsmottagningens hemsida¹², Familjeliv¹³ eller Flashback¹⁴. Även informanterna i fokusgrupp 2 hänvisade till dessa källor men sa också att det finns ett stort utbud av "tjejgrupper" på Facebook som ofta berör ämnen kopplade till sexualitet. De nämnde även att det finns instagramkonton som fokuserar på diskussioner kring sexualitet på olika sätt. När vi frågade skolbibliotekarien vilka digitala källor hon spontant skulle kunna tänka sig att tipsa elever om kopplat till sexualitet nämnde hon RFSU eller umo.se, men informanterna i fokusgrupperna menade att skolan inte haft någon påverkan alls i hur de hittade dessa källor från början.

Informanterna i fokusgrupp 1 diskuterade vidare hur de värderar olika källors relevans utifrån vad de ska använda informationen till och kom fram till att om det handlar om ett skolarbete eller ren fakta om kroppen anses umo.se vara en mer trovärdig källa medan sidor med användarbaserat innehåll så som Familjeliv eller Flashback används i huvudsak om de är intresserade av folks individuella upplevelser och personliga perspektiv. Informanterna i båda fokusgrupperna uttryckte att information kring sexualitet är mycket mer lättillgängligt på internet än i till exempel skolbibliotekets fysiska bestånd, inte för att de tycker det är genant att fråga om hjälp eller vägledning

---

¹² Ungdomsmottagningens hemsida: <http://www.umo.se> [Hämtad 2018-05-25]. Umo.se är en digital ungdomsmottagning som är finansierad av alla Sveriges regioner och landsting där utbildad och legitimerad vårdpersonal svarar på frågor om sex, hälsa och relationer.

¹³ Familjeliv: <http://www.familjeliv.se> [Hämtad 2018-05-24]. Familjeliv är ett svenskt internetforum för familjer, med användarbaserat innehåll.

¹⁴ Flashback Forum: <https://www.flashback.org> [Hämtad 2018-05-24]. Flashback är ett välkänt svenskt internetforum utan ansvarig utgivare där innehållet aldrig regleras.

utan för att en sökning i ämnet via Google går betydligt fortare och upplevs som mer privat. Under fokusgrupp 2 diskuterade informanterna huruvida Wikipedia är en trovärdig källa eller inte. De ansåg att Wikipedia kan användas för snabb information att ha "som extrakälla i baktanken" (Informant 3, fokusgrupp 2) men att den inte uppfattas som källkritisk utan måste kompletteras. De ansåg dessutom att Wikipedia inte alls är en relevant källa i privat informationssökning kring sexualitet då det, enligt dem, inte finns några experter inom ämnet där. Informanterna menade att Wikipedia behandlar ämnen mer allmänt och att umo.se är en mer passande källa eftersom de uppfattar den som specialiserad eftersom texterna där är skrivna av barnmorskor.

Informanterna i både fokusgrupp 1 och 2 trodde att alla eller åtminstone de flesta tjejer i deras ålder känner till källor som umo.se, Familjeliv och Flashback eftersom de är de första som dyker upp vid en sökning via Google. Skolbibliotekarien uttryckte däremot att hon trodde att eleverna var medvetna om att Google ger olika resultat beroende på vem det är som utför sökningen.

Jag tror att alla är medvetna om att Google liksom baserar sig på de egna sökningarna, det tror jag faktiskt de har koll på, att liksom vi får olika resultat delvis om vi söker på samma saker på datorerna.

Skolbibliotekarien

Skolbibliotekarien menade samtidigt att när hon själv söker på något via Google så väljer hon ofta den tredje träffen för att den verkar bra, men att det är svårt att avgöra vilka elever, eller om någon, i en hel klass som faktiskt bläddrar vidare i träfflistan och väljer en länk som hamnat mycket längre ner. Vidare berättade skolbibliotekarien att hon brukar tipsa om att eleverna kan använda till exempel sökmotorn Ecosia¹⁵ som inte lagrar persondata på samma sätt som Google gör. Hon upplevde det som vanligt att varken elever eller lärare känner till att det finns andra sökmotorer som till skillnad från Google inte baserar sökresultatet på tidigare sökningar eller platsinställningar. I samband med detta lyfte vi frågan om Wikipedia som källa och skolbibliotekarien påpekade då att diskussionen kring Wikipedia gått från att vara relativt oseriös till att faktiskt ha förändrats under de senaste åren. Hon berörde det faktum att artiklarna granskas på ett sätt som gör att informationen som förmedlas där idag kan ses som någorlunda trovärdig, samt att det i slutet av varje artikel faktiskt finns hänvisningar till de använda referenserna vilka skulle kunna användas i en fördjupad informations-sökning via skolbiblioteket kring till exempel ett aktuellt skolarbete.

Under fokusgruppsdiskussionerna reflekterade informanterna kring pålitlighet kopplat till olika informationskällor. I samband med det lyfte vi preventivmedelsappen Natural Cycles eftersom vi var intresserade av hur de upplever och påverkas av den reklam som görs för appen, ofta via bloggar, Facebook eller Instagram. Natural Cycles är en app där den som vill eller inte vill bli gravid för in sin kroppstemperatur varje morgon. Företaget beskriver själva metoden som ett hormonfritt preventivmedel eftersom appen identifierar fertila dagar och därigenom påtalar för användaren när hen vid penetrerande samlag behöver använda kondom och när hen inte behöver det (Natural Cycles u.å.). Tillvägagångssättet har dock fått en del kritik den senaste tiden och Läkemedelsverket (2018) har för närvarande ett tillsynsärende där de granskar produkten.

---

¹⁵ Ecosia: <https://www.ecosia.org/> [Hämtad 2018-05-24]. Ecosia är en sökmotor.

I fokusgrupp 1 menade informanterna att de aldrig skulle lita på information från den typen av källor utan att de i så fall skulle komplettera med mer trovärdig information, från annat håll än sociala medier. Informanterna i fokusgrupp 2 uttryckte att de inte påverkas alls av sådan reklam och att de likställer den med produkter som tandblekning. Även de uttryckte att de skulle komplettera informationen som ges till dem via reklam med till exempel ett uttalande från en läkare om de var intresserade av att använda Natural Cycles.

Skolbibliotekarien berättade att en stor del av hennes arbete handlar om att undervisa i källkritik och att ge eleverna kunskap i hur olika källor bör värderas, både fysiska och digitala sådana. Hon lägger stor vikt vid att få eleverna att uppmärksamma informationens avsändare för att avgöra vilka webbsidor som är trovärdiga, myndigheters hemsidor går till exempel att lita på i större utsträckning än privata aktörer eller riktad reklam. Samtidigt hänvisade hon till ett föredrag på Lunds stadsbibliotek där forskning visade att unga personer faktiskt har bra koll på vilka källor som är trovärdiga och inte trovärdiga och att det snarare är "sextioplussare som delar hejvilt på Facebook" (Skolbibliotekarien). Hon påpekade dock att skolans elever befinner sig på väldigt olika nivåer i den egna förmågan till informationssökning. Skolbibliotekarien beskrev exempelvis hur vissa elever inte vet hur ett fysiskt uppslagsverk ska hanteras, att det bygger på ett register och att det inte ska läsas från pärm till pärm. När vi frågade om hon tror att detta kan bero på att de kommer av sig eller upplever nervositet i mötet med henne som professionell svarade hon att det kanske inte har att göra med just nervositet men att det absolut kan vara så att eleverna ibland känner sig dumma i sådana sammanhang. Hon menade även att hon tror att de har ett mer självsäkert förhållningssätt till exempelvis digitala uppslagsverk där det inte krävs att de bläddrar i registret på samma sätt.

Den varierande kompetensen när det kommer till informationssökning speglas enligt skolbibliotekarien även i de referensamtal som uppstår i disken. Om en elev har klart för sig vad hen söker blir referensamtalen ofta givande, men om kommunikationen brister kan det ta lång tid för personalen att ge relevant hjälp eller hitta material. Skolbibliotekarien beskrev också hur det finns en bristande insikt hos eleverna i hur stor del av en forskningsprocess som själva materialinsamlingen faktiskt utgör, hon menade att eleverna kan känna sig nedslagna av att inte hitta relevant material direkt och att detta kan bromsa upp dem i informationssökningsprocessen. Ofta vill de bara få tillgång till en artikel så att de kan börja skriva så fort som möjligt.

5.3 Kroppen som förutsättning

I detta avsnitt presenteras skolbibliotekariens yttranden kring vem som tilldelas och tar sig plats inom skolbiblioteksverksamheten. Därtill presenteras informanternas uttalanden om hur de upplever sig själva och sin sexualitet i förhållande till skolbiblioteket som fysiskt rum, samt upplevelsen av det digitala biblioteket som innefattar till exempel bibliotekskatalogen, databaser och det digitala beståndet.

I samband med att vi talade med skolbibliotekarien om lånehistorik och det faktum att samtliga av elevernas lån är anonyma för andra framkom det att hon inte är säker på att eleverna känner till detta. När vi nämnde *Hallongrottan* (Dahlén 2017), en bok som handlar om slidsex, menade skolbibliotekarien att det är uppenbart att boken läses på

plats och förflyttar sig i biblioteksrummet men att hon inte trodde att den någonsin varit utlånad. Skolbibliotekarien uttryckte även att hon inte vet om eleverna faktiskt är medvetna om att deras lånehistorik inte lagras utan raderas permanent så fort en bok återlämnats samt att information kring pågående lån är sekretessbelagda. Om en elev tror att till exempel en lärare kan komma åt information om pågående eller avslutade lån menade skolbibliotekarien att det absolut skulle kunna upplevas som hämmande. Hon uttryckte att elevens kännedom kring detta skulle kunna kopplas till deras tidigare relation till bibliotek. Om det inte funnits ett skolbibliotek i grundskolan eller om eleven inte varit så mycket på biblioteket under sin uppväxt så har hen eventuellt mindre kunskap om hur regler för lånehistorik ser ut.

På det aktuella skolbiblioteket arbetar endast kvinnor. När vi frågade informanterna i fokusgrupperna om de trodde att de hade agerat annorlunda när det kommer till informationssökning kring sexualitet om skolbibliotekarien var en man svarade de flesta att de inte skulle känna sig lika bekväma då. Under fokusgrupp 2 uttryckte en informant att det beror på att ämnet känns tabubelagt, en annan jämförde situationen med ett besök hos gynekologen, hon menade att det känns tryggare att gå till en kvinna och avslutade med kommentaren "man är inte jättesugen på en manlig" (Informant 2, fokusgrupp 2). En informant påpekade under fokusgrupp 1 att hon inte skulle ha några problem med att ta hjälp av en manlig skolbibliotekarie vid frågor om sexualitet. Däremot sa hon tidigare i diskussionen att hon inte ser någon koppling mellan sin sexualitet och skolbiblioteket och att hon därför inte spontant skulle vända sig dit för att söka information i ämnet.

Skolbibliotekarien betonade under intervjun vikten av att utforma ett inkluderande bestånd och en inkluderande bibliotekskatalog, speciellt när det gäller material kopplat till sexualitet eftersom vokabulären inom ämnet förnyas i snabb takt. Hon berättade att skolbiblioteket har möjlighet att lägga in egna ämnesord och att personalen arbetar med att anpassa ämnesorden efter elevernas språk och sökningar i stället för att lära ut biblioteksfältets begrepp till eleverna. Böckernas katalogposter har redan förbestämda ämnesord när de hämtas och skolbibliotekarien visade oss posten för *Hallongrottan* (Dahlén 2017), där de befintliga ämnesorden var *kvinnan*, *medicin*, *sexologi* och *sexualliv*. På just den här posten hade bibliotekspersonalen inte lagt till några kompletterande ämnesord.

Enligt skolbibliotekarien tillhandahåller BTJ kontinuerligt förslag på uppdateringar av material inom ämnet sexualitet. Om det kommer nya utgåvor som är mer relevanta och har en mer aktuell vokabulär än de tidigare så informeras bibliotekarierna via BTJ-häftet om att det är läge att byta ut och uppdatera beståndet. Under intervjun beskrev skolbibliotekarien hur de inom skolbiblioteket tidigare arbetat med regnbågsstickers för att märka de böcker som behandlar sexualitet ur ett icke hetero- eller homosexuellt perspektiv. Hon påpekade att hon ställer sig lite kluven till att märka böcker på det sättet för att då "blir det ju en grej av det" (Skolbibliotekarien), samtidigt som det är viktigt att materialet är tillgängligt för elever som letar efter den typen av litteratur.

Under både fokusgrupp 1 och fokusgrupp 2 reflekterade informanterna kring den bristande sex- och samlevnadsundervisningen i gymnasiet. Under fokusgrupp 2 kritiserades skolans avsaknad av normbrytande samtal och det faktum att information kring samtycke inte berörts alls i undervisningen. Samtliga deltagare tyckte att det vore

bra om skolbiblioteket aktivt tog kontakt med eleverna och informerade om att det faktiskt finns material om sexualitet på biblioteket och att det är okej att komma till dem med frågor för annars menade de att de inte ser det som en möjlighet. Under fokusgrupp 1 sa informant 3 att det vore bra om skolbiblioteket kunde hjälpa lärarna med information om sexualitet. Gruppen reflekterade kring hur lektionerna färgas av enskilda lärares ordval och kunskap i ämnet, de menade att samtal kring sexualitet kan landa helt fel hos mottagaren om läraren inte har ett medvetet sätt att uttrycka sig på. En informant betonade att:

Det blir inte alls bra om nån som inte vet något ska uttala sig om olika läggningar och transpersoner. Då blir det förminskande.

Informant 2, fokusgrupp 1

Skolbibliotekarien vill minnas att hon vid något enstaka tillfälle varit med om att någon ur skolans personal kommit till skolbiblioteket för att lämna inköpsförslag som skulle kunna kopplas till sexualitet, men att det mycket väl kan ha varit kuratorn som tipsade om litteratur om ätstörningar. I övrigt kan hon inte minnas att hon någonsin pratat med någon ur lärarkåren om material kring sexualitet.

6 Analys

I det här kapitlet analyserar vi våra resultat utifrån de teorier som presenterades i kapitel 3 *Teoretiskt ramverk*. Till grund ligger den övergripande frågeställning som studien utgår från; det vill säga vilket utrymme gymnasietjejjers informationssökningsprocesser kring sexualitet får inom skolbiblioteket. Vår intention är inte att utvärdera det utvalda skolbiblioteket och inte heller att granska skolbibliotekariens svar i relation till elevernas upplevelser för att göra en kritisk redogörelse för hur rätt eller fel skolbiblioteket agerar. I stället vill vi analysera vilka informationssökningar som skolbibliotekets inramning skapar förutsättningar för genom att jämföra hur skolbiblioteket som plats och dess verksamhet beskrivs av de som arbetar där och av de som använder det. De resultat som återges i det här kapitlet är sådana som tidigare har redovisats i kapitel 5 *Resultat*. Teorierna hjälper oss genom analysen av det empiriska materialet att få en förståelse för hur unga kvinnor upplever att de blir bemötta inom skolbiblioteket. Vi utgår dels ifrån vilken information som erbjuds, dels hur de uppfattar att de tilldelas utrymme i det fysiska och digitala skolbiblioteket. Därtill analyserar vi i vilken utsträckning de får positiv vägledning, bemötande, uppmuntran och i förlängningen självförtroende i sökprocessen.

6.1 Skolbiblioteket som region och interaktionen som fasad

I följande avsnitt analyseras vem som har tillgång till vilka delar av skolbiblioteket och vad detta beror på. Här lyfts bland annat inkludering kontra exkludering samt hur elever och personal medvetet och omedvetet anpassar sitt beteende efter föreställningar om varandras förväntningar och behov.

6.1.1 Rörlighetens politik inom regionen

I vår analys förstår vi det fysiska skolbiblioteket som en region utifrån Goffmans (2004) teori om att en region är den kontext som avgränsas av uppfattade barriärer. Inom den region som skolbiblioteket är finns det både en främre och bakre region där de utrymmen som skolbibliotekarierna rör sig ensamma inom, till exempel deras arbetsytor och kontor, är den bakre regionen och ytor som de delar med eleverna är den främre regionen. Det är tydligt att skolbiblioteket är en väl fungerande region i relation till många olika aspekter. En sådan aspekt är att det har fått utmärkelsen *Skolbibliotek i världsklass* och en annan aspekt är att det enligt skolbibliotekarien är välbesökt med elever från många olika program. I utmärkelsen för skolbibliotek i världsklass ingår bland annat att biblioteket måste vara en tydlig del av skolans pedagogiska arbete och att det ska arbeta med informationssökning på ett medvetet sätt som utgår från att det är en process hos eleven där skolbiblioteket behöver förstå och förhålla sig till detta (DIK 2018). I redogörelsen för vårt resultat märks det att skolbibliotekarien förhåller sig till det pedagogiska uppdraget och det som begreppen MIK och IKT innefattar i sitt arbete gentemot eleverna. Det sätter gränser för vilken slags region som skolbiblioteket kan vara - bland annat tidsmässiga ramar eftersom att det endast arbetar tre personer på skolbiblioteket.

Utifrån Goffman (2004) förstår vi den del av biblioteket som eleverna vistas i som den främre regionen av skolbiblioteket. Att det är den främre regionen påverkar interaktionen mellan elever och bibliotekspersonal eftersom att de som vistas där tillsammans följer de sociala ramarna där de därför, enligt Goffman (2004), inte talar om alla ämnen - till exempel sexualitet. Den här studiens resultat instämmer till stor del i det, framförallt eftersom informanterna i fokusgrupperna beskrev hur de inte

skulle vända sig till skolbiblioteket för att informationssöka om den egna sexualiteten. I ett skolarbete var det dock några stycken som hade använt eller skulle kunna använda sig av skolbiblioteket vilket tyder på att de har en större distans till sexualitet när det gäller skolarbeten än när det gäller den privata sexualiteten. Varför de inte vänder sig till skolbiblioteket för att informationssöka i något annat syfte än till skolarbeten om sexualitet skulle dock också kunna ha med den gemensamma situationsdefinitionen av den främre regionen att göra.

Fokusgrupperna beskrev nämligen vidare sitt skolbibliotek som lugnt och det instämde även skolbibliotekarien i. Skolbibliotekarien sa också att skolbiblioteket är som ett forskningsbibliotek fast för yngre personer och med det menade hon att det till stor del speglar de program som skolan har och deras fokus. Fokusgrupperna instämde i det när de beskrev skolbiblioteket som främst en studiemiljö och att de endast går till skolbiblioteket för att fråga om material inför skolarbeten. Deras bild var även att de vid sådana frågor skulle bli rekommenderade en fysisk bok. En informants erfarenhet var att böcker om sexualitet inte är lika bra som informationen hon själv hittar på internet men trots att flera informanter uttryckte att de inte skulle ha nytta av att läsa en fysisk bok om sexualitet i privat syfte så skulle de ändå vända sig till skolbiblioteket för skolarbeten om sexualitet då de menade att det känns mer säkert än att googla.

De svaren kan tyda på att de tjejer som samtalade i våra fokusgrupper värderar skolbiblioteket högt i relation till skolarbeten men inte i relation till det övriga livet. Båda fokusgrupperna såg också skolbiblioteket som en plats för fysiska böcker och i den kontexten innebär således informationssökning att hitta en relevant bok för skolarbeten. Det är med andra ord tydligt att den främre regionen i skolbiblioteket har en akademisk karaktär och är bestående av fysiska böcker enligt eleverna i den här studien. Det regionbeteende som det ger skolbiblioteket skulle kunna hindra tjejerna från att söka information kring sexualitet inom skolbiblioteket på ett sätt som känns relevant och tillfredsställande för dem, varför de i stället agerar utefter vad de tror att regionen ska godta för beteende.

I fokusgruppernas beskrivningar av den främre regionen framkom det att de inte är särskilt bekanta med var material och olika slags bestånd finns och att det inte framgår så tydligt. De var flera stycken som nämnde att de hade velat ha en bättre genomgång av var material i biblioteket finns, eller att de önskar ett mer pedagogiskt upplägg. Skolbibliotekarien var också medveten om det här när hon påpekade för oss att kartan som finns över rummet dels endast är en till antalet och därav bara finns på ett ställe i biblioteket och dels att själva kartan i sig inte är så tydlig. För att kunna följa den kartan måste eleverna, vilket påtalades i det tidigare kapitlet, veta vad de bokstäver som symboliserar de högsta hierarkierna i SAB-systemet står för och vilka deras underhierarkier är. Informanterna i fokusgrupperna sa att de enkelt kunde ta reda på var material finns om de behöver det men samtidigt berättade skolbibliotekarien att hon aldrig hade fått någon fråga om material kring sexualitet från någon elev. Någoting gör att det inte ens finns ett samtal om materialet mellan elever och personal inom skolbiblioteket, trots att det både finns böcker i ämnet och kompetens om informationssökning hos bibliotekarierna.

När vi frågade skolbibliotekarien om de har någon strategi för hur de skyltar sa hon, vilket tidigare nämnts, att de skyltar med nytt material. Informanterna i en av

fokusgrupperna trodde även att det var så personalen arbetar med skyltning på skolbiblioteket vilket betyder att tjejmaterialet är medvetna om hur material syns i den främre regionen och därför även förhåller sig till det när de är på biblioteket. Skolbibliotekarien berättade också att bibliotekspersonalen märkte hur boken *Hallongrottan* (Dahlén 2017) blev studerad och läst när den var nyutgiven förra året och därför stod synlig eftersom det skyltades med den. Samtidigt berättade skolbibliotekarien att hyllan med böcker om sexualitet var mer synlig på ett skolbibliotek som hon arbetade på förut men då blev böckerna inte heller utlånade, däremot så rörde de på sig mycket mer i skolbiblioteksrummet.

Bowker och Star (1999) menar i enlighet med tidigare redogörelser att människan ständigt klassificerar och organiserar och således gör även eleverna det i en skolbibliotekskontext. Var hyllor finns i rummet och hur böcker sorteras är därför inte en neutral handling som kan särskiljas från hur låntagarna upplever ett inkluderande eller exkluderande av sina kroppar och erfarenheter. Sammantaget är vår analys att den främre regionens beteenden i ett skolbibliotek till stor del påverkas av hur skolbibliotekarierna väljer att skylta med material eftersom att ett osynliggjort material, oavsett om det är medvetet eller omedvetet, fortsätter att upprätthålla idéer om vilka anständighetsnormer som råder.

I relation till analysen av den främre regionen finns det en intressant aspekt i klassificering av material som berör minoritetsgrupper, hur det syns i rummet samt vilka lokala utbrytningar som skapas på bibliotek. I skolbibliotekariens berättelse om att de försöker hålla sig uppdaterade när det gäller material om sexualitet genom att till exempel köpa in nytt i enlighet med vad BTJ-katalogen rekommenderar märks det att det finns en medvetenhet om frågorna på skolbiblioteket och en aktiv diskussion inom arbetsgruppen. Skolbibliotekets personal har också valt att sätta klistermärken med regnbågar på skönlitteratur som skildrar hbtq-personers erfarenheter. Det här problematiserade skolbibliotekarien delvis i enlighet med diskussioner som har förts inom arbetsgruppen sedan hon började arbeta där. Hon menade att det finns fördelar i att det synliggör materialet på ett lättillgängligt sätt samtidigt som hon också påpekade att det skapar en exkludering och något avvikande, i enlighet med Drabinskis (2013) resonemang.

Informanterna i fokusgrupperna berättade även att de vill att material om sexualitet ska vara synligt eftersom att det annars blir som "skamvrån" vilket bekräftar analysen ovan om att tjejmaterialet är medvetna om samt förhåller sig till vad som får synas i skolbibliotekets främre region. Vad eleverna ser är endast regnbågsklistermärken och att det inte skyltas så mycket med material om sexualitet samt att hyllan är undanskymd i ett hörn. De diskussioner som bibliotekspersonalen har med varandra om problematisering kring regnbågsklistermärken på skönlitteratur som skildrar hbtq-personers erfarenheter och noggrann uppdatering så att beståndet om sexualitet fortsätter vara relevant finns endast i den bakre regionen och inte, som Drabinski (2013) rekommenderar, i diskussionen med låntagarna i en främre region. Det skapar ett beteende i den främre regionen där sexualitet inte får ta plats eftersom att samtliga förhåller sig till de anständighetsnormer som de upplever som rådande på skolbiblioteket. Skolbibliotekariens svar visar även att bibliotekspersonalen vill hålla sig uppdaterade och medvetet arbetar för att deras bestånd ska vara det men detta är ingenting som informanterna i fokusgrupperna har märkt. Deras erfarenheter var endast

att det finns irrelevant material om sexualitet på skolbiblioteket och att i klassrummet kommer de främst i kontakt med lärare som uttrycker sig på ett okunnigt sätt. När det gäller frågan om sexualitet blir skolbiblioteket som region och dess uppfattade barriärer detsamma som den övriga skolan och förminskandet som okunniga lärare skapar följer med dem in i skolbiblioteket vilket eventuellt gör att de inte informationssöker om sexualitet där, trots att de delvis vet att det finns både material och en annan kompetens än hos lärarna.

I analysen av den främre regionen är det också relevant att analysera vilka kroppar som får ta plats i relation till att det är ett offentligt rum. Ahmed (2010) menar i enlighet med tidigare redogörelser att det finns en rörlighetens politik i de offentliga rummen där vissa kroppar kan röra sig mer friktionsfritt och att dessa personer känner sig helt bekväma och sällan exkluderade på grund av resurser som tillskrivs deras kroppar genom strukturer som gynnar dem sedan födseln. Skolbibliotekarien berättade att de aldrig samtalar med eleverna om att lånehistorik inte lagras samt att deras nuvarande lån är sekretessbelagda, det vill säga att bibliotekarierna aldrig berättar för någon vad andra har lånat för material. Det här var helt självklart för skolbibliotekarien och en del av den bakre regionen som sällan förflyttas till den främre, trots att den är relevant för låntagarna också. Skolbibliotekarien beskrev det även som att vissa elever kan känna till detta men att det antagligen har att göra med hur vana biblioteksanvändare de är sedan tidigare och att det således finns en klassaspekt i det, enligt henne. Skolbibliotekarien menade även att det kan påverka vad eleverna lånar hem för material och vad de läser endast i skolbiblioteket.

Med stöd i Ahmeds teori om rörlighetens politik i de offentliga rummen kan vi se att vem som kan röra sig fritt i skolbibliotekets främre rum och interna system kan ha med ett informationsförsprång gentemot andra att göra, som till stor del beror på tidigare vana av bibliotek och därför blir även aspekten klass relevant att väva in i analysen av sexualitetens plats på skolbiblioteket. Vår analys är att detta bidrar till att skapa ett regionbeteende som stöter bort frågor om sexualitet. Vi har delvis nämnt den bakre regionens beteende tidigare i analysen men skolbibliotekarien nämnde även att det finns möjlighet för eleverna att vistas i den bakre regionen och föra samtal med bibliotekarierna som de inte vill att övriga besökare i skolbiblioteket ska höra. Det finns ingen information om att det är möjligt för eleverna att ha sådana samtal i den bakre regionen någonstans i biblioteket vilket antagligen är anledningen till att det aldrig har hänt. Även det kan analyseras med stöd i Ahmeds (2010) teori om vilka kroppar som tilldelas resurser i offentliga rum. Frågan är om alla användare känner sig tillräckligt bekväma i den främre regionen för att ta steget in i den bakre på eget initiativ. Informanterna i fokusgrupperna visade sig dock vara medvetna om bibliotekariernas arbete även i den bakre regionen när de till exempel nämnde att de skulle kunna vara ett stöd gentemot lärarna när de ska undervisa om sexualitet på ett inkluderande sätt. Det finns något komplext i hur den region som skolbiblioteket utgör både smälter in i den övriga skolinstitutionens region och särskiljs från den för informanterna i fokusgrupperna.

Under fokusgrupperna samtalande tjejerna om hur de informationssöker kring sexualitet och att det är en naturlig del av deras vardag, men trots det så vänder de sig aldrig till skolbiblioteket för att göra detta. Detta kan bekräfta bilden av att det råder anständighetsnormer på skolbiblioteket där frågor om sexualitet, även om det endast är

informationssökningshjälp som efterfrågas, är ett gränsöverskridande gentemot anständighetsnormerna. Varken skolbibliotekarien eller tjejerna i fokusgrupperna var vana vid att prata om sexualitet på skolbiblioteket trots att där finns ett uppdaterat bestånd och trots att tjejerna inte hade problem med att prata om sin informationssökning i ämnet med varandra. Informanterna i en fokusgrupp diskuterade till exempel att det inte känns som att skolbibliotek och sexualitet "hänger ihop" eftersom deras upplevelser av skolbibliotek var att det främst ska tillhandahålla faktaböcker och att det är av mer akademisk karaktär. Skolbibliotekarien berättade också om hur hon tycker att det ska efterfrågas från eleverna om biblioteket ska börja arbeta med frågor och informationssökning kring sexualitet, vilket gör att skolbiblioteket inte arbetar aktivt med det idag. Detta bekräftar tjejernas bild av att skolbibliotekets främre region inte är en plats för att prata om eller informationssöka kring sexualitet. Att skolbibliotekarien svarade så är dock inte förvånande eftersom att hennes arbete till stor del styrs av instrumentella krav som arbetsgivaren ställer på skolbibliotekarierna med stöd i styrdokument, lagar och biblioteksplan. Det finns ingen plats för att sexualiteten ska tilldelas utrymme på skolbiblioteket i de instrumentella kraven och skolbibliotekarien lyfte även tidsaspekten i det när hon påtalade att de i personalstyrkan faktiskt är lyckosamt många, på andra skolbibliotek kan det arbeta bara en eller ingen skolbibliotekarie, men att de ändå är för få i relation till sina ambitioner och antalet elever på skolan.

6.1.2 Taktkänsla och försvarsåtgärder inom fasaden

Skolbibliotekarierna tar med sig delar av regionen ut i klassrummen när de till exempel undervisar om informationssökning, eftersom de är så tätt sammankopplade med skolbiblioteket, men verkar där främst utefter den fasad som även finns i det fysiska skolbiblioteket. Vi förstår fasaden som det som upplevs i interaktionen mellan skolbibliotekarien och eleverna. På så sätt är fasaden särskild från regionen, eftersom fasaden alltid och fullt ut följer med ut i klassrummet till skillnad från regionen som bara finns med i de delar av skolbiblioteket som eleverna individuellt upplever följer med skolbibliotekarien ut i klassrummet. Regionen är de upplevda barriärerna och tar vid och slutar för olika individer vid olika tillfällen medan fasaden alltid finns närvarande i interaktionen mellan skolbibliotekarie och elev/eleverna. Den ena fokusgruppen lyfte att skolbibliotekarierna borde berätta om att det finns möjlighet att använda skolbiblioteket för informationssökningar om sexualitet, och även tala om att det finns material om sexualitet, när de kommer ut till klassrummen och undervisar där för att eleverna ska våga eller kunna använda skolbiblioteket i det syftet. Undervisningen i klassrummen förstår vi på så sätt med hjälp av Goffmans teori-bildning kring fasaden eftersom skolbibliotekarien där lämnar delar av regionen bakom sig och inträder i en annan region – klassrummet i stället för skolbiblioteket. Trots att skolbibliotekarien är den med makt i fasaden finns det fler möjligheter att i klassrummet lyfta sådant som bryter mot anständighetsnormer än när skolbibliotekarien har makt över både regionen och fasaden. I fokusgruppens tänkta scenario där skolbibliotekarien skulle lyfta sexualitets plats inom skolbiblioteket i klassrummet är det dock skolbibliotekarien som måste ta initiativ; gränsöverskridandet måste komma uppifrån för att det inte ska bryta mot de sociala ramarna. Det kan tyda på att taktkänslan är för stark hos tjejerna, att de vill upprätthålla en preliminärt fungerande enighet i fasaden – både i och utanför den region som skolbiblioteket är för dem. Hur fasaden fungerar påverkar interaktionen mellan elever och bibliotekspersonal eftersom att de som vistas där tillsammans vill uppnå en preliminärt fungerande enighet; en

gemensam situationsdefinition där de därför, enligt Goffman, inte talar om alla ämnen – till exempel sexualitet.

Tjejerna fortsätter på så sätt att upprätthålla sin del av den preliminärt fungerande enigheten och deras taktkänsla syns i att de använder skolbiblioteket på ett sätt som inte fungerar helt tillfredsställande för dem på grund av de sociala ramarna som finns för deras beteende. I fasaden finns också det som Goffman benämner som teckenaktivitet som både överförs och sänds ut. Skolbibliotekariernas teckenaktivitet samspelar inte alltid, i enlighet med Goffmans teorier, och framförallt inte i vad de säger jämfört med hur de agerar. Skolbibliotekarien var till exempel medveten om att hyllan med klassifikationen Vnd, sexologi, är relativt undanskymd och står inne i ett hörn och att den kan vara svår att hitta om eleverna inte frågar om hjälp eller hittar den av en slump. Hon menade även att eleverna såklart får fråga om hjälp med att informationssöka om sexualitet men uttryckte i samband med det att hon inte kan tänka sig att någon skulle göra det. Det är en teckenaktivitet som sänder dubbla signaler, där hon utsänder att eleverna får fråga men på samma gång överför att de antagligen inte skulle vilja göra det. I kombination med att hyllan är så undanskymd förstärks de sociala ramarna som reglerar skolbibliotekets verksamhet. Materialet finns, men det är undanskymt. Skolbibliotekarien kan tänka sig att hjälpa elever i informationssökningsprocesser kring sexualitet, men är inte beredd på att någon ska fråga henne. Båda de processerna innebär en komplex teckenaktivitet där det som sänds ut och det som överförs inte samspelar.

I en av fokusgrupperna reflekterade en informant kring relationen till skolbibliotekarien och sa att den inte är obekvämt men att de inte heller är bästisar. Ungefär så uttryckte skolbibliotekarien det också när hon menade att eleverna kan vända sig till henne för frågor om sådant som de tror att läraren väger in i betygssättande och som de därför inte vill fråga läraren om, till exempel vad en vetenskaplig text är. Eftersom att skolbibliotekarien inte är en betygssättande instans vänder sig eleverna vid sådana frågor hellre till henne än till lärarna, enligt skolbibliotekarien själv. Det finns något samstämmigt i deras historier där elever och skolbibliotekarier knappast har en personlig relation men ändå menar att interaktionen sällan blir pinsam eftersom de förhåller sig till tydligt definierade ramarna - den preliminärt fungerande enigheten. Inom fasaden har skolbibliotekarierna även en individuell personlig manér som spelar in i hur interaktionen med eleverna är och upplevs. I den här kontexten är en avgörande aspekt i skolbibliotekariens personliga manér vilket kön hen har. De flesta i fokusgrupperna hade inte velat prata med en manlig bibliotekarie om informationssökningar kring sexualitet och tröskeln hade då varit ännu högre än vad den är idag. I nuläget använder inte eleverna skolbiblioteket i det syftet trots att det endast arbetar kvinnor där, men det är främst för att de aldrig har sammankopplat skolbiblioteket med sexualitet och informationssökningar kring det på grund av de sociala ramarna. Utifrån det som har framkommit i resultatet kan vi se att fasaden har institutionaliserats och blivit en kollektiv representation som både skolbibliotekarie och elever i vår studie förhåller sig till. De möter inte varandra som blanka blad utan har idéer om vad den andra vill prata om, som de förhåller sig till. I det finns de sociala ramarna som till exempel upprätthåller att sexualitet inte har en självklar plats inom skolbiblioteket.

6.1.3 Sammanfattning

Sammanfattningsvis tyder analysen ovan på att Goffmans teoretiska ramverk som presenterats tidigare i allra högsta grad kan införlivas i det för studien aktuella skolbiblioteket. De sociala ramar som finns för de delar av skolbiblioteket som elever och bibliotekspersonal vistas i tillsammans begränsar vilka ämnen som behandlas och hämmar på så vis samtal och informationssökningar kring sexualitet. Analysen visar också på att en omförhandling av dessa beteendemönster måste drivas av skolbibliotekarierna och inte av eleverna, till följd av maktfördelningen mellan användare och professionella inom skolbiblioteket.

6.2 Informationssökningens begränsningar och möjligheter

I detta avsnitt analyseras hur informanternas val av källor är sammanlänkade med den egna informationskällehorisonten och hur denna kan påverkas, begränsas eller breddas av individuella ageranden och utomstående faktorer. Analysen i relation till våra valda teorier visar på att sådana faktorer utgörs av sociala nätverk, tidigare erfarenheter, behovet av igenkänning, bibliotekariernas avvägningar och ageranden och således även de riktlinjer som skolbiblioteksverksamheten arbetar utefter och som i enlighet med Goffmans vokabulär representerar instrumentella krav för de yrkesverksamma. I detta avsnitt frångår vi delvis vårt fokus på informationssökning kring just sexualitet för att i stället lyfta hur elevers mer allmänna informationssökningsprocesser kan ta form och stundtals också hämmas till följd av föreställningar kring vilka källor som anses trovärdiga och användbara ur ett professionellt perspektiv. I följande avsnitt analyseras hur elevers, bibliotekariers och lärares uppfattningar av vilka källor som är legitima att använda också påverkar transparensen i elevers informationssökningsprocesser. För att konkretisera detta fenomen läggs i avsnitt 6.2.1 *Informationskällehorisonten och förutsättningar för omförhandling* relativt stort fokus på användandet av Wikipedia, då sidan under studiens gång visat sig vara en möjlig öppning för omförhandling av informationshantering.

I stort redogör vi för vårt resultat från materialinsamlingen i relation till de teorier kring informationssökning som presenterats i kapitel 3 *Teoretiskt ramverk*. Vid några tillfällen väljer vi dock att även lyfta in jämförelser med delar av vad vi presenterat under kapitel 2 *Bakgrund och tidigare forskning*, för att visa på återkommande teman och beteenden som vi finner intressanta och väsentliga för studiens analys.

6.2.1 Informationskällehorisonten och förutsättningar för omförhandling

Under fokusgrupperna framkom att de källor som tjejerna spontant vänder sig till i informationssökningar kring sexualitet, och som alltså utgör en del av deras informationskällehorisont, är digitala resurser som umo.se, Familjeliv och i vissa fall även Flashback. I diskussionen kring dessa källor poängterade de att Familjeliv och Flashback är källor som de främst använder i privata sökningar och att umo.se fungerar både i privata ärenden och som underlag för skolarbeten. Vad gäller Wikipedia så har denna källa visat sig kunna statuera exempel för hur delar av elevers informationssökningsprocesser kan se ut, samt hur deras offentliga informationssökningsprocesser saknar transparens till följd av de normer och regler kring källkritik och trovärdighet som figurerar inom skolan. Att eleverna använder sig av Wikipedia är inget som syns särskilt tydligt, speciellt inte i skolarbeten. Tjejerna uttrycker att de kan använda sidan för att få en övergripande bild av något men att de skulle inte använda sig av den som referens då de inte anser att den är tillräckligt vetenskaplig. Inte heller i relation till

informationssökning kring sexualitet använder de Wikipedia till följd av att de uppfattar den som en mer allmän sida som inte har specialkunskap i just det ämnet på samma sätt som till exempel umo.se har. Studien visar på att tjejerna använder sig av Wikipedia för dess information men väljer bort den som referens, det syns alltså inte i varken skolarbeten eller i deras personliga resonemang kring sökningar om sexualitet att de faktiskt är i kontakt med Wikipedia som informationsbank. Även skolbibliotekarien resonerar kring Wikipedia och påpekar att den allmänna diskussionen kring sidan länge varit oseriös men att en förändring skett som gjort att den är en relativt hårt granskad källa nuförtiden. Trots det hänger den gamla bilden kvar, vilket Francke och Sundin (2012) bekräftar när de skriver att lärare och skolbibliotekarier inte har något definitivt och gemensamt svar på huruvida Wikipedia bör användas i skolarbeten eller inte. Samtidigt påvisar Francke och Sundin att elever ofta använder källan just som en bakgrundskoll vid skolarbeten men utelämnar den i referenslistan. Vad som händer i detta beteende är att det skapas ett slags falsk samstämmighet mellan elever, lärare och bibliotekarier där samtalen kring och användningen av Wikipedia hålls inom lyckta dörrar men i själva verket ofta är närvarande. Hur blev Wikipedia en sådan känslig punkt inom fältet för informationssökning?

Goffman (2004) menar att våra beteenden i olika situationer är påverkade av hur liknande interaktioner har sett ut tidigare och att bemötanden och ageranden därför sker per automatik till följd av undermedvetna förväntningar. Hur ett första möte med en person eller en situation en gång gått till påverkar märkbart hur liknande situationer utformas i framtiden. Detta fenomen skulle kunna appliceras även på Wikipedia som länge agerat exempel på en icke-vetenskaplig källa och vars uppgraderade status gällande granskning och trovärdighet inte fått fäste bland användarna än. Kanske behöver det kollektiva samtalet snarare beröra sidans faktiska syfte, där fokus flyttas från att diskutera huruvida Wikipedia anses kunna användas som primärkälla för trovärdig information, till att i stället lyfta hur sidan skulle kunna ses som ett värdefullt verktyg i informationssökningsprocessen. Att elever fortsätter att vända sig till Wikipedia trots att många lärare avfärdar den som en icke godkänd källa för skolarbeten skulle kunna kopplas till Kuhlthaus (1991) beskrivning av den osäkerhet som uppstår i sökandet efter ny information. Ett argument för att eleverna väljer att inledningsvis använda sig av Wikipedia som en bakgrundskoll trots att de är medvetna om att den inte kan användas i det fortsatta arbetet, är att det är en källa som de känner sig bekanta och bekväma med. Wikipedia fungerar i denna process inte som en primärkälla utan som en trygghet och vägledande hjälp. Sidan blir i stället en resurs och ett verktyg i det fortsatta sökandet efter information som i förlängningen kan omvandlas till meningsfull kunskap och som resulterar i att eleven så småningom når det stadie som Kuhlthau (1991) beskriver som avgörande i förhållande till personal construct theory.

För att undvika att Wikipedia utvecklas till ett outrett och tabubelagt ämne är det viktigt att strukturen för en informationssökningsprocess (ISP) synliggörs för eleverna. Under intervjun med skolbibliotekarien framkom att eleverna sällan är medvetna om hur fördelningen i tid mellan de olika delarna i en ISP faktiskt ser ut och att det finns bristande förståelse för att själva materialinsamlingen också måste få ta tid. Skolbibliotekarien menade att eleverna ofta bara vill få snabb tillgång till en artikel som fungerar för sammanhanget och sedan börja skriva direkt. Kanske kan Wikipedia lyftas fram som ett verktyg i elevernas ISP, där de informeras om att sidan kan användas på

i princip samma sätt som de använder sig av bibliotekarierna, det vill säga för vägledning och synliggörande av informationskällor. På så sätt kan användandet av Wikipedia i stället utvecklas till en trygg del av elevernas ISP vilket motarbetar osäkerhet, för dem vidare i sökprocessen och i förlängningen också höjer deras informationskompetens. Rivano Eckerdal (2012) menar att grundläggande informationskompetens hos alla individer är en förutsättning för att alla människor ska kunna delta i ett demokratiskt samhälle på ett jämlika villkor, vilket är en utmaning för det aktuella skolbiblioteket eftersom skolbibliotekarien uttryckte att denna kompetens är mycket varierande eleverna emellan. Att stärka elevers informationskompetens är en del av skolans och skolbibliotekets uppdrag och att utveckla strategier för detta genom att till exempel se till resurser som ofta används av unga, skulle Wikipedia i fortsättningen kunna spela en mer central roll för att synliggöra informations-sökningsprocesser inom skolbiblioteksverksamhet i allmänhet.

Vid intervjun med skolbibliotekarien uttryckte hon att hon tror att alla elever känner till att olika personer får olika sökresultat baserat på till exempel tidigare sökningar när de använder sig av sökmotorn Google. Detta är något som hon brukar informera eleverna om när hon tipsar om att använda andra sökmotorer som inte lagrar data på samma sätt. Under fokusgrupperna pekade dock informanternas samtal på en viss okunskap kring detta när flera av dem talade om att umo.se är den sökträff som dyker upp direkt vid sökningar relaterade till sexualitet och att de flesta unga tjejer därför förmodligen känner till denna källa. Filterbubblor kan fungera både utvecklande och begränsande och vad som är uppenbart i det här fallet är att de unga tjejernas sökningar påverkas av att de är just unga tjejer. När vi talade om att det förekommer reklam för preventivmedelsappen Natural Cycles på Facebook, Instagram och bloggar menade flera av informanterna att detta inte påverkar dem. Wilson (2000) betonar dock att information når oss hela tiden via det omgivande samhället, både medvetet och omedvetet. Att ständigt utsättas för en viss typ av riktad reklam eller information, i kombination med bristande insikt i att den är just riktad, skapar en mycket individuell bild av uppfattat neutrala informationsflöden för olika typer av grupper. Detta leder till kategoriseringar baserat på människors beteenden och varanden som i förlängningen ger olika förutsättningar för informationskompetens och således ökar klyftan mellan olika personers möjlighet att delta i samhället.

Informanterna i fokusgrupp 2 nämnde också att de i behov av information kring sexualitet ibland vänder sig till det stora utbud av tjejgrupper som finns på Facebook där information och diskussioner kring sexualitet avhandlas och finns tillgängligt. Dessa kvinnoseparatistiska grupper som fungerar som små communitys har skapat trygga rum för kvinnor på internet och kan ställas i relation till Ahmeds (2010) resonemang kring maktfördelning inom olika rum. Att unga kvinnor väljer att söka sig till slutna rum påvisar ett behov av platser där de kan röra sig utan att förhålla sig till de maktstrukturer som kopplas till deras kroppar och varanden och som är närvarande på offentliga platser som till exempel skolbiblioteket. Samtidigt speglar fenomenet den mänskliga synen på sexualrelaterat ansvar genom historien. Som en följd av bristfällig sex- och samlevnadsundervisning inom skolverksamheten utvecklas nya informationsbanker och diskussionsforum på initiativ av kvinnor. I förlängningen skulle detta kunna resultera i att kvinnor själva får ta ansvar för att utbilda varandra, vilket visserligen är positivt ur den aspekt att kunskap kring sexualitet och hälsa kan spridas och befästas, men negativt i den bemärkelse att det reproducerar det mönster som genom historien

har tilldelat kvinnor ansvaret för att sexuella interaktioner i främst heterosexuella relationer ska kunna fortlöpa risk- och friktionsfritt.

Att kvinnor i informations-sökningsprocesser ofta vänder sig till sociala nätverk har blivit tydligt under studiens gång, i Papens (2013) studie lyfts hur gravida kvinnor i stor utsträckning vänder sig till både fysiska och online-baserade nätverk och även Cooper och Dibbs (2014) poängterar att kvinnor ofta väljer familjemedlemmar i behov av vägledning kopplat till informationssökning. Dessa nätverk fungerar som en trygg utgångspunkt och som något att luta sig mot. Det faktum att kvinnor gärna rör sig inom sociala nätverk skulle kunna tänkas begränsa deras tillgång till information, men det kan också ses som ett sätt att bredda de egna filterbubblorna, både fysiskt och digitalt. Genom kommunikation och interaktion synliggörs flera perspektiv och nya relationer kan på så sätt leda till större variation och informationsspridning. Att kvinnor generellt lägger stort värde i vad personer i deras närhet uttrycker blev tydligt när vi talade med informanterna om deras val av informationskällor. De påvisade hög kompetens i vilka källor som ansågs vetenskapliga och dugliga för skolarbeten men trots det valde de att använda sidor som Familjeliv och Flashback vid privata sökningar.

Vad är det som gör att gymnasietjejer väljer att lita på sådan information när det gäller den egna hälsan och sexualiteten trots att de faktiskt besitter kunskap i vilka källor som är trovärdiga? I den här studien blir det tydligt att det är just i kommunikation med andra som information kan spridas på ett effektivt sätt och omvandlas till meningsfull kunskap. Våra informanternas resonemang kring vilka källor som är relevanta i deras privatliv skulle kunna peka på att akademien och verkligheten ligger långt ifrån varandra. Med den här eventuella klyftan i åtanke uppstår frågor kring vilket utrymme allmän och generaliserbar information kring sexualitet egentligen bör få. För vem är sådan information relevant i ett samhälle där det går att få ett individuellt svar bara genom en sökning, som dessutom via algoritmer är anpassad efter den enskilda individen och dess digitala rörelsemönster? För vem görs skolarbetena? Är målet att skapa meningsfull kunskap som kan ligga till grund för ett livslångt lärande, eller ligger fokus snarare på att utveckla elevers förmågor i att avgöra vilken information och vilka källor som är relevanta i olika sammanhang? Det sistnämnda bekräftas märkbart i vår studie där informanterna tydligt visar att de besitter hög kompetens i att avgöra vilka källor som är relevanta i akademiska sammanhang och vilka som faktiskt kan hjälpa dem på ett personligt plan. Detta speglar vad Wilson (2000) benämner som ett målmedvetet informationsbeteende, vilket alltså innebär att den sökande kan identifiera ett uttalat behov och sedan bemöta detta genom att uppsöka relevanta och för ärendet pålitliga källor.

6.2.2 *Instrumentella krav och gränsförskjutning i fasaden*

Under fokusgrupperna och intervjun visade det sig både att eleverna besitter hög informationskompetens och att skolbibliotekspersonalen arbetar på ett medvetet, inkluderande och professionellt sätt. Det aktuella skolbiblioteket är en verksamhet vars nivå bekräftats genom utmärkelsen *Skolbibliotek i världsklass*. Vid besöken i den fysiska bibliotekslokalen samt under materialinsamlingen med elever och skolbibliotekarie fick även vi intrycket av att skolbiblioteket håller hög nivå. Skolbibliotekarien berättade bland annat om hur de arbetar aktivt med att hålla ett uppdaterat bestånd ur ett hbtq-perspektiv med hjälp av BTJ:s rekommendationer på nya upplagor med utvecklad och inkluderande vokabulär. Trots att verksamheten

genomsyras av en känsla av medvetenhet och flexibilitet så lyder den i slutändan under de övergripande och generella styrdokument och riktlinjer som finns via läroplan, bibliotekslag, skollag, kommunens biblioteksplan och den enskilda skolans handlingsplan. Under intervjun med skolbibliotekarien blev det även tydligt att hon är väl insatt i de olika delarna av den informationssökningsprocess som Kuhlthau (1991) och Wilson (2000) beskriver och att hon därför ofta undervisar i informationssökning kopplat till ett meningsfullt sammanhang som till exempel det gymnasiearbete som eleverna skriver under tredje året på gymnasiet.

Ovan beskrivna faktorer - skollag, bibliotekslag, biblioteksplan, handlingsplan, bibliotekariens arbetsbeskrivning samt teoretiskt underlag kopplat till informationsökning och medie- och informationskunnighet - kan i enlighet med Goffman (2004) benämnas som instrumentella krav. De utgör viktiga och grundläggande beståndsdelar i en jämlik skolbiblioteksverksamhet men lämnar inte mycket utrymme för flexibilitet. Samtidigt påpekar Skolinspektionen (2011) att varje skolbibliotek ska anpassas efter elevernas behov, vilket ställer höga krav på de yrkesverksamma som i huvudsak måste förhålla sig till de instrumentella krav som omger skolbiblioteket. För vilka är egentligen elevernas behov, och vilka av dem bör prioriteras?

Under fokusgruppsdiskussionerna blev det tydligt att den enskilda läraren har stor möjlighet att påverka hur atmosfären i klassrummet upplevs genom sitt sätt att uttrycka sig och agera inkluderande i undervisningen. Eftersom sex- och samlevnadsundervisning inte är ett fristående ämne utan ska integreras i flera andra ämnen så är det beroende av hur varje lärare väljer att prioritera i planering och fördelning av undervisningstillfällen. Detta skulle även kunna appliceras på skolbibliotekarierna vars arbetsuppgifter innefattar undervisning i informationssökning, kritisk granskning och värdering av källor. Undervisning i informationssökning är på det aktuella skolbiblioteket knutet till den verksamhet som bedrivs på skolan och handlar därför ofta om sökningar kopplade till de ämnen som beskrivs i läroplanen. Men vilka behov finns hos eleverna utöver dessa? Skolbibliotekarien uttryckte att hon aldrig fått någon fråga kopplad till sexualitet, varken från elever eller lärare, vilket såklart påverkar synen på vilka behov som uttrycks och figurerar i skolbibliotekskontexten. Givetvis är det så att bibliotekspersonalen, som redan har ett omfattande uppdrag med tydliga riktlinjer att förhålla sig till, inte aktivt försöker kartlägga ytterligare behov och arbetsområden att tillgodose. Bibliotekspersonalen förhåller sig även till de anständighetsnormer som råder inom skolbiblioteket och som, genom att sexualitet inte är särskilt förekommande via de instrumentella kraven, gör att ämnet inte utgör en naturlig del av de samtal, interaktioner och aktiviteter som ges plats inom verksamheten. Att tilldela sexualitet en självklar och neutral plats inom skolbiblioteket blir därför beroende av de instrumentella kravens möjlighet till omförhandling, vilket öppnar upp för diskussion kring hur skolbiblioteket kan fungera gränsförskjutande i förhållande till ämnet Sex och samlevnad.

Som tidigare nämnts berättade skolbibliotekarien under intervjun att eftersom hon och hennes kollegor inte är inblandade i betygssättning så finns det utrymme för eleverna att uttrycka sig mer transparent kring sina kunskaper i till exempel informationssökning och värdering av källor inför dem. Detta skulle kunna möjliggöra för skolbibliotekarierna att agera vägledande även inom frågor kring sexualitet, då relationen mellan elev och bibliotekarie inte påverkar elevens ställning i klassrummet och i

relationen till lärarna. Däremot uttryckte tjejerna under fokusgrupperna att de har mer respekt för bibliotekarierna än för lärarna, vilket skulle kunna hämma den gränsförskjutning som kan ske genom kravlösa relationer inom den kontext som skolbiblioteket utgör. En ytterligare faktor som kan vara hämmande i en eventuell gränsförskjutning inom skolbiblioteket är det exempel som skolbibliotekarien lyfte i samband med märkning och ämnesord för boken *Hallongrottan* (Dahlén 2017). Författaren har ett normkritiskt språk och perspektiv och är tydlig med att boken vänder sig till slidbärare, det vill säga både personer med en medfödd och med en erhållen slida. Det är ett aktivt val av författaren att inte benämna dessa personer som kvinnor men trots det har boken tilldelats ämnesordet "kvinnan" i katalogposten, vilket står i total kontrast mot det inkluderande perspektiv som författaren förmedlar genom hela boken. Att applicera ämnesordet "kvinnan" på en bok som aktivt strävar efter att belysa att det medfödda och juridiska könet inte är avgörande för hur en person väljer att identifiera sig är mycket problematiskt. Det här är inget ämnesord som det aktuella skolbiblioteket själva lagt till utan visar snarare på hur inflytelserika aktörer som exempelvis leverantörer av katalogposter ständigt påverkar hur personer exkluderas i samhället i relation till sexualitet. Skolbiblioteksverksamheten tvingas förhålla sig till utomstående faktorer och instrumentella krav samtidigt som dess roll i den pedagogiska verksamheten sällan är tydlig. Det gör att varje verksamhet är beroende av den enskilda personalstyrkan och de förutsättningar som varje skola arbetar utefter kopplat till exempelvis socioekonomiska aspekter eller prioriteringar från ledningen. Att på dessa premisser försöka omförhandla skolbibliotekets verksamhet och uppdrag är ett omfattande arbete för bibliotekspersonalen. Både eleverna och skolbibliotekarien beskrev under materialinsamlingen skolbiblioteket som en plats med fokus på fakta och forskning, det är en resurs som speglar skolans läroplan och som eleverna kan använda sig av för att uppnå de krav som ställs på dem kopplat till betygskriterier. Informanterna diskuterade hur sex- och samlevnadsundervisningen under gymnasiet varit mycket bristfällig eller rentav obefintlig och att det råder total avsaknad av ett normbrytande perspektiv och samtal kring samtycke. Detta är enligt informanterna ett skäl till att de inte haft behov av att söka efter material relaterat till sexualitet inom skolbiblioteket, vilket ur bibliotekspersonalens perspektiv indikerar att det inte finns någon sådan efterfrågan hos eleverna. Att ge material relaterat till sex- och samlevnadsundervisning större utrymme inom skolbiblioteket tycks vara beroende av att ämnet först och främst tilldelas större utrymme i skolans läroplan, då eleverna endast verkar se skolbiblioteket som ett komplement till den ämnesspecifika undervisningen.

Hur skolbiblioteket definieras påverkar alltså hur det uppfattas och används. Goffman (2004) talar om en främre och en bakre region, där den främre i vårt fall är det synliga biblioteket och den bakre är de utrymmen som endast personalen har tillgång till och där det råder en mer avslappnad och kravlös stämning. Fokusgrupperna synliggjorde att eleverna främst betraktar skolbiblioteket som en fysisk resurs, vilket pekar på att de digitala resurserna är del av den bakre region i skolbiblioteket som endast skolbibliotekarierna har tillgång till. Genom att fokusera på att inledningsvis justera den bakre regionen och arbeta mer med till exempel anpassade katalogposter så kanske även den främre regionen kan påverkas i förlängningen. På så sätt skulle skolbiblioteket kunna lägga grunden för en medveten gränsförskjutning kopplad till sex- och samlevnadsundervisning inom skolverksamheten i stort.

6.2.3 *Sammanfattning*

Studien visar att det finns en okunskap kring hur informationssökningsprocesser är uppbyggda och hur lång tid de olika skedena beräknas ta i förhållande till processen i stort. Därtill finns det en distinkt skillnad i vilken typ av information som uppfattas som meningsfull av elever i skolarbeten respektive privatliv. Analysen visar också att sociala nätverk är en stor del av gymnasietjejjers informationssökning och att ett växande fenomen är skapandet av trygga rum på internet i form av tjejgrupper, där maktbalansen mellan deltagarna kan upplevas som annorlunda jämfört med till exempel inom skolbiblioteket.

Överlag visar analysen på hög nivå av informationskompetens hos gymnasietjejerna när det kommer till att värdera och kritiskt förhålla sig till olika typer av källor. Det är också tydligt att skolbibliotekets personal arbetar medvetet kring informations-sökningsprocesser och förmedling utifrån fastslagna riktlinjer. Dessa riktlinjer fungerar dock stundtals begränsande till följd av att individanpassning prioriteras bort, vilket är viktigt att diskutera och problematisera för att förstå vad och vilka som exkluderas i en skolbibliotekskontext.

7 Reflektion och slutsatser

I redogörelsen för våra reflektioner och slutsatser besvarar vi inledningsvis de underfrågor som ställdes i avsnitt *1.1 Syfte och forskningsfrågor*. När de tre underfrågorna har besvarats redogörs för våra reflektioner och slutsatser kring den huvudsakliga forskningsfråga som varit vår utgångspunkt genom hela studien. Därefter presenteras en mer övergripande diskussion kring skolbibliotekets allt mer föränderliga roll, vari ambitionen är att abstrahera studiens analys ytterligare. Efter det följer en teori- och metodreflektion och avslutningsvis presenteras förslag till kunskapsutveckling i relation till vidare forskning.

7.1 Besvarande av forskningsfrågans underfrågor

Studiens huvudsakliga forskningsfråga berör vilket utrymme gymnasietjejjers informationssökningar kring sexualitet tilldelas inom skolbiblioteket. För att skapa översikt och möjlighet att djupdyka i de olika grenar som forskningsfrågan öppnar upp för underbyggs den av tre underfrågor som presenteras och besvaras separat i följande avsnitt.

7.1.1 Gymnasietjejjers informationssökningar kring sexualitet

De genomförda fokusgruppsdiskussionerna med sammanlagt sju gymnasietjejer påvisade att det finns skillnader i hur informationssökning kring sexualitet görs beroende på om informationen ska användas i privat syfte eller till skolarbeten. Vid sökningar för privat bruk är deltagarnas mest använda källor internetbaserade och utgörs främst av umo.se, Familjeliv, Flashback samt användarstyrda tjejgrupper på Facebook. Det är tydligt att sociala nätverk spelar en stor roll och att tjejerna upplever igenkänning och interaktion med andra som något positivt och värdefullt i informationssökningsprocessen. Vid informationssökning till skolarbeten är dock källor som Familjeliv, Flashback och Facebook-grupper inte längre aktuella utan här är det snarare i huvudsak umo.se som används, samt fysiska böcker som tjejerna kommer i kontakt med via skolbiblioteket. En informant påpekade under fokusgruppen att hon vid ett tillfälle lånat en bok på skolbiblioteket till ett skolarbete om sexualitet. Hon bedömde inte boken som särskilt kvalitativ men menade att hon ändå skulle kunna använda sig av skolbibliotekets fysiska bestånd i framtida skolarbeten då hon ansåg det vara en vetenskaplig och trovärdig källa för sammanhanget. Det blir här tydligt att informationssökning är kopplat till syftet; trots att den bok som informanten talade om inte var speciellt värdefull för henne personligen så är hon medveten om att den är godkänd för skolarbeten och på så sätt tillskrivs den ett annat värde i skolrelaterade sammanhang. Detta visar på att det finns en medvetenhet kring informationssökning och att tjejerna förstår vilka källor och vilken information som fungerar och är värdefull i olika kontexter.

Studiens resultat visar även att Wikipedia är ett redskap som tjejerna använder vid informationssökning. De är medvetna om att källan inte är tillåten som referens vid skolarbeten men de använder den ändå som en stöttepelare för att bekräfta att de är på rätt spår i sökprocessen. Vad gäller sexualitet så påpekade informanterna dock att Wikipedia inte var särskilt relevant då de ansåg att sidan sällan tillhandahåller fördjupad information och att det då är mer givande att använda till exempel umo.se. Sammanfattningsvis påvisar fokusgruppsdiskussionerna att informanterna besitter ett målmedvetet informationssökningsbeteende då de har förmågan att identifiera vilka

behov som finns i olika situationer för att sedan tillgodose dessa på ett relevant och meningsfullt sätt.

Reflektionerna i fokusgrupperna berörde även den totala avsaknaden av sex- och samlevnadsundervisning i gymnasiet och påvisade det faktum att tjejernas vetskap om till exempel Familjeliv och umo.se inte alls är en följd av information från skolans håll. Återigen bekräftas det att den kunskap som de besitter om informationskällor rörande sexualitet har erhållits via social interaktion eller privata googlingar. Vid fokusgruppstillfällena menade tjejerna att källor som Familjeliv och umo.se visas högt upp i Googles träfflista och att de därför tror att de flesta tjejer i deras ålder känner till dem. De förde dock inget vidare resonemang kring algoritmer, anpassade träfflistor eller lagring av tidigare sökningar och digitala rörelsemönster.

7.1.2 Den kvinnliga sexualiteten på skolbiblioteket

Det faktum att informanterna under fokusgruppsdiskussionerna påpekade att de inte tycker att sexualitet och skolbiblioteket hänger ihop indikerar att den kvinnliga sexualiteten inte upplevs som särskilt högt prioriterad inom skolbibliotekets verksamhet. Hyllan för fysiska böcker med märkningen Vnd (sexologi) är placerad undanskymd i biblioteksrummet vilket kontrasterar mot att informanterna i fokusgrupperna uttryckte att böcker om sexualitet bör placeras synligt i skolbiblioteket. Informanterna betonade att ämnet annars tenderar att bli tabubelagt och att hyllan i hörnet blir som skamvrån, vilket förstärker den historiska synen på kvinnlig sexualitet.

På det undersökta skolbiblioteket arbetar endast kvinnor och under fokusgrupperna diskuterades huruvida upplevelsen av bekväma samtal kring sexualitet med bibliotekarierna eventuellt hade varit annorlunda om det var män som arbetade på skolbiblioteket. Flera av tjejerna menade att de inte hade känt sig lika bekväma med det. Detta säger visserligen ingenting om just det här skolbiblioteket men det skulle kunna påvisa hur upplevelsen av informationssökning kring sexualitet påverkas av hur personalstyrkan är utformad på andra skolbibliotek där det även arbetar män.

Det finns ett aktivt samtal kring inkludering hos personalen, de diskuterar hur utbrytningar ska göras för att inte vara exkluderande i relation till regnbågsstickers på böcker som skildrar hbtq-perspektiv. Personalen arbetar kontinuerligt med att uppdatera beståndet utifrån BTJ-häftets rekommendationer men någonstans på vägen så når inte detta fram till eleverna, det finns ett glapp som ännu inte överbryggats. Tjejerna uttrycker att beståndet är irrelevant och inte särskilt användbart annat än för att säkra vetenskapliga källor för skolarbeten, materialet är inget som de överhuvudtaget överväger att använda sig av rörande den egna sexualiteten. Detta tyder på att den bakre och den främre regionen av skolbiblioteket inte är helt sammankopplade. Skolbibliotekarien menar att initiativ till samtal kring sexualitet bör komma från eleverna för att det inte ska upplevas som ett övertramp från personalens sida, medan tjejerna uttrycker att skolbibliotekarierna borde informera om att de har material och information kring sexualitet på skolbiblioteket när de är ute i klasserna och informerar. Även om personalen arbetar aktivt med att uppdatera beståndet och diskutera regnbågsstickers och utbrytningar i relation till exkludering så är denna process inget som synliggörs för eleverna eller bjuder in dem till att dela sina åsikter. Det eleverna i stället ser är en undanskymd hylla med vad de tror är irrelevanta böcker. Detta skulle ur elevernas perspektiv kunna vara en indikator på att sexualitet inte ska

ta särskilt stor plats inom skolbiblioteket, vilken eleverna förhåller sig till då de följer de signaler som skickas ut av professionen. En möjlig konsekvens av detta är således att eleverna inte tar några initiativ till att lyfta frågor om sexualitet och i kombination med att inte heller personalen gör det kan resultatet bli att den kvinnliga sexualiteten blir vilande och fortsatt nedprioriterad.

7.1.3 Skolbibliotekets arbete med informationsförmedling

Det skolbibliotek som undersökts i den här studien har som tidigare nämnts tilldelats utmärkelsen *Skolbibliotek i världsklass* vilket tyder på att informationsförmedlingen inom verksamheten håller hög nivå. Ett av utmärkelsens kriterier är att skolbibliotekets verksamhet "stärker elevernas digitala kompetens med fokus på informationsfärdigheter och förståelse för informationssökningsprocesser och sociala medier" (DIK 2018). Under intervjun med skolbibliotekarien framkom det hur skolbibliotekets personal aktivt arbetar med att undervisa i informationssökning, framförallt ute i klassrummen. Två sådana tillfällen är placerade när eleverna går första året på gymnasiet, ett tillfälle ligger under andra året och ytterligare ett är placerat under det tredje året. Vid undervisningstillfället i tredje året ligger fokus ofta på det gymnasiearbete som eleverna skriver under denna period, just för att undervisningen ska upplevas som meningsfull och användbar. Bibliotekspersonalen arbetar då med att lyfta källkritik och värdering av fysiska och digitala källor för att belysa vem informationens avsändare är.

Undervisning i informationssökning i förhållande till gymnasiearbetet är alltså en stor del av skolbibliotekets uppdrag och därutöver sker informationsförmedling ofta genom referenssamtal i disken. Vid dessa referenssamtal blir det enligt skolbibliotekarien tydligt att det finns en ojämn fördelning av kunskap kring informationssökning bland eleverna och att det även finns bristande insikt i hur lång tid en sökprocess faktiskt tar. Därför arbetar skolbiblioteket även med att belysa hur informationssökningsprocesser ser ut och att det inte alltid kan gå så fort att hitta relevant material som eleverna ofta önskar. Skolbiblioteket arbetar även med att informera om riktade träfflistor vid googling och personalen tipsar ibland om alternativa och mer neutrala sökmotorer som inte lagrar tidigare sökningar på samma sätt som Google gör.

Övrigt arbete med informationsförmedling inom skolbiblioteket sker bland annat genom bokprat, inköp av relevanta böcker och andra medier samt skyltning. Det finns ingen genomarbetad strategi för skyltning i skolbiblioteket utan detta styrs främst av vilket material som är nyinkommet. Detta gör att det inte aktivt skyltas med till exempel material kring sexualitet men att sådant material absolut kan synas i skyltningen om det är aktuellt och nyttigt. Informationsförmedling sker även till viss del via det fysiska rum som skolbiblioteket utgörs av, det finns en karta över bibliotekslokalen som besökarna har tillgång till och som, trots att den beskrivs som relativt bristfällig av skolbibliotekarien, faktiskt ger en översikt över vilka böcker som är placerade var.

Skolbiblioteket beskrivs av både de elever och den skolbibliotekarie som deltagit i studien som ett bibliotek av akademisk karaktär. Skolbibliotekarien omnämner det som ett litet forskningsbibliotek som speglar de program och ämnen som skolan inhyser. Detta påverkar också vilken information som förmedlas inom skolbiblioteket eftersom det i slutändan lyder under de övergripande styrdokument som utgör ramen för

verksamheten och som består av bibliotekslag, skollag, kommunens biblioteksplan, läroplanen för gymnasieskolan och den enskilda skolans handlingsplan.

Förutom att agera förmedlare av ämnesspecifik information är skolbiblioteket även en plats dit elever kan vända sig med frågor som de inte vill ta upp med sina lärare då det eventuellt skulle kunna påverka framtida betygssättning. Inom skolbiblioteket finns det utrymme för att ställa frågor kring vad till exempel en vetenskaplig artikel är eftersom bibliotekspersonalen inte har en bedömande roll, en möjlighet som enligt skolbibliotekarien utnyttjas av eleverna.

Personalen har en levande diskussion kring utbrytningar i litteraturen för att kunna förmedla vad som finns i beståndet utan att värdera materialet som avvikande från normen. Dessutom arbetar skolbiblioteket med anpassade ämnesord som hämtats ur en mer elevanpassad vokabulär för att i större utsträckning göra katalogen och beståndet sökbar och tillgängligt även för eleverna.

7.2 Besvarande av den övergripande forskningsfrågan

I föregående avsnitt synliggjordes via studiens tre underfrågor olika perspektiv på hur tjejers informationssökningsprocesser kan och får ta plats inom skolbiblioteket. I följande avsnitt besvaras fortsättningsvis studiens huvudsakliga forskningsfråga.

7.2.1 Tjejers möjlighet att informationssöka om sexualitet på skolbiblioteket

För att kort sammanfatta de ovan presenterade underfrågorna kan vi konstatera följande. De gymnasietjejer som deltagit i vår studie informationssöker främst kring sexualitet via internet och gärna i kombination med sociala nätverk. De skiljer på informationssökningsprocesser för skolarbeten och för privat bruk, vid skolarbeten ligger fokus på att hitta en trovärdig källa och privat ligger värdet snarare i att få specifik och anpassad information som kan fylla de egna behoven. Tjejernas upplevelser av hur den kvinnliga sexualiteten får ta plats på skolbiblioteket uttrycks spontant i att de inte känner någon koppling mellan den egna sexualiteten och skolbiblioteket. Samtidigt uttryckte en informant att hon inte skulle uppleva det som obekvämt att tala med bibliotekarierna om sexualitet, men att det helt enkelt inte känns som att de har någon relevant information att ge som inte finns att hitta via egna googlingar. Det finns alltså en konkurrens mellan vad skolbiblioteket kan erbjuda och vad som redan finns tillgängligt på internet. Eftersom den främsta anledningen till att eleverna använder skolbiblioteket är att de vill hitta trovärdiga källor till skolarbeten så finns det inget behov av att få hjälp med sökningar kring sexualitet, då detta inte ges utrymme i skolans verksamhet och således inte är något som eleverna skriver om. Skolbiblioteket arbetar med informationsförmedling via undervisning i informationssökning och källkritik främst i meningsfulla sammanhang kopplade till aktuella skoluppgifter. De arbetar även med informationsförmedling inom både det fysiska och det digitala biblioteket genom till exempel skyltning och anpassade ämnesord.

Under intervjun med skolbibliotekarien visade det sig finnas en vilja från personalens håll att tillmötesgå alla frågor som speglar elevernas informationsbehov, hon påpekade att eleverna har tillåtelse att fråga vad som helst som rör informationssökning. Här finns en öppning för att lyfta in sex- och samlevnadsrelaterad informationssökning i skolbiblioteket. Under analysen av vårt material i relation till det teoretiska ramverket

visade det sig dock att sådana förändringar av vilka samtal som upplevs som tillåtna att lyfta inom skolbibliotekskontexten är beroende av att personalen inte bara säger att det är okej utan också genuint utstrålar och agerar på ett sätt som gör att dessa ämnen känns bekväma och legitima att lyfta där. Vid intervjun framkom det i samband med detta att skolbibliotekarien inte trodde att någon elev skulle vilja fråga något som rör sexualitet, vilket förmodligen återspeglas i de signaler som hon sänder ut till eleverna. Det är inte heller konstigt att skolbibliotekarien uttrycker detta eftersom personalen främst arbetar med undervisning och vägledning inom informationssökning i meningsfulla sammanhang och inom skolan så finns det i princip inga meningsfulla sammanhang för informationssökning kring sexualitet. Ämnet tilldelas bristfälligt utrymme i den läroplan som utgör ett av de grundläggande dokument som till stor del styr biblioteksverksamheten. Till följd av att ämnet sex- och samlevnad inte är fristående i gymnasieskolan prioriteras det ned även inom skolbiblioteket.

Skolbiblioteket håller hög nivå och arbetar medvetet med informationsförmedling genom att tillhandahålla ett granskat bestånd och anpassade ämnesord. Det finns ett öppet förhållningssätt från bibliotekspersonalens sida gällande elevernas behov och eleverna besitter i sin tur stor kompetens rörande informationssökning. Trots dessa förutsättningar landade tjejernas reflektioner vid fokusgruppsstillfällena i att de inte ser sin sexualitet som något som hör hemma inom skolbiblioteket. Det stora problemet är inte vilket material som finns i beståndet, för personalen arbetar ständigt med att hålla det uppdaterat och relevant, problematiken ligger snarare i att det saknas information kring vilka ämnen och samtal som är tillåtna att ha inom skolbiblioteket. Bristen på information kring sexualitet är inte den centrala svagheten för studiens skolbibliotek, personalen underhåller beståndet även om det inte finns några särskilda krav från läroplanen. Däremot ligger den stora svagheten snarare i bristen på information om att det *finns* information. Det förekommer inga medvetna och professionella samtal med elever om sex- och samlevnadsundervisning eller material kring sexualitet varken inom skolbiblioteket eller inom skolverksamheten i stort.

Under fokusgrupperna reflekterade tjejerna mycket kring lärarnas roll och det faktum att deras språkbruk och okunskap påverkar hur ämnet sexualitet upplevs. De menade att vissa uttryck kan uppfattas som kränkande eller förminskande om lärarna inte lyfter dem på ett medvetet sätt. Eftersom sex- och samlevnadsundervisning ska integreras i andra gymnasieöverskridande ämnen så blir dess utrymme i verksamhetsplaneringen beroende av den enskilda lärarens avvägningar och beslut. Skolbiblioteket är inte alls inblandat i denna process och det finns ingen plan för hur skolbiblioteket och lärarkåren kan samverka för att förmedla den kunskap som skolbiblioteket faktiskt besitter kring till exempel uppdaterad sex- och samlevnadsvokabulär till lärarna.

Bristfällig och stundtals rentav förminskande hantering av sex- och samlevnadsundervisning inom skolan kan vara en anledning till att tjejerna under fokusgruppsdiskussionerna beskrev hur de söker sig till slutna rum i form av kvinnoseparatistiska grupper på Facebook, där information rörande sexualitet kan delas och förmedlas i en trygg kontext. Vad är det som gör att tjejer inte upplever att de kan eller vill ha dessa samtal i samma utsträckning i icke-separatistiska rum, exempelvis inom den tillgängliga kunskapsbank som skolbiblioteket faktiskt utgör? Skolbiblioteket är en plats som ska finnas till för alla elever. Under våra teoristudier och analys av materialet har det visat sig att offentliga rum, i detta fall skolbiblioteket, upplevs olika tillgängliga

och självklara att vistas inom av personer vars identitet och kroppar tilldelas och representerar olika roller i samhället i stort. Detta resulterar i sin tur i att tjejers informationssökningsprocesser kring sexualitet successivt förpassas till rum där dessa kan få ta plats obehindrat, vilket med stöd i vår studie inte kännetecknas av varken den svenska gymnasieskolan eller svensk skolbiblioteksverksamhet idag.

7.3 Avslutande reflektioner kring skolbibliotekets föränderliga roll

I reflektionen kring hur mycket utrymme skolbiblioteket tilldelar unga tjejer och huruvida deras sexualitet får ta plats där finns en inneboende diskussion kring vilken roll ett skolbibliotek ska ha och hur det ska fungera gentemot sina användargrupper, som främst kan sägas vara elever och lärare. Genom att ha ett integrerat ämne i fokus för uppsatsen blev dessa frågor påtagliga i analysen och därför vill vi nu abstrahera studien ytterligare genom att diskutera skolbibliotek utifrån en något större kontext.

I bakgrundsbeskrivningen som gjordes i kapitel 2 berörde vi Pålssons (2017) text om skolbibliotek, i den nationella biblioteksstrategins omvärldsanalys från förra året. I texten skriver Pålsson att den komplexitet som finns i skolbibliotekens uppdrag kan bero på att skolbiblioteken sedan lång tid tillbaka både regleras av utbildningspolitiken och kulturpolitiken. Pålsson menar att utbildningspolitiken betonar hur skolbiblioteket har ett pedagogiskt värde där kulturpolitiken snarare lyfter fram det läsfrämjande uppdraget (Pålsson 2017). Vi instämmer i Pålssons analys men menar också att vi i ett eskalerande digitalt landskap, utifrån den här studiens resultat, kan se att skolbibliotek även befinner sig i skärningspunkten mellan privata informationssökningar och informations-sökningar för endast skolarbeten. I skolbibliotekets allt mer föränderliga roll behöver bibliotekarierna förstå att hur de, medvetet eller omedvetet, strukturerar skolbiblioteket och dess resurser påverkar hur elever och lärare uppfattar skolbiblioteket och vad de anser är möjligt att göra där.

Att skolbibliotek både regleras av utbildningspolitiken och kulturpolitiken, som tydligt kan symboliseras genom att skolbiblioteket omnämns i både Bibliotekslagen och Skollagen, kan vara en styrka - men i det ryms också frågor kring vad ett skolbibliotek faktiskt är. Utifrån Bibliotekslagen har skolbibliotek ett demokratiskt uppdrag. Det kan sägas existera i skolbibliotekets vilja att bidra till elevers livslånga lärande som idag främst finns i hur de undervisar elever i informationssökning. Vår studie visar dock att det här inte sker i frågor som berör sexualitet, vilket till viss del kan bero på att eleverna uppfattar skolbiblioteket som nära anknutet till skolan. Den utbildningspolitiska närvaron i skolbibliotekets uppdrag är med andra ord det som har gjort störst intryck på informanterna i vår studie eftersom att ett integrerat ämne som knappt har berörts under deras gymnasietid inte kopplas samman med skolbiblioteket.

I vårt resultat har vi även berört hur skolbibliotekarien uttryckte att den individuella biblioteksvanan reglerar hur väl eleverna känner till skolbiblioteket, vilket eventuellt påverkar hur de använder skolbiblioteket och vilka resurser de nyttjar. Under intervjun menade skolbibliotekarien att det finns en klassaspekt kopplad till vilka elever som har biblioteksvana sedan tidigare. I det resonemanget kan skolbibliotekarien även sägas återknyta till skolbibliotekets demokratiska uppdrag eftersom ett välfungerande skolbibliotek på varje skola har möjlighet att skapa större biblioteksvana hos alla; bibliotekens målgrupp är inte bara de som har en etablerad relation till folkbibliotek sedan tidigare.

Idag styrs skolbiblioteken mot att bli en tydligare del av skolans övriga pedagogiska arbete, vilket bland annat syns i kriterierna för DIK:s utmärkelse *Skolbibliotek i världsklass* och styrdokumentet, vilket redogjordes för i uppsatsens kapitel 5 *Resultat*. Detta lägger tyngd på den utbildningspolitiska aspekten av uppdraget. Att skolbiblioteket uppmärksammas som viktigt av skolor är positivt, men frågan är vad det gör med dess övriga biblioteksuppdrag om det som främst lyfts fram är dess värde i relation till den skola där det verkar? Den svaga anknytningen till Bibliotekslagen riskerar då att skapa ett skolbibliotek där frågor som rör sig utanför skolarbeten och som har med det livslånga lärandet att göra inte längre figurerar inom skolbiblioteket. Till följd av detta finns det heller inget utrymme för tjejers informationssökningar kring sexualitet inom skolbibliotekets uppdrag.

Avslutningsvis kan vi i vår uppsats också se tendenser till att strama styrdokument och tidsaspekten i relation till underbemanning skapar ett skolbibliotek där inte finns tillräckligt med utrymme för samverkan med andra yrkesgrupper än lärare. Om informationssökningar kring sexualitet ska kunna ta plats på ett skolbibliotek kan det behövas samverkan med andra yrkesgrupper både inom skolan, där kuratorer och skolsköterskor är exempel på sådana, och utanför skolan där till exempel RFSU och barnmorskemottagningar är möjliga samarbetsorganisationer. I nuläget är dock detta en omöjlighet för många skolbibliotek på grund av tidsaspekten, skolbibliotekens styrdokument och bemanningsfrågan. Det kan i förlängningen skapa ett i större utsträckning utbildningspolitiskt skolbibliotek, där de kulturpolitiska aspekterna får stå tillbaka.

7.4 Metodreflektioner

Vår metod var noga avvägd och utvald för att fungera ihop med syftet för vår studie. Metoden är endast kvalitativ men vi ser att det hade varit möjligt att i stället göra en kvantitativ studie med enkäter för att samla in en större bredd av berättelser. Den kvantitativa metoden hade eventuellt fångat upp de som vi i avsnitt 4.4 *Urvalsprocess och etiska överväganden* reflekterade kring eventuellt föll bort genom vår valda metod; tjejer som inte är helt bekväma med att öppet och inför andra diskutera informationssökningsprocesser kring sexualitet. I användandet av en kvantitativ metod menar vi dock att studien hade gått miste om den kollektiva berättelse som framträdde i fokusgrupperna och hur den semistrukturerade intervjun med skolbibliotekarien lämnade utrymme att utveckla svaren. Med tanke på att vår studie har en fenomenografisk utgångspunkt fungerade fokusgrupperna och den enskilda intervjun väl, då vi var intresserade av att undersöka en specifik kontext och inte av ett så stort material. Vi menar att studien trots att den inte är generaliserbar i sina specifika resultat är ett viktigt bidrag i diskussionen och forskningen kring skolbibliotek då den presenterar en omvärldsanalys i bakgrundsbeskrivningen som placerar det specifika skolbibliotek i en samhälllig kontext. Vi förstår därmed vårt specifika skolbibliotek som påverkat av samhällliga diskussioner kring vad ett skolbibliotek är och bör vara; som ett uttryck i ett brett spektrum av hur skolbibliotek med verksamma skolbibliotekarier arbetar, men hur de samtidigt alltid påverkas av samhället.

Att endast göra enskilda intervjuer med tjejerna hade också försatt oss i en tydligare maktposition som i den här studien hade blivit ännu känsligare och mer hämmande för resonemangen. Nu var informanterna alltid fler än oss i fokusgrupperna och kunde

stödja sig och ta vid i varandras resonemang. Att vi trots detta gjorde en semistrukturerad enskild intervju med skolbibliotekarien motiverades med att hon svarade i en professionell roll och utslutande talade om skolbiblioteket, aldrig något personligt.

Det som vi upplevde som komplicerat med fokusgrupperna var att omständigheter som vi inte kunde rå på, som dåliga väderförhållanden eller sjukdom, innebar ett ännu större bortfall av informanter. Vi upplevde det som att samtliga backade ur om de fick veta att någon annan i gruppen inte längre kunde delta. Även anonymitetsaspekten och att vi inte kunde spela in för att sedan transkribera samtalen försvårade processen. Trots detta upplever vi att vårt resultat till stor del berikades av den metod vi valde och vi ångrar inte att vi genomförde fokusgrupper. Andra som funderar på att använda den här metoden bör dock noga överväga tidsaspekten, hur mycket motivation man har för studien - vi hade mycket - och hur viktig den kollektiva berättelsen är för resultatet. För oss var resultatet som framkom genom metoden outhärligt och därför är det ingenting vi ångrar i efterhand.

Även om de kompletterande enkäterna efter fokusgrupperna inte tillförde ytterligare material till studiens resultat rekommenderar vi kommande studier med samma metod och med forskningsfrågor av samma känsliga karaktär att ha kompletterande, enskilda formulär. Det var en viktig del i att legitimera sanningshalten i det som diskuterades i fokusgrupperna då samtliga uttryckte att de hade kunnat säga vad de tyckte.

7.5 Förslag till vidare forskning

I våra slutsatser och reflektioner har vi redan återknutit en del till vad vi ser som viktig kunskapsutveckling inom den här studiens område men för att konkretisera det ytterligare ger vi därför här våra förslag till vidare forskning.

En ingång som vi övervägde var att använda oss av genre teori som teoretiskt ramverk för att djupare analysera den kunskapsorganisation som skolbiblioteket är samt kring vilka texter de organiserar sina aktiviteter. Med genre menar Andersen (2008) kommunikativa och standardiserade aktiviteter inom en särskild kontext, där texttypen blir central i förståelsen av genren. Andersen (2008) menar att genre blir ett analysverktyg som möjliggör en studie av hur bland annat bibliotek inom en viss genre organiserar typifierade aktiviteter med människor kring olika texttyper. På så sätt synliggörs organiseringen av kunskap och vad som är ett gränsöverskridande. Andersen skriver dock vidare att genre teori inte bör kombineras med kognitionsvetenskap och en analys som baseras på användarnas mentala representationer eftersom det fråntar analysen genre teorins förståelse av verkligheten som socialt konstruerad. Vi valde därför bort att ha med genre teori i uppsatsens teoretiska ramverk men ett förslag till vidare forskning är att göra observationer i skolbibliotek och då främst av referenssamtal med stöd i bland annat Andersens (2008) teoribildning. Det hade varit ett möjligt utvecklingsområde för den här studien, men då med en annan teori och metod, som också hade synliggjort vilka ramar som kringskar skolbiblioteket. En annan ingång i ämnet som också berör skolbibliotekets uppdrag handlar om dess anknytning till både Skollagen och Bibliotekslagen samt vilka instanser som granskar skolbiblioteket, i likhet med den artikel om folkbibliotek av Hedemark och Börjesson (2014) som nämndes i tidigare forskning. Även där ser vi en möjlighet till diskursanalys eller genrestudie.

När det gäller hur skolbibliotek arbetar med informationsförmedling kring sexualitet hade det varit intressant att göra en tydligare jämförelse av hur ungdomars erfarenheter och upplevelser av skolbiblioteket som en plats där deras sexualitet ges utrymme påverkas av kön genom att ha med även killar och icke-binära i studien. Det hade även varit intressant att studera *hur* tjejer gör motstånd mot skolbibliotekets ramar och vad det gör med bibliotekarieprofessionen när en förskjutning i makt sker, med inspiration från Sixtenssons (2018) avhandling som berör hur tjejer i Malmö agerar och gör motstånd i sitt vardagsliv. Vad händer med skolbiblioteket om tjejer faktiskt börjar informationssöka om sexualitet där?

Som vi nämnde tidigare så är något som landade hos oss efter intervjun med skolbibliotekarien att det finns en aspekt av klass i vilka som är vana biblioteksbesökare samt vilka som inte är det och att det eventuellt även avspeglar sig i elevers användande av skolbibliotek. På biblioteket finns till exempel regler rörande sekretess som gör att bibliotekarien aldrig får avslöja en användares lån för någon annan användare, men det tillhör till stor del vad Goffman (2004) benämner som den bakre regionen och är antagligen inte helt självklart för alla användare eftersom det sällan uttalas i den främre regionen. I en annan studie hade det varit relevant att studera ifall klassbakgrund påverkar skolbiblioteks-användares åsikter om huruvida skolbiblioteket upplevs som en trygg plats för informationssökning om sexualitet. Tjejerna i vår studie menade att om initiativ kom från skolbibliotekarien skulle de kunna vända sig till skolbiblioteket för att informationssöka om sexualitet, men frågan är om det gäller alla användare. En sådan studie hade till exempel kunnat jämföra skolor i välbärgade och mindre välbärgade områden, eller elever från både teoretiska och praktiska gymnasieprogram.

I de förslag till vidare forskning som ges ovan behövs dock en noggrann diskussion kring etiska överväganden. Detsamma gäller för de förslag som vi ger nedan och som befinner sig i det mer informationsvetenskapliga spåret av biblioteks- och informationsvetenskapen.

Utöver de förslag som framkommit ovan hade det varit intressant att studera hur tjejers sexualitet tas emot, accepteras och konstrueras inom skolbibliotek som digital informationsförmedlare och plattform. En aspekt av det är varför skolbiblioteket inte arbetar mer med tjänster som till exempel Vårdguidens hemsida 1177¹⁶ och umo.se, eller om det finns något skolbibliotek som gör det. Det berör också varför sexualitet kan vara en del av skolbibliotekets fysiska bestånd och hela tiden uppdateras där, som skolbibliotekarien i vår studie påpekade att de gjorde, men samtidigt inte alls existera i det digitala skolbiblioteket.

I fokusgrupperna samtalande tjejerna om separatistiska facebookgrupper som ett tryggt forum för informationssökning kring sexualitet och i andra användarstudier hade det därför varit fruktbart att studera plattformar som ungdomar använder sig av. I relation till det väcks frågor kring vad tjejgrupper på plattformar som Facebook gör med strukturerna i samhället och vem som fortsatt tar ansvar för reproduktiv och sexuell hälsa, om det endast är positivt att de här grupperna finns, om det finns "killgrupper" med liknande form och innehåll, hur unga delar information på internet och vem som

---

¹⁶ 1177 Vårdguiden: <https://www.1177.se/> [Hämtad 2018-05-25]. 1177 Vårdguiden är en svensk webbplats för rådgivning kring hälsa över internet.

äger det här användarbaserade innehållet, samt vad ungdomar har för uppfattningar om det.

Angående preventivmedelsappen Natural Cycles hade det varit intressant att helt vända blicken från skolbiblioteket och endast undersöka kvinnors användning av den, på ett sätt som ytterligare närmar sig Rivano Eckerdals (2012) avhandling. I fokus för en sådan studie tänker vi dock att informationssökningar, sociala medier och algoritmer än mer kan stå i fokus.

En avslutande uppmaning är att det behövs mer forskning om skolbibliotek och unga tjejer, samt forskning som analyserar den faktiska verkligheten på skolbibliotek. Med vårt bidrag inom området samt våra förslag till vidare forskning hoppas vi på att inspirera till fortsatt sådan.

Litteraturförteckning

- Ahmed, S. (2006). *Queer phenomenology: orientations, objects, others*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Ahmed, S. (2010). Vithetens fenomenologi, *Tidskrift för genusvetenskap*, 1(2), ss. 48-69. <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/view/778/717> [2018-05-23].
- Ahrne, G & Svensson, P. (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersen, J. (2008). The Concept of Genre in Information Studies. *Annual Review of Information Science and Technology*, 42(1), pp. 339-367.
- Andersson, C. (2017) "Google is not fun": an investigation of how Swedish teenagers frame online searching. *Journal of Documentation*, 73(6), pp. 1244-1260.
- Andretta, S. (2007). Phenomenography: a conceptual framework for information literacy education. *Aslib Proceedings*, 59(2), pp. 152-168. <https://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/00012530710736663> [2018-05-23].
- Blom, K. & Tell, L. (2017). *Skolbibliotekarien som gränsöverskridare. En studie av skolbibliotekariers roll i skolans praktiklandskap*. Masteruppsats, Institutionen för kulturvetenskaper. Lund: Lunds universitet. <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=8910652&fileOid=8910660> [2018-05-23].
- Bowker, G. C. & Star, S. L. (1999). *Sorting things out: classification and its consequences*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Burkholder, J. M. (2010). Redefining sources as social acts: genre theory in information literacy instruction. *Library Philosophy and Practice*, pp. 1-11.
- Bäckman, M. (2003). *Kön och känsla: samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Dahlén, S. (2017). *Hallongrottan: En bok om slidsex*. Stockholm: Leopard förlag.
- Dahlin-Ivanoff, S. (2011). Fokusgruppsdiskussioner. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber, ss. 71-82.
- Dokumentation, Information och Kultur (DIK) (2018). *Här finns skolbiblioteken som håller världsklass*. <https://www.dik.se/om-dik/ovrigt/nyhetsarkiv/har-finns-skolbiblioteken-som-haller-varldsklass/> [2018-05-23].

- Drabinski, E. (2013), Queering the Catalog: Queer Theory and the Politics of Correction. *Library Quarterly*, 83(2), pp. 94-111.
- Eriksson-Zetterquist, U & Ahrne, G. (2011) Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber, ss. 36-57.
- Folkhälsomyndigheten (2017). *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige: UngKAB15 - en studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16-29 år*. Solna: Folkhälsomyndigheten.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/11272529714342b390d40fe3200f48cf/sexualitet-halsa-bland-unga-sverige-01186-2017-1-webb.pdf> [2018-05-23].
- Forsberg, M. (2006). *Ungdomar och sexualitet: En kunskapsöversikt år 2005*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.
http://plus.rjl.se/info_files/infosida39109/ungdomarochsex.pdf [2018-05-23].
- Francke, H. & Sundin, O. (2012). Negotiating the role of sources: Educators' conceptions of credibility in participatory media, *Library & Information Science Research*, 34(3), pp. 169-175.
- Francke, Helena, Sundin, Olof & Limberg, Louise (2011). Debating Credibility. The Shaping of Information Literacies in Upper Secondary School. *Journal of Documentation*. 67(4), pp. 675-694.
- Goffman, E. (2004). *Jaget och maskerna: en studie i vardagslivets dramatik*. 4. uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Gärdén, C. (2017). *Skolbibliotekets roll för elevers lärande: en kunskaps- och forskningsöversikt år 2010–2015* [Stockholm]: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.
http://www.kb.se/Dokument/Nationell%20biblioteksstrategi/Skolbibliotekets%20roll_slutversion.pdf [2018-05-23].
- Görman, U. (2017). *Lathund för etikprovning*. HT-fakulteterna: Lunds universitet.
http://www.ht.lu.se/fileadmin/user_upload/ht/dokument/Fakulteterna/policydokplaner/Lathund_for_etikprovning.pdf [2018-05-23].
- Hedemark, Å. (2009). *Det föreställda folkbiblioteket. En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:209085/FULLTEXT01.pdf> [2018-05-23].
- Hedemark, Å. & Börjesson, L. (2014). Att använda en plan - fenomenet biblioteksplaner och begreppet användning problematiserat. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 17(1), ss. 92-113.
https://www.idunn.no/file/pdf/66712519/att_anvnda_en_plan_-_fenomenet_biblioteksplaner_och_begrep.pdf [2018-05-23].

- Howard, V. (2011). What do young teens think about the public library?. *Library Quarterly*, 81(3), pp. 321-344.
- Kuhlthau, C. C. (1991). Inside the search process: Information seeking from the user's perspective. *Journal of the American Society for Information Science*, 42(55), pp. 361-371.
- Kulturdepartementet (2013). Ny bibliotekslag (Regeringens proposition 2012/13:147). Stockholm: Regeringskansliet.
<http://www.regeringen.se/rattsdokument/proposition/2013/04/prop.-201213147/> [2018-05-23].
- Kungliga biblioteket (KB) (2016). *Skolbibliotek - hur ser det ut?* Stockholm: Kungliga biblioteket.
http://www.kb.se/Dokument/Samverkan/Rapporter/Skolbibliotek_hur%20ser%20det%20ut_2016.pdf [2018-05-23].
- Kulick, D., Blomqvist, J. & Dahlöf, L-G. (u.å.). Sexualitet. I *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: Nationalencyklopedin.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/sexualitet> [2018-05-23].
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Limberg, L., Sundin, O. & Talja S. (2012). Three theoretical perspectives on information literacy. *Human IT*, 11(2), pp. 93–130.
<https://pdfs.semanticscholar.org/734f/3d08582b5de6d5a73166af12d8cb4257aebe.pdf> [2018-05-23].
- Lloyd, A. (2007). Learning to Put Out the Red Stuff: Becoming Information Literate through Discursive Practice. *Library Quarterly*, 77(2), pp. 181–198.
- Lundin, K. (2015). *Sex i skolbiblioteket: Kunskap, makt och konstruktionen av sexualitet på svenska skolbibliotek*. Masteruppsats, Institutionen för ABM. Uppsala: Uppsala universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:814027/FULLTEXT01.pdf> [2018-05-23].
- Läkemedelsverket (2018). *Läkemedelsverkets tillsynsärende av Natural Cycles fortgår*. <https://lakemedelsverket.se/Alla-nyheter/NYHETER---2018/Lakemedelsverkets-tillsynsarende-av-Natural-Cycles-fortgar/> [2018-05-25].
- Läroplan för gymnasieskolan SKOLFS 144* (2011). Stockholm: Skolverket.
https://www.skolverket.se/regelverk/skolfs/skolfs?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolfs%2Fwpubext%2Ffs%2FRecord%3Fk%3D2303 [2018-05-25].
- Läroplan för gymnasieskolan: Ändringsföreskrift SKOLFS 16* (2017). Stockholm: Skolverket.
https://www.skolverket.se/regelverk/skolfs/skolfs?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.s

kolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolfs%2Fwpubext%2Ffs%2FRecord%3Fk%3D3258 [2018-05-25].

Malmberg, S. (2017). *Skolbiblioteket som pedagogisk investering*. Lund: BTJ Förlag.

Martinez, M. M., Cassidy E., Landry Mueller, K., Shen, L., Thompson, M. & Valdes, Z. (2016). Collecting Sex Materials for Libraries. *Behavioral & Social Sciences Librarian*, 35(4), pp. 151-170.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/01639269.2017.1283181?needAccess=true> [2018-05-23].

McDowell, J. (2016). *Högljudda och tystade ungdomsgång. En diskursanalys av debatten om stökiga bibliotek*. Masteruppsats, Institutionen för ABM. Uppsala: Uppsala universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:934402/FULLTEXT01.pdf> [2018-05-23].

Nationalencyklopedin (u.å.). Skolbibliotek. I *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: Nationalencyklopedin.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/skolbibliotek> [2018-05-23].

Natural Cycles (u.å.). *Så fungerar den hormonfria preventivmedelsappen*.
https://www.naturalcycles.com/sv/contraception/howitworks?campaignid=1024080391&adgroupid=55509198714&adid=255702329951&gclid=Cj0KCQjw6J7YBRC4ARIsAJMXXsdqYe29McToUot2EMGX-LpwHxYPnRJgLD0A5ZN4R7GImStLQP_cXhEaAhUdEALw_wcB [2018-05-25].

Papen, U. (2013). Conceptualising information literacy as social practice: a study of pregnant women's information practices. *Information Research*, 18(2).

Punter, R. A., Meelissen, M. R. M. & Glas, C. A. W (2017). Gender differences in computer and information literacy: An exploration of the performances of girls and boys in ICILS 2013. *European Educational Research Journal*, 16(6), pp. 762-780.

Pålsson, S. (2017). Skolbiblioteken. En lagerlokal eller pedagogisk resurs? I Fichtelius, E., Enarson, E., Hansson, K., Klein, J. & Persson, C. (red). *Den femte statsmakten. Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Linköping: LTAB, ss. 243-289.
http://nationellbiblioteksstrategi.blogg.kb.se/files/2017/09/Den_femte_statsmakten_WEBBVERSION.pdf [2018-05-23].

Regeringskansliet (2018). *Metoo ger avtryck i vårbudgeten*.
<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/04/metoo-ger-avtryck-i-varbudgeten/> [2018-05-23] (Pressmeddelande från Socialdepartementet 2018).

Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) (u.å.). *Ordlista*.
https://www.rfsu.se/globalassets/pdf/ordlista_okej.pdf [2018-05-23].

Rivano Eckerdal, J. (2012). *Information, identitet, medborgarskap : unga kvinnor berättar om val av preventivmedel*. Diss. Lund: Lunds universitet.

<http://lup.lub.lu.se/search/ws/files/5844562/2518420.pdf> [2018-05-23].

Rivano Eckerdal, J. (2014). Från MIK till medborgarskap. I Rivano Eckerdal, J. & Sundin, O. (red.) *Medie- och informationskunnighet i en biblioteks- och informationsvetenskaplig belysning*. Stockholm: Svensk biblioteksforening, ss. 93-103. <http://www.biblioteksforeningen.se/wp-content/uploads/2017/01/mik-rapport-webb.pdf> [2018-05-23].

Ryan, G. W., & Bernard, H. R. (2003). Techniques to Identify Themes. *Field Methods*, 15(1), pp. 85-109.

Sandström, B. (1995). *Ungdomssexualitet som undervisningsämne och forskningsområde*. Växjö: Grafiska Punkten.

Savolainen, R & Kari, J (2004). Placing the Internet in information source horizons. A study of information seeking by Internet users in the context of self-development. *Library & Information Science Research*, 26(4), pp. 415-433.

Sixtensson, J. (2018). *Härifrån till framtiden. Om gränslinjer, aktörskap och motstånd i tjejers vardagsliv*. Diss. Malmö: Malmö universitet.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 [2018-05-25].

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801 [2018-05-23].

SFS 2016:370. *Förordning om statsbidrag för personalförstärkning i skolbibliotek*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2016370-om-statsbidrag-for_sfs-2016-370 [2018-05-25].

Skolinspektionen (2011). *Informationsblad - Skolbibliotek*. <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/0-si/04-rad-och-vagledning/stallningstaganden/infoblod-skolbibliotek.pdf> [2018-05-23].

Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan 2011*. Stockholm: Skolverket. https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2705.pdf%3Fk%3D2705 [2018-05-23].

Skolverket (2013). *Sex- och samlevnadsundervisning i gymnasieskolan: sexualitet, relationer och jämställdhet i de gymnasiegemensamma ämnena*. Stockholm: Skolverket. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3012> [2018-05-23].

Skolverket (2017). *Få syn på digitaliseringen på gymnasial nivå - Ett kommentarmaterial för gymnasieskolan, gymnasiesärskolan samt komvux och särvtux på gymnasial nivå*. https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf3784.pdf%3Fk%3D3784 [2018-05-23].

Sonnenwald, D. (1999). Evolving perspectives of human information behaviour: Contexts, situations, social networks and information horizons. I T. D. Wilson & D. Allen (Red.), *Exploring the contexts of information behaviour. Proceedings of the 2nd International Conference on Research in Information Needs, Seeking and Use in Different Contexts, 13–15 August 1998, Sheffield, UK*. London: Taylor Graham, pp. 176-190.

Stern, E., Cooper, D. & Dibbs, A. (2015). Gender differences in South African men and women's access to and evaluation of informal sources of sexual and reproductive health (SRH) information. *Sex Education: Sexuality, Society And Learning*, 15(1), pp. 48-63.

Svensk biblioteksörening (2014). *Bibliotekens internationella manifest*. Stockholm: Svensk biblioteksörening. <http://www.biblioteksforeningen.se/wp-content/uploads/2017/01/bibliotekens-internationella-manifest-webb-utskrift.pdf> [2018-05-23].

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (u.å.). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2018-05-23].

Viktorsson, E. (red.) (2006). *Klassifikationssystem för svenska bibliotek*. 8., omarb. uppl. Lund: Btj förlag.

Wathen, C. N., & Harris, R. M. (2006). An Examination of the Health Information Seeking Experiences of Women in Rural Ontario, Canada. *Information Research: An International Electronic Journal*, 11(4). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1104643.pdf> [2018-05-23].

Wilson, T.D. (2000). Human Information Behavior. *Informing science*, 3(2), pp. 49-55. <http://inform.nu/Articles/Vol3/v3n2p49-56.pdf> [2018-05-23].

Wheeler, E. & McKinney, P. (2015). Are librarians teachers? Investigating academic librarians' perceptions of their own teaching roles. *Journal of Information Literacy*, 9(2), pp. 111-128. <http://dx.doi.org/10.11645/9.2.1985> [2018-05-23].

Bilagor

Bilaga 1. Mejl till informanterna som visat intresse efter genomfört bokbord

Hej!

Det är Agnes och Matilda här. Vad kul att ni vill delta i vår undersökning! Intervjun med er kommer att vara den [datum] klockan [tid]. Vi möts vid lånedisken i skolbiblioteket [tid] och går sedan till ett grupprum i biblioteket.

Vi skriver som sagt vår masteruppsats inom biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet och är intresserade av vilken roll skolbiblioteket har i era informationssökningsprocesser. Syftet med intervjun är att undersöka hur ni, som unga kvinnor, informationssöker kring sexualitet och hur skolbiblioteket kan användas eller används som resurs i det. Ni är utvalda för att ni är unga kvinnor och behöver inte ha någon övrig expertkunskap, förutom den ni besitter i egenskap av att ni är de ni är och har de erfarenheter och tankar som just ni har.

Under intervjun kommer vi inte ställa några personliga frågor om ert sexliv och de frågor som ni inte vill besvara får ni självklart avböja att svara på. Det finns även möjlighet för er att lämna fokusgruppen under tiden som den pågår. Efter intervjun kommer ni fylla i en kort enkät som berör er upplevelse av intervjun och ni kommer även få möjlighet att läsa igenom och godkänna våra anteckningar från samtalet. Ni kommer att vara fullständigt anonymiserade och innan fokusgruppen startar tar vi bort den här mejlkonversationen så att det inte ska finnas någon möjlighet för oss att spåra vem som har sagt vad under eller efter fokusgruppens genomförande.

Vår handledare i uppsatskursen ABMM54 är Jamilla Johnston, som är universitetslektor vid Avdelning för ABM på Institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds universitet. Ni når henne på jamilla.johnston@kultur.lu.se.

Hör gärna av er till den här mejlen om ni har några frågor eller funderingar! Vi ses den [datum].

Vänligen,
Agnes Kauranen & Matilda Lindhe Persson

Bilaga 2. Mejl till skolbibliotekarie vid förfrågan om intervju

Hej [skolbibliotekarie 1]!

Jag heter Matilda och skriver tillsammans med min kurskamrat Agnes just nu vår masteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap i Lund. Jag har haft mailkontakt med din kollega [skolbibliotekarie 2] då vi söker efter elever som går tredje året på gymnasiet och som vi kan intervjuas i fokusgrupper. Vi vill även intervjuas en bibliotekarie som arbetar på det skolbibliotek som eleverna använder sig av.

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur unga kvinnor informationssöker kring sexualitet och i vilken utsträckning de använder sitt skolbibliotek för att hitta information och material inom ämnet. Vi är inte intresserade av personliga uppgifter eller information om specifika sökningar, utan önskar skapa ett samtal kring informationssökning samt hur pass bekväma och trygga eleverna känner sig i att söka kring detta inom skolbiblioteket. Både elever och skolbibliotekarie kommer givetvis att hållas helt anonyma.

[Skolbibliotekarie 2] sa att hon skulle passa vidare vår förfrågan till dig då jag är bekant med henne personligen vilket inte är så bra vid en eventuell intervju. Därför skriver jag även till dig nu. Jag undrar alltså om du tror det finns möjlighet för oss att kontakta elever (som fyllt 18) via ert skolbibliotek? Och om du kanske är intresserad av att ställa upp på en intervju?

Det skulle hjälpa oss oerhört mycket om vi fick jobba med ert skolbibliotek!
Hoppas på att höra från dig.

Med vänlig hälsning,

Matilda Lindhe Persson [telefonnummer] och Agnes Kauranen [telefonnummer]

Bilaga 3. Nyckeldiskussionsfrågor i fokusgrupper

Elevernas relation till skolbiblioteket

- På vilket sätt använder ni ert skolbibliotek? Besöker ni det, hänger ni där, lånar ni böcker, använder ni datorer, har ni kontakt med personalen?
- Är skolbiblioteket lugnt eller stökigt?
- Är ni oftast där själva eller i grupp?
- Vet ni ungefär var olika saker finns i skolbiblioteket? (Kurslitteratur, facklitteratur, skönlitteratur, datorer, tidningar).
- Är det skillnad på skolbiblioteket och klassrummet? Vad är tillåtet i skolbiblioteket?

Elevernas informationssökning om sexualitet

- Var hittar ni information om sexualitet?
- Hur vet ni att ni kan vända er till den/de källan/källorna? Litar ni på källan/källorna?
- Tror ni att alla tjejer i er ålder känner till de här källorna?
- Har skolan gjort att ni känner till dessa källor?
- Har ni någon gång använt er av skolbiblioteket (fysiskt/digitalt/bibliotekarie) för att hitta information om sexualitet?
- Känner ni/skulle ni känna er bekväma med och trygga i att söka information om sexualitet via skolbiblioteket (fysiskt/digitalt, i biblioteket eller hemifrån via katalogen)?
- Känner ni/skulle ni känna er bekväma med att prata om sexualitet med er/era bibliotekarie/r?
- Tror ni det skulle kännas annorlunda om ni hade en manlig bibliotekarie?
- Är det svårt att navigera mellan olika informationskällor och veta om informationen på något sätt är vinklad? Hur är till exempel er inställning till appen Natural Cycles och informationen och den debatt som finns kring den? Har ni någon gång använt eller skulle ni kunna tänka er att använda skolbiblioteket för att söka kring sådan produktinformation?

Skolbibliotekets roll som informationsförmedlare

- Har skolbiblioteket någon gång kontaktat er/informerat allmänt om material kring sexualitet?
- Var tycker ni att böcker om sexualitet ska placeras i biblioteket? Synligt, undangömt?
- Tycker ni att skolan ger tillräckligt med information kring sexualitet?
- Tror ni att skolbiblioteket skulle kunna arbeta med sex- och samlevnadsundervisning? På vilket sätt?

Bilaga 4. Kompletterande skriftligt frågeformulär efter fokusgrupperna

- Upplevde du att du fick lika mycket utrymme som de andra deltagarna under gruppdiskussionen?
- Kunde du prata ärligt om ämnet inför de andra?
- Var det på något sätt obehagligt att delta i gruppdiskussionen? Om ja, på vilket sätt?
- Vill du tillägga något om dina informationssökningsvanor kring sexualitet?
- Övriga kommentarer?

Bilaga 5. Intervjuguide skolbibliotekarie

Semistrukturerad intervju. Kursiverat: Viktiga frågor.

Syftet med intervjun: Att få insikt i hur skolbibliotekarier arbetar med frågor som rör sexualitet. Både när det gäller arbetet gentemot elevers informationssökning i ämnet och eventuella referenssamtal med elever om det och arbetet med det bestånd som finns i det fysiska biblioteket.

Informera bibliotekarien om att vi inte vill ha några personuppgifter, ingen information om specifika elever.

Redogör för informerat samtycke och upprätta muntligt avtal om konfidentialitet.

Inledning

- Hur länge har du jobbat på skolbiblioteket?
- Vem är du på skolbiblioteket? Har du några särskilda ansvarsområden?
- *Är det ett lugnt eller stökigt bibliotek?*
- Är din upplevelse att elever från alla gymnasieprogram i lika stor utsträckning besöker biblioteket?
- *Samarbetar du med lärare i alla ämnen? Hur då?*
- Tar du läroplanen i beaktande i ditt arbete?

Referenssamtalen med elever

- Har du bra samtal med eleverna?
- Hur är din känsla inför att ha referenssamtal?
- Känner du att referenssamtalen som du har med elever sker på ”lika villkor”?
- Har du referenssamtal om vitt skilda ämnen? Eller brukar det vara samma saker som efterfrågas, till exempel boktips eller hjälp med att söka till skolarbeten?
- Håller du de referenssamtal du har privata? Vet eleverna om det? Går det att boka en bibliotekarie och sitta enskilt med den så ingen annan hör samtalet?

Skolbibliotekets roll som informationsförmedlare

- Arbetar du medvetet och utåtriktat kring frågor som berör till exempel källkritik och sökkritik? Hur då? När var senaste gången du gjorde det? Kan du beskriva det tillfället?
- *Använder elever dig och skolbiblioteket när de behöver göra informationssökningar i skolarbeten?*
- *Använder de skolbiblioteket i informationssökningar utanför skolarbeten?*

Sexualitet på skolbiblioteket

- Känner du att frågor som berör sexualitet hör hemma på biblioteket? Är det något du arbetar med i ditt arbete idag?
- Vad har ni för fysiskt bestånd om sexualitet? Bygger det på skolämnena?
- Skyltar ni med det fysiska beståndet om sexualitet?

- Hur tänker du kring gallring av de böcker som berör ämnet? Dessa böcker har ju kanske inte alltid så hög utlåningsstatistik, men är din erfarenhet att de blir lästa ändå? Låter ni de stå kvar längre eller lika länge som andra böcker utan att gallras även om de inte lånas ut?
- Frågar elever någon gång efter det fysiska beståndet kring sexualitet? Vilka böcker är det som efterfrågas mest i så fall?
- Har ni några digitala resurser? Berör de sexualitet på något sätt? Vilka ämnen har ni digitala resurser om? Har ni någon digital resurs där ni har en lista på olika trovärdiga hemsidor kring sexualitet och sexuell hälsa där, t ex 1177.se eller umo.se?
- Minns du om någon elev har frågat dig om digitalt eller fysiskt material om sexualitet?
- Minns du om någon elev har frågat dig någon fråga om sexualitet i allmänhet?
- Känner du till natural cycles? Hur skulle du uppmana eleverna att informationssöka om det utifrån ett sök- och källkritiskt perspektiv?
- Vad är porr enligt dig? Hur är skolbibliotekets inställning till porr? Varför? Har ni filter på era datorer? För vilka sidor? Vad blockerar ni för sidor om porr? Gör det att elever inte kan söka information på vissa sidor? Kan det bli något problem kring det?

Bilaga 6. Övrigt material

Renskrivna anteckningar från båda fokusgrupperna, de besvarade anonyma enkäterna som genomfördes efter fokusgrupperna samt inspelad intervju med skolbibliotekarien och transkribering av den finns i uppsatsförfattarnas ägo.

Bilaga 7. Arbetsfördelning

Denna masteruppsats är ett resultat av lika ansträngning och arbetsinsats från oss båda. Vi har lagt vikt vid att i så stor utsträckning som möjligt läsa samma litteratur och har därtill planerat, genomfört och bearbetat den genomförda materialinsamlingen tillsammans. Vid de två fokusgruppsstillfällena ledde vi en fokusgrupp var medan den andre antecknade och den enskilda intervjun med skolbibliotekarien genomförde vi tillsammans då den spelades in. Vi har inledningsvis haft huvudansvar för olika avsnitt i uppsatsen men under den fortsatta skrivprocessen har vi sedan bearbetat samtliga delar tillsammans, vilket resulterat att vi båda varit delaktiga i uppsatsens alla beståndsdelar. Hela skrivprocessen har genomförts via en digital plattform som gjort att vi kunnat upprätthålla transparens och ständig insyn i texten även när vi inte haft möjlighet att sitta tillsammans. Det har funnits en konstant dialog kring varje avvägande under studiens gång och detta har i hög grad berikat våra resonemang och fördjupat vår analys. Stort värde har legat i att vi kunnat diskutera och reflektera tillsammans samt att vi båda sedan tidigare har en liknande akademisk skrivprocess som gjort att arbetet med uppsatsen kunnat fortlöpa friktionsfritt. Sammanfattningsvis har vi båda varit likvärdigt involverade i denna masteruppsats.